

Α. Μ. Οδύσσεια

**Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
ΑΠΟ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΤΟΥ
Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ**

ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

Κιούση Βασιλική

Σκεύη Πελαγία

Σπανόπουλος Γεώργιος

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

Κουγιά Βασιλική

Εργαστηριακή Συνεργάτης

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ για τη ΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΟΥ στην ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ από το ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ της ΣΧΟΛΗΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ του ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ (Τ.Ε.Ι.) ΠΑΤΡΑΣ**

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΪΟΣ 1999

ΑΡΙΘΜΟΣ	2915
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας

Υπογραφή

Υπογραφή

Υπογραφή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	IV
2.	ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	V
3.	ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	VI
4.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	1
4.1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
4.2.	ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ	2
5.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	5
5.1.	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	5
6.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ III	10
6.1.	Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΠΟΧΗ	10
7.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	20
7.1.	Ο ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	20

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	29
8.1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗ	29
9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI	31
9.1. ΜΕΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗΣ	31
10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII	44
10.1. ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ	44
11. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII	48
11.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	48
12. ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX	50
12.1. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	50
13. ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX	103
13.1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Α. ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	103
13.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	103
13.3. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ- Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	106
14. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	113
15. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	122

1. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε θερμά την υπεύθυνη εργαστηριακή συνεργάτρια κ. Κουγιά Βασιλική για την πολύτιμη βοήθεια που μας προσέφερε στη συλλογή στοιχείων και στη συγγραφή της πτυχιακής εργασίας.

Επίσης, νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε τον κ. Πολύδωρο Θεόδωρο για την αξιόλογη βοήθειά του στην επεξεργασία και ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που κάναμε.

Ακόμα, ευχαριστούμε τον Dr. Ανδρέα Ζωγράφου για την πολύτιμη καθοδήγησή του, καθώς και την κ. Βλάχου Αναστασία, έκτακτη καθηγήτρια του Τ.Ε.Ι. Πάτρας, για τις συμβουλές της στη σύνταξη του ερωτηματολογίου της έρευνάς μας.

Τέλος, νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε όλους τους σπουδαστές και σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας, που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια της έρευνάς μας.

2. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Όλοι οι άνθρωποι, μικροί στην ηλικία και μεγάλοι, με πνευματική καλλιέργεια ή όχι, έχουν ως αίτημα τον ελεύθερο χρόνο. Καθώς, δηλαδή, η ζωή συμπιέζεται από άγχος, αγωνία, μοναξιά, έντονο κυνήγι του χρόνου, ο άνθρωπος αποζητά ελεύθερο χρόνο για ψυχαγωγία, πολιτιστική αυτομόρφωση.

Βασικός σκοπός της μελέτης αυτής είναι η διερεύνηση της αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου από τους σπουδαστές/στριες κοινωνικούς λειτουργούς του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Η πτυχιακή εργασία μας χωρίζεται σε βιβλιογραφικό και ερευνητικό μέρος.

Στο βιβλιογραφικό τμήμα, αρχικά, γίνεται μια εκτενής αναφορά στο θέμα του ελεύθερου χρόνου διαμέσου των αιώνων (ιστορική αναδρομή). Ακολουθεί μία ενότητα για τον ελεύθερο χρόνο στη μεταμοντέρνα εποχή, ενώ πιο κάτω επιχειρείται μια προσέγγιση του ουσιαστικού ελεύθερου χρόνου του σύγχρονου ανθρώπου. Στη συνέχεια, ακολουθεί μια ενότητα με τίτλο «από την αυτοδιαχείριση του ελεύθερου χρόνου στην πολιτιστική αυτομόρφωση», και αμέσως μετά παρατίθενται τα μέσα πολιτιστικής αυτομόρφωσης. Στην τελευταία ενότητα, δίνονται στοιχεία για το προφίλ των σπουδαστών/στριών, τη ζωή τους και τη νοοτροπία που ακολουθούν.

Στο ερευνητικό τμήμα περιλαμβάνεται η έρευνα με το ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από τους σπουδαστές/στριες της Κοινωνικής Εργασίας, σχετικά με το πώς αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους.

Τέλος, περιέχεται η μεθοδολογία, τα αποτελέσματα της έρευνας, καθώς επίσης τα συμπεράσματα και οι εισηγήσεις μας.

3. ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

1. Φύλο σπουδαστών
2. Εξάμηνο σπουδών
3. Ηλικία σπουδαστών
4. Οικογενειακή κατάσταση σπουδαστών
5. Μόρφωση γονιών
6. Τόπος κατοικίας γονιών των σπουδαστών
7. Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου
8. Εβδομαδιαία διάθεση ελεύθερου χρόνου
9. Ερμηνεία πολιτιστικής αυτομόρφωσης
10. Εβδομαδιαία διάθεση για πολιτιστική αυτομόρφωση
11. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για διάβασμα
12. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για παρακολούθηση τηλεόρασης
13. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για άκουσμα ραδιοφώνου
14. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για παρακολούθηση κινηματογράφου
15. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για παρακολούθηση θεάτρου
16. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για άκουσμα μουσικής γενικότερα
17. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για παρακολούθηση εκθέσεων
18. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για παρακολούθηση διαλέξεων - συζητήσεων
19. Διάθεση ή μη ελεύθερου χρόνου για χόμπι γενικότερα (αθλητισμός - ζωγραφική - εκδρομές)
20. Επάρκεια ή μη μέσων αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου στην περιοχή της Πάτρας.

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λέξη *loisir* παράγεται από το λατινικό *licere*, που σημαίνει «επιτρέπεται». Επομένως, η λέξη *loisir* περιλαμβάνει μια ιδέα άδειας, που προϋποθέτει, χωρίς να φαίνεται, μια εξουσία. *Loisir*, άρα, σημαίνει έλλειψη κανόνων, υποχρεώσεων, πιέσεων και ελέγχου. Στα ελληνικά ο όρος - λέξη με τον οποίο θα μπορούσαμε να αποδώσουμε απόλυτα τη λέξη *loisir* δεν υπάρχει. Ίσως θα έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε τη λέξη σχολή, την οποία δε βρίσκουμε στο καθημερινό μας λεξιλόγιο με την ίδια έννοια. (Κρασανάκης 1983, σελ. 31)

Πάντως, ο ελεύθερος χρόνος στη μεταμοντέρνα εποχή διαφέρει από τον ουσιαστικό ελεύθερο χρόνο του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος εξαρτάται από το πως θα διαμορφωθεί ή μάλλον θα κατανεμηθεί, είτε για την πολιτιστική αναμόρφωσή του, την ψυχαγωγία του, είτε για οτιδήποτε άλλο.

Είναι δύσκολο να φανταστούμε τη ζωή των ανθρώπων χωρίς ψυχαγωγία. «Βίος ανεόρταστος μακρά οδός απανδόκευτος», έλεγε ο Δημόκριτος. Δηλαδή, ζωή χωρίς γιορτές και διασκεδάσεις, μοιάζει με μακρά οδό χωρίς πανδοχείο για να ξεποστάσεις. Πραγματικά, κάθε άτομο έχει ανάγκη κάποιων εκδηλώσεων που θα του επιτρέπουν να ξεχάσει τα προβλήματά του, να χαλαρώσει σωματικά και ψυχικά, ενώ παράλληλα θα του προσφέρουν δυνάμεις και όρεξη να συνεχίσει τον αγώνα για την επιβίωση. Η ψυχαγωγία είναι πλήρως ενταγμένη στον κύκλο δραστηριοτήτων των μελών μιας κοινωνίας, και αποτελεί στοιχείο της ζωής τους. (Καργάκος 1993, σελ. 99-100)

«Η αναζήτηση του ελεύθερου χρόνου είναι μια διέξοδος του ανθρώπου,

που επιζητεί να λυτρωθεί από τον αφύσικο ρυθμό της εργασίας του, από τον ασφυκτικό και ανθυγιεινό χώρο της, από τον τρόπο και το χρόνο όπου επιλέγεται, και γενικά από την ορθολογιστική οργάνωση της ζωής του (ατομική - οικογενειακή - κοινωνική). Ο άνθρωπος επιζητεί τον ελεύθερο χρόνο, για να χαλαρώσει το ρυθμό της ζωής που πιέζει με εσωτερική ανησυχία και ανασφάλεια την ύπαρξή του. Ο άνθρωπος θέλει οπωσδήποτε ν' απαλλαγεί από τη νευρικότητα και τις δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, που καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει ν' ανανεώσει τις δυνάμεις του ύστερα από την αδιάκοπη υπερένταση και το δυσβάσταχτο φορτίο της ζωής του. Θέλει να ανατραφεί με το φυσικό περιβάλλον και τον εσωτερικό του κόσμο, απ' όπου έχει απομακρυνθεί με την τεχνολογική και βιομηχανική του ανάπτυξη. Τελικά, θέλει να βρει την ευκαιρία με τον ελεύθερο χρόνο να επικοινωνήσει με το Θεό, τη θεία δημιουργία και τους άλλους ανθρώπους...». (Γρηγοριάδης Χ.Χ, σελ. 157-158)

4.2. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Ελεύθερος χρόνος: Σύμφωνα με τον J. Dumazedier σημαίνει το σύνολο των απασχολήσεων στις οποίες μπορεί να επιδίδεται το άτομο με τη θέλησή του είτε για να αναπαύεται, είτε για να διασκεδάζει, είτε για να μορφώνεται, να συμμετέχει στις κοινωνικές εκδηλώσεις και να δημιουργεί, ύστερα από απαλλαγή από οικογενειακές, επαγγελματικές και κοινωνικές υποχρεώσεις.

Αυτομόρφωση: Σύμφωνα με τον Κρασανάκη σημαίνει, στην πιο απλή ερμηνεία της λέξης, την αγωγή και μόρφωση του ατόμου με τις δικές του μόνο δυνάμεις.

Πολιτιστικός: σύμφωνα με το σύγχρονο λεξικό της Νεοελληνικής γλώσσας, προέρχεται από τη λέξη πολιτισμός, που σημαίνει το σύνολο των

πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, ηθικών, αισθητικών κ.λπ. χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας.

Αξιοποίηση: σύνθετη λέξη από το «άξιος» που σημαίνει κάτι που έχει αξία (πολύτιμος) και το ποιώ → στη δημοτική γλώσσα κάνω, που σημαίνει φτιάχνω κάτι, δημιουργώ. Δηλαδή, αξιοποίηση σημαίνει ότι κάνω κάτι να αποδώσει σύμφωνα με (ή περισσότερο από) την αξία του. (Σύγχρονο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας)

Ανάπαυση: Σύμφωνα με τον Michel Cornic η λειτουργία αυτή ανταποκρίνεται σχηματικά στην παύση της εργασίας, στη φυσιολογική ανάκτηση των δυνάμεων.

Διασκέδαση: Η πράξη σύμφωνα με την οποία κάνω κάποιον να περάσει (ή περνά ο ίδιος) ευχάριστα. (Σύγχρονο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας).

Ψυχαγωγία: Η ψυχαγωγία αποτελεί απάντηση στην αντίδραση που δημιουργεί η πλήξη που γεννούν οι συνθήκες της εργασίας. Οι δραστηριότητες της ψυχαγωγίας βρίσκονται έξω από τα πλαίσια των επαγγελματικών, οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων. Έχουν χαρακτήρα δώρου, αφιλοκέρδειας και προϋποθέτουν την αυτόβουλη διάθεση. (Michel Cornic, 1974, σελ. 109-110)

Μόρφωση: Το σύγχρονο λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας λέει ότι σημαίνει την πνευματική καλλιέργεια / σύνολο γνώσεων.

Δημιουργία: Το σύγχρονο λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας λέει ότι σημαίνει ότι φτιάχνω κάτι νέο, κατασκευάζω κάτι νέο.

Αυτοανάπτυξη: Σύνθετη λέξη από το «αυτό» που δηλώνει ενέργεια που αφορά άμεσα το υποκείμενο ή γίνεται με τις δικές του δυνάμεις, και την «ανάπτυξη», που σημαίνει πράξη όταν κάτι αυξάνεται, μεγαλώνει,

προοδεύει. (Σύγχρονο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας).

Στάση: Ένα σχετικά σταθερό σύστημα πεποιθήσεων, το οποίο οδηγεί στην τελική αξιολόγηση κάποιου αντικειμένου. (N. Abercrombie, 1991, σελ. 300-301)

Μεταμοντέρνα εποχή: Θεωρούμε ως μεταμοντέρνα εποχή τα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο ως σήμερα.

Χόμπι: Ευχάριστες ενασχολήσεις. (Ουάϊρ, Χ.Χ. σελ. 7741)

Τοπική αυτοδιοίκηση: Η διοίκηση που ασκείται από όργανα που εκλέγονται απευθείας από τον πληθυσμό, ο οποίος κατοικεί σε καθορισμένα γεωγραφικά όρια, και σε θέματα που ορίζονται από το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει κάθε φορά. (Δαουτόπουλος, 1995, σελ. 50)

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

5.1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

«Την πρώτη αντιπαράθεση εργασίας - ελεύθερου χρόνου θα τη βρούμε αν γυρίσουμε πολύ πίσω, στη ΓΕΝΕΣΗ ΙΙ και ΙΙΙ: «Τελειώνοντας τη δημιουργία του σε έξι ημέρες, ο Θεός αναπαύθηκε την έβδομη μέρα» το ίδιο και στην αποστροφή του Θεού προς τον Αδάμ, όπου διαπιστώνεται για πρώτη φορά η «Θεία καταδίκη»: «Με πολύ κόπο θα παίρνεις την τροφή σου από τη γη σε όλη σου τη ζωή». Έτσι, ο «παράδεισος των απολαύσεων» όπου ο Αδάμ και η Εύα δε θα εργάζονταν, αλλά θα διέθεταν ελεύθερα ολόκληρο το χρόνο τους για να περιδιαβάζουν στους υπέροχους κήπους της Εδέμ, έμεινε για πάντα η ενδόμυχη και ανεκπλήρωτη, βέβαια, επιθυμία όλων των ανθρώπων» (Μπαδογιαννάκης, 1984, σελ. 21)

Στις πρωτόγονες κοινωνίες οι άνθρωποι εργάζονταν πολύ σκληρά, για να συντηρήσουν τους εαυτούς τους και τις οικογένειες τους.

Στην Αθήνα, το γεγονός ότι ο ελεύθερος Έλληνας πολίτης ήταν στην ουσία απελευθερωμένος από την καταναγκαστική εργασία επιβίωσης μόνο και μόνο επειδή ζούσε σε μια κοινωνία στην οποία η χειρωνακτική δουλειά γινόταν μόνο από δούλους, δε φαίνεται να ενοχλούσε ιδιαίτερα τους προγόνους μας. Ο πολίτης μπορούσε να αφιερώνει μεγάλο μέρος του χρόνου του στο διάλογο, στη συζήτηση, στην πολιτική ζωή και στις σπουδές, αρκεί βέβαια να γεννιόταν ελεύθερος και όχι δούλος.

Ο Αριστοτέλης αναφέρει: «Ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι το τέλος της δουλειάς, αντίθετα η δουλειά είναι το τέλος του ελεύθερου χρόνου. Αυτός πρέπει να αφιερώνεται στην τέχνη, στην επιστήμη και κατά προτίμηση στη φιλοσοφία» και πιο πέρα: «υπάρχει η αντίληψη ότι η ευδαιμονία έγκειται

ακριβώς στο να έχουμε ελεύθερο χρόνο όχι για την εξασφάλιση βιοτικών πόρων, αλλά για μόρφωση και πνευματική καλλιέργεια, όπως κάνουμε πόλεμο για να έχουμε ειρήνη». (ό.π., σελ. 24)

Σύμφωνα πάντοτε με την αριστοτελική αντίληψη, η πράξη της ενατένισης, η νοητική δραστηριότητα, η φιλοσοφία, η τέχνη, όλα αυτά τα οποία δεν έχουν άμεση σχέση με την καθημερινή επιβίωση, έχουν μόνο σκοπό να μας επιτρέπουν να «βιώνουμε» κατά τον υψηλότερο τρόπο τον ελεύθερο χρόνο μας, ο οποίος και αποτελεί προσωπικό αγαθό που δεν αλλοτριώνεται. Η θέση του Αριστοτέλη, ότι η βαθύτερη ποιότητα του ανθρώπου πρέπει να αναζητηθεί μέσα από την βέλτιστη χρησιμοποίηση του ελεύθερου χρόνου του, εντυπωσιάζει σήμερα βαθιά και ασφαλώς θα ήταν πολύ πρωτοποριακή για την εποχή της. (ό.π., σελ. 25)

Ο Πλάτωνας, σε αντίθεση με την πιο «γήινη» θέση του μαθητή του, προβάλλει μια θρησκευτική, λατρευτική, ιδεαλιστική και κυρίως μεταφυσική αντίληψη για τον ελεύθερο χρόνο: «Σε καιρό ειρήνης, -γράφει στους «Νόμους»- ο καθένας πρέπει να περνά τη ζωή του όπως μπορεί καλύτερα. Ποιος είναι λοιπόν ο σωστός τρόπος; Μα να ζήσει με παιδιές, με συγκεκριμένα παιχνίδια και τελετουργίες, τραγουδώντας και χορεύοντας για να εξευμενίσει τους θεούς, έτσι ώστε να μπορεί ν' αποκρούει τους εχθρούς και να τους νικά στις μάχες. (ό.π., σελ. 26)

Κατά το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση, οι εργαζόμενοι, παρ' όλη τη μιζέρια και τη δεισιδαιμονία των μαζών, απολάμβαναν πολύ περισσότερο ελεύθερο χρόνο από όσον αργότερα, κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης. Μια στις τρεις ημέρες ήταν, λίγο πολύ, ημέρα αργίας. Οι ειδικοί εκτιμούν, μάλιστα, ότι μόνο στις ημέρες μας οι εργαζόμενοι ξανακέρδισαν τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου που αυτοί απολάμβαναν από το 13^ο έως το 16^ο περίπου αιώνα. (ό.π., σελ. 26)

Η αλήθεια είναι ότι στην προβιομηχανική κοινωνία η εργασία ήταν «ενσωματωμένο» μέρος της καθημερινής ζωής και ο ελεύθερος χρόνος δεν αποτελούσε ξεχωριστό τμήμα της. Εργασία στο σπίτι, στο χωράφι, φιλικές συναναστροφές και συζητήσεις αποτελούσαν ένα ανακατεμένο σύνολο της ζωής κυρίως στο ύπαιθρο. Ο ελεύθερος χρόνος συγγεόταν συχνά με το χρόνο κατά τον οποίο, είτε για λόγους εποχιακούς είτε για λόγους έλλειψης σταθερής απασχόλησης, ο κόσμος δεν δούλευε. Έτσι και αλλιώς, η δουλειά διακοπτόταν από τις ιεροτελεστίες, τις λειτουργίες, τις παραδοσιακές γιορτές και τα διάφορα πανηγύρια που συνόδευαν τις αγροτικές ασχολίες. Την εποχή εκείνη, ο ρυθμός της ζωής ήταν πολύ διαφορετικός από τον αγχώδη ρυθμό της εποχής μας και οι ελάχιστες τότε χαρές του ελεύθερου χρόνου καθορίζονταν από μια αντίληψη που ελάχιστα κοινά σημεία έχει με τη σημερινή. Μόνο όταν, με τη βιομηχανική επανάσταση, η εκτέλεση της εργασίας περιορίστηκε σε ένα συγκεκριμένο χώρο και σε ένα συγκεκριμένο χρόνο και όταν ο εργαζόμενος εγκλωβίστηκε σε αυστηρά καθορισμένες συνθήκες, ο ελεύθερος χρόνος έγινε «δικαίωμα για διασκέδαση». (ό.π., σελ. 27)

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, μέσα δηλαδή στο φούντωμα της βιομηχανικής επανάστασης και μέχρι περίπου το 1850, για το σύνολο των εργαζόμενων στις χώρες που προχωρούσαν τότε στην εκβιομηχάνιση ελεύθερος χρόνος στην ουσία δεν υπήρχε: η «κανονική» διάρκεια της εργασίας έφθανε τις 15 και 16 ώρες την ημέρα, εβδομάδα των 80 και 90 ωρών. Μέσα σ' ένα περιβάλλον στενόχωρο, ανθυγιεινό, η εργασία ήταν συνεχής, οι διακοπές για ανάπαυση και φαγητό ήταν μειωμένες στο ελάχιστο και η κυριακάτικη αργία, που υποτίθεται ότι πρόσταζε η εκκλησία, ελάχιστα σεβαστή. Η διάρκεια της καθημερινής εργασίας κρατούσε, απλώς, όσο άντεχε η φυσική δύναμη των εργαζόμενων και όσο το επέτρεπε το φως της ημέρας. Με τη χρησιμοποίηση μάλιστα του τεχνητού φωτισμού, η

εργάσιμη «ημέρα» επεκτάθηκε γρήγορα και στις νυκτερινές ώρες. (ό.π., σελ. 28)

Από την εξαντλητική δουλειά δεν εξαιρούνταν ούτε τα παιδιά. Έπρεπε να φτάσουμε στο 1834, για να απαγορευτεί με νόμο στην Αγγλία η δουλειά για παιδιά κάτω των εννέα χρόνων, με τον ίδιο νόμο καθοριζόταν επίσης ένα «ελαφρυμένο» ωράριο 9 ωρών, για παιδιά από 14 έως 18 χρόνων. Το 1844, στην Αγγλία πάντοτε, απαγορεύτηκε η νυκτερινή δουλειά για κορίτσια κάτω των 18 χρόνων. Τον ελάχιστο διαθέσιμο χρόνο, αν υπήρχε τέτοιος, πέραν της εργασίας, του ύπνου και του φαγητού, οι εργαζόμενοι τον περνούσαν στα μπαρ και στα πορνεία, με αποτέλεσμα ο αλκοολισμός και ο σεξουαλικός εκφυλισμός να πάρουν, τεράστια έκταση στις πρώτες βιομηχανικές πόλεις. (ό.π., σελ. 29)

Η απόκτηση από τους εργαζόμενους κάποιου μικρού αλλά ουσιαστικού «ελεύθερου χρόνου» χρειάστηκε να περιμένει πολλά ακόμη χρόνια. Χρειάστηκαν πολύχρονοι, αιματηροί αγώνες για να γίνουν αποδεκτά τα βασικά δικαιώματα του ατόμου, τα οποία σήμερα θεωρούνται αυτονόητα και ανάμεσα σε αυτά, βέβαια, το δικαίωμα για ελεύθερο χρόνο. (ό.π., σελ. 29)

Θα πρέπει εδώ να θυμίσουμε τη μεγάλη πανεθνική απεργία η οποία οργανώθηκε στις Η.Π.Α. και ορίστηκε για την Πρωτομαγιά του 1886, με σκοπό την καθιέρωση του οκταώρου. Αποτελεί σταθμό στους αγώνες της εργατικής τάξης για μειωμένο ωράριο εργασίας και επομένως για περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Μόνο στο Σικάγο, την πρώτη εκείνη ημέρα της απεργίας, 340.000 εργαζόμενοι εγκατέλειψαν τις δουλειές τους και παρόλο ότι την ίδια κιόλας ημέρα κατάκτησαν το οκτάωρο, τις επόμενες ημέρες οι εργοδότες έκαναν πίσω και αντέδρασαν βίαια, με αποτέλεσμα τραγικά γεγονότα βίας, νεκρούς και τραυματίες. (ό.π., σελ. 31)

Η μάχη για μια πιο ανθρώπινη εργάσιμη μέρα και για την κατάκτηση έστω λίγου μη εργάσιμου χρόνου θεωρείται σήμερα ότι δόθηκε και κερδίστηκε στην Αγγλία. Ο Marx πλέκει το εγκώμιο των Άγγλων εργατών αποκαλώντας τους πρωταγωνιστές όχι μόνο της αγγλικής, αλλά και ολόκληρης της σύγχρονης εργατικής τάξης.

Στη Γαλλία του 1936, το λαϊκό μέτωπο με τη συνεργασία των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών κερδίζει τις εκλογές του 1936. Ο σοσιαλιστής ηγέτης Leon Blum δημιουργεί ένα νέο υπουργείο, το υπουργείο του ελεύθερου χρόνου και του αθλητισμού, όπως θα το μεταφράζαμε σήμερα, το οποίο γίνεται, αμέσως, εξαιρετικά δημοφιλές. (ό.π., σελ. 31)

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

6.1. Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΠΟΧΗ

Συνεχίζοντας την ιστορική αναδρομή του ελεύθερου χρόνου στα χρόνια μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, βλέπουμε ότι μέσα στη δεκαετία του 1950, η γενική αντίληψη για λιγότερες ώρες εργασίας και για αμειβόμενες αργίες, σε όλες τις εργασίες εκτός τις αγροτικές, έγινε αποδεκτή από όλες τις δυτικές εκβιομηχανισμένες χώρες, με εξαίρεση τις περιόδους οικονομικών κρίσεων όπως οι πόλεμοι, που επέβαλαν πολύωρες υπερωρίες, ή τις περιόδους μεγάλων νομισματικών υποτιμήσεων, που είχαν επακόλουθο την ανεργία και επέβαλαν αναγκαστική ανάπαυλα. Η εβδομάδα των σαράντα εργάσιμων ωρών γενικεύθηκε στις Η.Π.Α. και στον Καναδά για τους εργαζόμενους στα εργοστάσια και στα γραφεία, ενώ η εβδομάδα των σαράντα δύο ως σαράντα οκτώ ωρών συνηθιζόταν στις περισσότερες άλλες περιοχές, με τάση για μεγαλύτερη μείωση. Το 1960 κιάλας, ο μέσος όρος για τους εργαζομένους των εργοστασίων και των γραφείων στην Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν κάτω από 40 ώρες, στην Ιαπωνία όμως ακόμη ξεπερνούσε τις πενήντα ώρες την εβδομάδα. (Ουάιρ Κ., Χ.Χ. σελ. 7698)

Οι συνδικαλιστικοί αγώνες για τον καθορισμό του χρόνου εργασίας είχαν τους σκοπούς τους: οι ώρες που απελευθερώθηκαν από την εργασία και που στάθηκαν ικανές να μετατραπούν σε ώρες ελεύθερου χρόνου, αυξήθηκαν αισθητά. Η σχετική άνοδος του βιοτικού επιπέδου και των καταναλωτικών αγαθών, όπως επίσης και η επέκταση και η ποικιλία των αναγκών που προκάλεσε και διέδωσε η διαφήμιση, ευνόησαν την εμφάνιση νέων συνηθειών και ασχολιών (ανάμεσα στις οποίες και οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, που κατέχουν σημαντική θέση). Η επαγγελματική κινητικότητα, η αναγκαιότητα για μια μόνιμη παιδεία, πρόβλημα που

βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη, κάνουν όλο και περισσότερο αναγκαία την αποδέσμευση ενός χρόνου που να μην ανήκει σ' εκείνον της εργασίας (με την αυστηρή έννοια). Τέλος, η δημογραφική πίεση των τελευταίων δεκαετιών και η παράταση της σχολικής θητείας, που ανέβασε το γενικό μορφωτικό επίπεδο, ευνόησαν επίσης την εμφάνιση νέων πολιτισμικών αναγκών. Ισχυρά παρακινούμενες οι ανάγκες αυτές από τον Τύπο, από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, δεν είναι δυνατό να ικανοποιηθούν παρά μέσα στα πλαίσια του ελεύθερου χρόνου. (Cornic, 1974, σελ. 99)

Εάν σήμερα επαναφέρουμε στη μνήμη μας τους μακροχρόνιους αγώνες της παγκόσμιας εργατικής τάξης για την ενσωμάτωση του ελεύθερου χρόνου στη καθημερινή ζωή των εργαζομένων, θα πρέπει να είμαστε ταυτόχρονα απαισιόδοξοι. Απαισιόδοξοι, γιατί εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο, και ειδικά στις οικονομικά μη αναπτυγμένες χώρες - με τα πιεστικά προβλήματα φτώχειας και δυστυχίας που τους ταλαιπωρούν, δεν είναι ακόμη σε θέση να αντιμετωπίσουν τον ελεύθερο χρόνο ούτε καν σαν όνειρο. Αισιόδοξοι, γιατί, στο δυτικό τουλάχιστον κόσμο και στις νέες βιομηχανικές χώρες της Ασίας οι οποίες ήρθαν να προστεθούν στον όμιλο των «προνομιούχων», έχουν πληθύνει, πέρα από κάθε προσδοκία, οι μάζες των εργαζομένων που κατακτούν όλο και περισσότερο ελεύθερο χρόνο. (Μπαδογιαννάκης, 1984, σελ. 33-34)

Για τον Β. Φίλια ο ελεύθερος χρόνος, σήμερα, είναι μεγαλύτερος από ότι στο παρελθόν, το ερώτημα, όμως για τον τρόπο διαμόρφωσής του σε συσχετισμό πάντοτε με την εργασία παραμένει ο πυρήνας του ζητήματος. Ο πυρήνας αυτός συνάπτεται απόλυτα με τη συνολική μορφολογία και με τον τρόπο λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος και μεταβάλλεται στο βαθμό που το ίδιο το σύστημα μετασχηματίζεται βαθμιαία ή ριζικά αλλάζει. Στοιχείο, όμως, καίριο κάθε αλλαγής είναι πάντοτε η άνοδος του επιπέδου

συνειδητοποίησης μιας κατάστασης, στην οποία συνειδητοποίηση καλούμεθα όλοι να συμβάλλουμε με το λόγο και την πράξη.

Ο ελεύθερος χρόνος ορίζεται σε αντίθεση προς την εργασία και όχι από τον ίδιο τον εαυτό του. Αυτή η συμπληρωματική και αμφίβολη προσθήκη δημιουργεί σοβαρές σκέψεις. Μας επιτρέπει -εν μέρει- να εξηγήσουμε την επίμονη και απατηλή γοητεία που τόσο εύκολα δημιουργεί ο ελεύθερος χρόνος.

Δεν είναι άσκοπο να διερωτηθεί κανείς κατά πόσον αυτή η ανάγκη για τον ελεύθερο χρόνο που χαρακτηρίζει την εποχή μας και που φαίνεται πως ξαφνικά εισέδωσε μέσα σε μια κοινωνία που συνήθως την αποκαλούν κοινωνία «της αφθονίας» και που μπορεί τα πάντα να προσφέρει, ακόμα και τον ελεύθερο χρόνο δεν είναι ανάγκη που τη γεννούν και την κάνουν απαραίτητη οι συνθήκες της δουλειάς, που όλο και γίνονται περισσότερο απάνθρωπες και που τις επιβάλλει η κοινωνίας μας, κοινωνία τεχνικά εξελιγμένη. Γιατί, τέλος, μήπως δεν υπάρχει κάτι το δυσάρεστο που αναλαμβάνει ο ελεύθερος χρόνος να το διορθώσει, με σκοπό να εξασφαλίσει την ανάπτυξη της προσωπικότητας; Μήπως σιωπηλά δεν έχει αναγνωρισθεί ότι η εργασία έχει καταστεί ανίκανη να προκαλέσει την ικανοποιητική ανάπτυξη εκατομμυρίων ατόμων; Μήπως όλη αυτή η υπόθεση για τον ελεύθερο χρόνο δεν είναι το καινούργιο όπιο που παράγουν οι βιομηχανικές κοινωνίες; Όλα αυτά τα ερωτηματικά ίσως να φανούν προκλητικά. Χωρίς όμως αυτά είναι αδύνατο να κατανοήσουμε ότι η υπόσχεση για τον ελεύθερο χρόνο αποτελεί ένα δόλωμα που μας σαγηνεύει. Αν όμως αυτό το σαγηνευτικό δόλωμα είναι παγίδα; (Cornic, 1974, σελ. 101)

Ο George Friedman, αποσαφήνισε τις καταστρεπτικές συνέπειες που έχουν συνήθως οι κατατεμαχισμένες εργασίες, οι αυτοματοποιημένες

εργασίες που δεν απαιτούν καμία πρωτοβουλία και καμία υπευθυνότητα, εργασίες που σε τελευταία ανάλυση δεν έχουν ανάγκη από τον εγκέφαλο, αλλά τους αρκεί ο νωτιαίος μυελός. Πώς είναι δυνατόν να αγνοήσουμε ότι οι συνέπειες αυτές προεκτείνονται και στο μη εργάσιμο χρόνο; «Ένας άνθρωπος δεν έχει μια προσωπικότητα σπίτι του και μίαν άλλη στον τόπο της εργασίας του. Είναι ο ένας και ο αυτός άνθρωπος και στις δυο περιπτώσεις. Εκδηλώνει τις προσωπικές φροντίδες του, τις στερήσεις του, τους φόβους του και στον τόπο της δουλειάς του, όπως και το αντίστροφο, τις σκοτούρες της δουλειάς του στο σπίτι του».

Νομίζουμε πως είναι ανάγκη να υπογραμμίσουμε αυτή την επίδραση της εργασίας στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Για τη διαμόρφωση και τη δόμηση της προσωπικότητας η εργασία βαρύνει πολύ περισσότερο από ό,τι ο ελεύθερος χρόνος. Ο «μετά την εργασία» άνθρωπος δεν μπαίνει απερίσπαστος στον ελεύθερο χρόνο. Οι ώρες του ελεύθερου χρόνου δεν τον απομονώνουν από τον υπόλοιπο χρόνο του και ούτε τον κάνουν να περάσει κατά τρόπο μαγικό από έναν κόσμο σε κάποιον άλλον. Εξακολουθεί να αισθάνεται το βάρος της πίεσης όλων εκείνων που συνέβησαν στο γραφείο ή στο εργοστάσιο. (ό.π., σελ. 102)

Αν υπάρχει κάποια ψυχοκοινωνιολογία της εργασίας, τότε η ψυχοκοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου εξακολουθεί να είναι πολύ πιο πίσω από αυτήν. Και αυτό όχι μόνο γιατί ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί ένα σχετικώς πρόσφατο φαινόμενο, τουλάχιστον κάτω από τη μορφή που το γνωρίζουμε, αλλά κυρίως γιατί οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό κάτω από τη εξάρτηση της εργασίας. (ό.π. σελ. 103)

Για όλους ο ελεύθερος χρόνος παρουσιάζεται σαν ανταμοιβή για την εργασία, σαν κάτι που είναι το μόνο που επιτρέπει στα άτομα να ζήσουν

την «πραγματική τους ζωή». Όμως παρουσιάζεται περισσότερο σα δυνατότητα, θα λέγαμε καλύτερα σαν «όνειρο», παρά σα γνήσια πραγματικότητα. Η απόσταση παραμένει μεγάλη μεταξύ εκείνου που ο ελεύθερος χρόνος επιτρέπει να ελπίζουμε - γιατί σ' αυτήν την περίπτωση η φαντασία οργιάζει χωρίς φραγμό - και εκείνου που στην πραγματικότητα επιτρέπει. (ό.π., σελ. 103)

Καθώς είναι κοινωνικό φαινόμενο, ο ελεύθερος χρόνος συμμερίζεται όλες τις μεταπτώσεις και όλες τις αντιθέσεις της κοινωνίας μέσα στα πλαίσια της οποίας αναπτύσσεται. Καθώς είναι προορισμένος να δώσει απαντήσεις στα προβλήματα που θέτει η εργασία, ο ελεύθερος χρόνος, αντίλαλος της δουλειάς, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να προκαλεί νέα ζητήματα. (ό.π., σελ. 103)

Σε μια έρευνα που έγινε το 1966 από το I.N.S.E.E. μέσα σε 25.000 μισθωτούς της περιοχής του Παρισιού, απέδειξε ότι ο μέσος ημερήσιος χρόνος που χάνει ο εργαζόμενος για τη μεταφορά του από το σπίτι του στη δουλειά του και το αντίστροφο είναι 1 ώρα και 24'. Το μέγιστο της απώλειας χρόνου για τη μεταφορά είναι 3 ώρες την ημέρα.

Ένας όλο και πιο σημαντικός αριθμός ωρών χάνεται μεταξύ του σπιτιού και του τόπου εργασίας. Το νέο αυτό φαινόμενο παρουσιάζεται σα συνέπεια δύο αιτιών: από τη μια των προσπαθειών που γίνονται για την αποκέντρωση των επιχειρήσεων, και από την άλλη της συρροής των εργαζομένων στις αστικές ζώνες. Όλα δείχνουν ότι η τρομακτική αυτή κατάσταση θα χειροτερεύσει στα επόμενα χρόνια. Αυτές οι ώρες της μεταβίβασης στη δουλειά, ακόμα και αν αφιερώνονται σ' ένα γρήγορο ξεφύλλισμα των καθημερινών εφημερίδων μέσα στον ηλεκτρικό, ορθά δεν μπορούν να ενσωματωθούν στις ώρες του ελεύθερου χρόνου.

Αν προσθέσουμε και τον χρόνο που αφιερώνει ο εργαζόμενος για τις

οικιακές εργασίες και για τις οικογενειακές ή κοινωνικές υποχρεώσεις του, χρόνος που περικόπτει ακόμα περισσότερο τις ελεύθερες ώρες τότε βλέπουμε πως τα στοιχεία που δώσαμε δεν έχουν και μεγάλη σημασία. (ό.π., σελ. 104-105)

Δε θα σταθούμε ιδιαίτερα στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η γυναίκα που εργάζεται έξω από το σπίτι της. Μετά την επιστροφή της από το εργοστάσιο ή το γραφείο αρχίζει γι' αυτήν μια δεύτερη ημέρα εργασίας. Οι τεχνολογικές τελειοποιήσεις των οικοκυρικών μέσων δε λύνουν το πρόβλημα.

Υπάρχει, όμως, και η αντίθετη γνώμη, που υποστηρίζει ότι για πολλές νοικοκυρές η νέα τεχνολογία σήμαινε νέο ελεύθερο χρόνο. Οι ευκολίες του νοικοκυριού και η βιομηχανική παραγωγή μαγειρεμένων, διατηρημένων και κατεψυγμένων τροφών, απάλλαξε τις γυναίκες από πολλές ώρες πλυσίματος, καθαρίσματος και μαγειρέματος. Το παλιό γνωμικό «οι γυναικείες δουλειές ποτέ δεν τελειώνουν» έπαψε να αληθεύει απόλυτα. Για τις γυναίκες των μεσαίων τάξεων, που μπορούσαν άλλοτε να έχουν ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους χάρη στις υπηρέτριες, οι νέες μέθοδοι συνέβαλαν στην αποκατάσταση της ισορροπίας, όταν οι άλλοτε υπηρέτριές τους πήγαιναν να εργαστούν στα εργοστάσια, όπου μπορούσαν να κερδίζουν χρήματα αρκετά, ώστε να είναι σε θέση να χαίρονται κι αυτές μέρος του νέου ελεύθερου χρόνου. Στις γυναίκες εκείνες που δεν είχαν ποτέ τη βοήθεια υπηρετριών, τα νέα μηχανικά μέσα και τα νέα προϊόντα χάρισαν για πρώτη φορά κάποια ανάπαυλα. (Ουάϊρ κ.α. Χ.Χ. σελ. 7699)

Και οι νέοι επίσης βρήκαν περισσότερο ελεύθερο χρόνο, και γιατί τα πρόσθετα κέρδη των γονέων τους παρείχαν τη δυνατότητα σε όλο και πιο πολλούς από αυτούς να μένουν έξω από την αγορά εργασίας και να φοιτούν σε σχολεία κατά την εφηβική τους ηλικία και γιατί τα τεχνικά μέσα

που εξοικονομούσαν ανθρώπινη εργασία ελάφρωσαν μερικές από τις μικροδουλειές τους στο σπίτι. Πολλοί από αυτούς είχαν δικά τους χρήματα για τα ατομικά τους έξοδα, αντί να είναι υποχρεωμένοι να βοηθούν τις οικογένειές τους. Αυτό το βήμα προόδου, σε συνδυασμό με τη νέα ελευθερία του «συνεταιρίζεσθαι», που παραχωρήθηκε πλατῶς στους νέους και τις νέες, πρόσφερε τη βάση σε αυτό που τελικά αποτέλεσε ένα μαζικό υποπροϊόν πολιτισμού ανάμεσα στους αστικοποιημένους «τινείτζερς» των βιομηχανικών χωρών. (ό.π., σελ. 7699)

Ο τρόπος, ωστόσο, με τον οποίο ψυχαγωγούνται σήμερα οι νέοι, περισσότερο υποβαθμίζει παρά προάγει την προσωπικότητά τους. Η παροχή άφθονου ελεύθερου χρόνου και μέσων φαίνεται πως προκαλέσει περισσότερα προβλήματα απ' όσα επεδίωξε να λύσει. **Η διασκέδαση, αντί να βγαίνει από μέσα, βγαίνει από τα «μέσα»**, όχι από την ψυχή αλλά από τις άψυχες κατασκευές, που υποτίθεται πως ψυχαγωγούν την ψυχή. Η καθιέρωση της πενθήμερης εργασίας και του μειωμένου ωραρίου εργασίας επιβλήθηκε σε μια χρονική στιγμή, που η κοινωνία δεν είχε εξασφαλίσει την κατάλληλη υποδομή για ποιοτική ψυχαγωγία. Απλώς, το παραδοσιακό καφενείο αντικατέστησαν οι «μοντέρνες» καφετέριες. (Καργάκος 1993, σελ. 101)

Οι σημερινοί νέοι, λόγω αγωγής και παιδείας, δεν έχουν ερεθίσματα να επιδιώξουν καλύτερη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Κοιτάζουν πως θα τον «περάσουν», πώς θα τον «σκοτώσουν». Κάθε φορά που έχουν περισσότερο χρόνο κυριεύονται από ένα χαρακτηριστικό για την εποχή μας άγχος: πώς να μην πλήξουν! Δε φοβούνται, βέβαια, μήπως η πλήξη έλθει κάποτε στις απασχολήσεις που τους εκφράζουν και τους ψυχαγωγούν δήθεν, αλλά τρέμουν στην ιδέα της κούρασης που προκαλεί η ξεκούραση, και του κενού που δημιουργεί ο κενός τρόπος διασκέδασης που ακολουθούν. (ό.π. σελ. 101)

Κι όμως, η τεχνολογική επανάσταση συνοδεύτηκε από μια ανάλογη έκρηξη στο χώρο της ψυχαγωγίας. Σε σχέση με παλαιότερες εποχές, ο σημερινός νέος έχει δυνατότητα για πολλές επιλογές ανάμεσα σε διάφορους τομείς απασχόλησης, ώστε να «γεμίσει» γόνιμα το χρόνο του, ανάλογα με τις κλήσεις και τα ενδιαφέροντά του. Η μουσική, το θέατρο, ο κινηματογράφος, η φωτογραφία, οι νέες δυνατότητες για ανθρώπινη επικοινωνία, οι ηλεκτρονικές συσκευές, αν δε λειτουργήσουν δεσμευτικά, μπορούν να χαρίσουν την ψυχαγωγία που τόση ανάγκη έχει κάθε νέος. (ό.π., σελ. 102)

Δυστυχώς, η πραγματικότητα δείχνει πως η αληθινή ψυχαγωγία γίνεται δυσπρόσιτη. Ο ελεύθερος χρόνος των νέων εξανεμίζεται, χωρίς να προλάβουν να τον εκμεταλλευθούν δημιουργικά. Προσπαθούν στις ελάχιστες ώρες που τους περισσεύουν να συμπυκνώσουν ένα πλήθος δραστηριοτήτων. Καταφεύγουν στην υπερβολή, που δεν είναι πάντα συνειδητή επιλογή αλλά λειτουργεί μέσα τους σαν αντίβαρο στην άχρωμη και άτονη ζωή τους. Πολλοί αποδέχονται μια ψυχαγωγία «ερζάτς», δηλαδή ένα υποκατάστατο ψυχαγωγίας. Όμως το συνταίριασμα των σημερινών απαιτήσεων και η μονότονη καθημερινότητα, όλο και περισσότερο πιέζουν προς μια μορφή έξαλλης διασκέδασης, που δεν εξασφαλίζει ισορροπία και ψυχική ηρεμία. Και αυτό είναι κάτι «φυσικό». **Ο νέος μπροστά σ' ένα αβέβαιο μέλλον δεν μπορεί να ικανοποιηθεί με ήρεμες μορφές ψυχαγωγίας.** Έτσι ξεσπά στη λύσσα της μοτοσικλέτας, τον μεθά ο ίλιγγος της ταχύτητας, ο ίλιγγος του ξέφρενου ρυθμού στο μισοσκόταδο της ντισκοτέκ. (ό.π., σελ. 102)

Είναι ακόμη και το πνεύμα της εποχής που φαίνεται να ευνοεί μια τάση προς τον πρωτογονισμό, μια αδιαφορία για καθετί πνευματικό. Ο νέος, όταν διασκεδάζει, θέλει ν' απορρίπτει την ατομικότητα και να ενσωματώνεται σ' ένα πλήθος συμμετέχοντας στις υπερβολές του. **Οι**

μαζοποιημένες κοινωνίες προωθούν μαζικούς τρόπους διασκέδασης που κάνουν τους νεαρούς να παθιάζονται, να εκστασιάζονται και ν' αποθηριώνονται σε κάποιες μουσικές εκδηλώσεις, διαψεύδοντας έτσι τους παλαιούς που έλεγαν πως η μουσική εξημερώνει τα ήθη. Η σημερινή μουσική έχει τον τρόπο να τα εξαγριώνει και να τα εξαχρειώνει. Μέσα σε μια τέτοια ατμόσφαιρα, φορτισμένη με ένταση, δεν είναι δυνατό να γίνει λόγος για ποιοτική ψυχαγωγία. Ούτε, πάλι, η ένταση προσφέρει τη λεγόμενη «εκτόνωση», απεναντίας ενισχύει το άγχος και την ανασφάλεια. (ό.π., σελ. 103)

Γιατί, πώς είναι δυνατό να είναι οι νέοι αναζωογονημένοι και τελικά κερδισμένοι, όταν βγαίνουν από τις καφετέριες, χωρίς να έχουν προσθέσει στον εαυτό τους τίποτε άλλο τις περισσότερες φορές εκτός από τον καπνό των τσιγάρων και κάποιες κούφιες κουβέντες; Πώς να μπορέσουν ν' αναπτύξουν την προσωπικότητά τους γεμίζοντας δημιουργικά το χρόνο τους, όταν στα διάφορα κέντρα διασκέδασης, ξετρελαμένοι από την εκκωφαντική μουσική και τα «φωτορρυθμικά» (που τους δείχνουν να κινούνται σπαστικά), παρασύρονται σ' έναν ξέφρενο ρυθμό χορεύοντας με τον εαυτό τους κι αγνοώντας την παρουσία των άλλων; Πώς να καλύψουν το υπαρξιακό κενό, με το οποίο τους τροφοδοτεί η σύγχρονη εποχή, και να γίνουν αυτόνομα άτομα, όταν οι κινήσεις τους εξαρτώνται από το πρόγραμμα και το χαρακτήρα του κέντρου και από την εκάστοτε μουσική μόδα, που απαιτεί και ανάλογο ενδυματολογικό στυλ. (ό.π., σελ. 103)

Πάρα πολλοί νέοι αποφεύγουν τις εξωοικιακές μορφές ψυχαγωγίας, κλείνονται στο σπίτι τους και στον εαυτό τους και ζητούν την απόλαυση στην τηλεόραση και στο video, και - εντελώς πρόσφατα - στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, που υποκαθιστούν την ανθρώπινη συντροφιά. Αυτό πέρα από το γεγονός ότι αποτελεί τη χειρότερη μορφή παθητικής ψυχαγωγίας, αποξενώνει το νέο από το ευρύτερο περιβάλλον του, τον κάνει κλειστό και

εσωστρεφή τύπο, αδιάφορο για τα όσα συμβαίνουν γύρω του. Αυτό, συνεπιφέρει μια περαιτέρω καθίζηση και πνευματική αποδυνάμωση της νεολαίας, που έχει σιγά-σιγά καταργήσει την αγορά του ποιοτικού εντύπου, και περιορίζεται σε περιοδικά προβολής ειδώλων. Δεν είναι απορίας άξιο, λοιπόν, που το μεγαλύτερο μέρος των σημερινών παιδιών αγνοεί τον Μπαχ αλλά ξέρει τα πάντα για τη Μαντόνα. (ό.π. σελ. 105)

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

7.1. Ο ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Σήμερα, οι δυνατότητες της τεχνολογίας δίνουν την προοπτική να μειωθεί ο εργάσιμος χρόνος, να γίνει πιο ξεκούραστη η εργασία, να διαδοθεί πιο πλατιά η γνώση, η τέχνη, η δημιουργική ψυχαγωγία. Σήμερα, τίποτε απ' όλα αυτά δεν παρατηρείται. Αντί να μειώνονται οι ώρες εργασιακής απασχόλησης, αυξάνονται οι άνεργοι. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της ψυχαγωγίας, την αναπαραγωγή και ενίσχυση των κυρίαρχων αντιλήψεων ερμηνείας της πραγματικότητας. (Ζαφείρης 1992, σελ. 57)

Καθιερώνονται πρότυπα ζωής. Η μαζική κουλτούρα του ιμπεριαλισμού γίνεται κυρίαρχο στοιχείο για τη διαπαιδαγώγηση των μαζών και διοχετεύεται μέσα από κάθε μέσο επικοινωνίας, την τηλεόραση, τη διαφήμιση, τον κινηματογράφο, τις μεγάλες δισκογραφικές επιτυχίες κλπ. (ό.π., σελ. 57)

Σήμερα, δεν μπορεί να μελετήσει κανείς τη δράση του κράτους ανεξάρτητα από την παρεμβατική δραστηριότητα των μονοπωλίων της τέχνης και ανεξάρτητα από τους υπερεθνικούς μηχανισμούς. Η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, η πολιτική του υπουργείου πολιτισμού είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η «πολιτιστική ολοκλήρωση» στα πλαίσιά της είναι ένα παράδειγμα λειτουργίας των υπερεθνικών οργανισμών. **«Χρειάζεται να αντιληφθούμε πως οι πλατιές μάζες δεν είναι ευαίσθητες απέναντι στην ιδέα της ευρωπαϊκής συγκρότησης, Η ψυχαγωγία πρέπει να μας χρησιμεύει για να περάσουμε την ιδέα χρησιμοποιώντας τους κατάλληλους τρόπους»** (Ρ. Φεϋνών, μέλος

ευρωπαϊκών οργανώσεων στο Α' Ευρωπαϊκό συνέδριο για τον ελεύθερο χρόνο, Στρασβούργο). Όπως αντιλαμβανόμαστε η μυθοποίηση ορισμένων μορφών ψυχαγωγίας προωθείται από τους εμπόρους των Κέντρων Ψυχαγωγίας. Αυτός ο «τύπος» αντιπαράτιθεται, από άποψη ουσίας και ιδεολογίας, στην πολιτικοκοινωνική και πνευματική χειραφέτηση των εργαζομένων. Επιχειρείται να τυποποιηθούν συγκεκριμένες αξίες και να συγκεντρωθεί η προσοχή των εργαζομένων γύρω από ορισμένα είδη ψυχαγωγίας, με προφανείς στόχους:

- τη διαμόρφωση αστικής ιδεολογίας και τρόπου ζωής στους εργαζόμενους που αντικειμενικά ανήκουν σε κυρίαρχόμενες τάξεις,
- την απομάκρυνση των εργαζομένων από τη συλλογική κοινωνική ζωή, μεταβάλλοντάς τους σε «ιδιώτες», με στάση εχθρική απέναντι στο μαζικό κίνημα,
- τη διοχέτευση αντιλήψεων που κινούνται μέσα στα όρια του συστήματος. (ό.π., σελ. 57)

Τα καταναλωτικά πρότυπα που προβάλλει η κυρίαρχη τάξη γίνονται πρότυπα ζωής. Αυτό βέβαια δεν αποδεικνύει ότι η εργατική τάξη ενσωματώνεται. Ίσα-ίσα. Η λαϊκή κατανάλωση πέφτει. Οι ανάγκες των εργαζομένων ολοένα και αυξάνονται και ταυτόχρονα δύσκολα ικανοποιούνται. Η κρίση, όχι μόνο οικονομική αλλά και πολιτιστική, μεγάλων τμημάτων των εργαζόμενων μαζών, βαθιάει. (ό.π., σελ. 57)

Η αποξένωση που επιβάλλει η κυρίαρχη τάξη διευκολύνεται από τις σύγχρονες συνθήκες ζωής. Ακόμα και η κατοικία κάνει τον εργαζόμενο πιο ευάλωτο και τον κάνει να αντιδρά δυσκολότερα στα κοινωνικά του προβλήματα.

Και στη νεολαία τα φαινόμενα αυτά είναι κυρίαρχα και η ψυχαγωγία διατηρεί και εδώ τις ταξικές διακρίσεις. Άλλη μορφή ψυχαγωγίας για τη

νεολαία της άρχουσας τάξης κι άλλη για τη νεολαία της άρχουσας τάξης των λαϊκών στρωμάτων. Ειδικά στο χώρο της νεολαίας, η κυρίαρχη τάση στοχεύει στην απομάκρυνση από τα λαϊκά πρότυπα ψυχαγωγίας και την είσοδο ευρωπαϊκών ή αμερικανικών προτύπων. Οι μύθοι της «αμφισβήτησης» των δεκαετιών '50, '60 ή '70, του περιθωρίου, της εκτόνωσης στα γήπεδα, της βίας, της εγκληματικότητας κλπ., προβάλλονται και συντηρούνται επιδέξια, αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νεολαίας (διάθεση για δράση, ενεργητικότητα, αμφισβήτηση καθιερωμένων δομών κ.λπ.), ενώ ταυτόχρονα τους στρέφουν στην ιδιώτευση, την απογοήτευση ή σε ακίνδυνες για το σύστημα διεξόδους.

Σε μια υπόγεια διάβαση διαβάσαμε κάποτε, γραμμένο από νεανικό χέρι, το ακόλουθο χάραγμα: **«Γεννήθηκα χωρίς να θέλω, έζησα όπως ήθελαν οι άλλοι, θα πεθάνω χωρίς να το θέλω»**. Μια φράση που οδηγεί σε μελαγχολικές σκέψεις για την απαισιόδοξη στάση έναντι της ζωής, που κρατά ένα μέρος - σίγουρα το μεγαλύτερο - της νέας γενιάς. (Καργάκος 1993, σελ. 110)

Μέσα σε μια τέτοια ατμόσφαιρα απαισιοδοξίας, φορτισμένη με εντάσεις, άγχη και αγωνίες, διαποτισμένη από φόβους και λεηλατημένη από ιδανικά και αξίες, είναι πολύ δύσκολο να μιλήσει κανείς για πραγματική ψυχαγωγία των νέων. (ό.π., σελ. 111)

Σε έρημο, μεταβάλλεται η ζωή μας, αν δεν υπάρχει διασκέδαση και ψυχαγωγία. Όταν κάποιος έχει πολύ περπατήσει, θέλει κάπου να σταματήσει. Κάποτε όλοι αισθανόμαστε την ανάγκη ν' ανοίξουμε μια παρένθεση ανάμεσα στο άγχος και στον πάταγο των καιρών, να επιβραδύνουμε τον ασθματικό ρυθμό του σύγχρονου βίου, ν' ανασάνουμε, χωρίς να βιαζόμαστε. Αλλιώς, όπως οι κατάδικοι των κάτεργων, θα

κωπηλατούμε αέναα με το μαστίγιο της βιοτικής μέριμνας πάνω από τη ράχη, μας και θα μας πνίγει η ανάγκη για μια στάση επιτέλους. (ό.π., σελ. 111)

Στην ηλικιακή ομάδα που λέγονται νέοι, υπάρχουν δύο κατηγορίες, αυτοί που δεν έχουν ελεύθερο χρόνο, για παράδειγμα οι μαθητές, κι αυτοί που έχουν ελεύθερο χρόνο κι ίσως περισσότερο απ' όσο θα έπρεπε. Νέοι που ζουν στο δικό τους κόσμο, κλεισμένοι στα τείχη που τα έκτισαν άλλοι, αλλά και μόνοι τους. Καθώς, λοιπόν, οι στιγμές του ελεύθερου χρόνου γίνονται αφόρητες, ατέλειωτες, μονότονες, πληκτικές, οι νέοι με τα μπουφάν και τις μπότες, με το περίεργο κούρεμα, τα τρυπημένα αυτιά και τα χαϊμαλιά, αλλά και άλλοι πολλοί «καθώς πρέπει» εξωτερικά, τρέχουν στην ψυχοκτονία που προσφέρουν τα κρησφύγετα της αισχύνης και των ναρκωτικών, στον ίλιγγο που δημιουργούν τα πολλά κυβικά της μηχανής, στην εκτόνωση του χουλιγκανισμού των γηπέδων, στις ντισκοτέκ, όπου η γκριζα σκοτεινή ατμόσφαιρα φοριέται ασορτί με τη γκριζα και σκοτεινή πλευρά της ζωής τους.

Όλες οι παραπάνω μορφές διασκέδασης δεν είναι λύτρωση και ψυχαγωγία, αλλά παροδική τεχνητή εκτόνωση που την επαύριο κάνει πιο μεγάλο το κενό της ζωής. Είναι ηθική, ψυχική, πνευματική μόλυνση και παρακμή.

Η ζωή όμως δεν οργανώνεται με επίκεντρο τον ελεύθερο χρόνο κι αυτό γιατί το να μιλά κανείς πολύ για το θέμα του ελεύθερου χρόνου, το να πιστεύει κανείς ακράδαντα ότι τα άλυτα προβλήματα μιας κοινωνίας που στηρίζεται στην εργασία θα λυθούν δια μαγείας μέσα σε μια κοινωνία που βασίζεται στην άνεση των διακοπών, κινδυνεύει να λησμονήσει ότι για την μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων ουσιαστικά η εργασία είναι που αποτελεί τον άξονα γύρω από τον οποίο οργανώνεται η ζωή. (Cornic,

1974, σελ. 100)

Και δεν θα κάναμε αυτές τις παρατηρήσεις αν το ζήτημα του ελεύθερου χρόνου δε δημιουργούσε μόνιμες αυταπάτες. Μέσα σε μια κοινωνία που είναι θεμελιωμένη πάνω στην εργασία, που είναι διαποτισμένη από τις αξίες της, οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου δεν αποτελούν παρά τον τελευταίο τροχό της αμάξης. Οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου δεν είναι δυνατό να γίνουν κατανοητές παρά σε αντίθεση με την εργασία. Μόνο σε σχέση με αυτήν αποκτούν κάποια φυσιογνωμία. Είναι αποκαλυπτικό, σε αυτήν την περίπτωση, να διαπιστώσει κανείς το γεγονός ότι οι αρνητικές αξίες που συνδέονται με την εργασία αντικαθρεφτίζονται με καταπληκτική συμμετρία μέσα στις θετικές αξίες και λείτουργίες που υποτίθεται ότι εκπληρούν οι απασχολήσεις του ελεύθερου χρόνου. Ας δούμε τις **τρεις λειτουργίες του ελεύθερου χρόνου** έτσι όπως τις ορίζει ο Ντυμαζντιέ: ανάπαυση, ψυχαγωγία, δυνατότητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Πώς λοιπόν να μην παρατηρήσει κανείς ότι ο ελεύθερος χρόνος πρέπει να ξεκουράζει τον άνθρωπο, επειδή ακριβώς η εργασία είναι πηγή κοπώσεως. Ότι πρέπει να διασκεδάζει τον άνθρωπο επειδή η εργασία στην πραγματικότητα είναι φορτική και ανιαρή, ότι τέλος πρέπει να δίνει τις δυνατότητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, επειδή για τη μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων η εργασία είναι που φτωχαίνει την προσωπικότητά τους και αποτελεί φρένο στην ανάπτυξή τους; (ό.π. σελ. 101)

Ας δούμε ένα παράδειγμα, σύμφωνα με το οποίο ο ελεύθερος χρόνος παραμερίζεται από την επιθυμία για την καλύτερευση του βιοτικού επιπέδου σήμερα.

Πολύ συχνά αναφέρονται σαν παράδειγμα τα εργοστάσια «ΑΚΡΟΝ» των Η.Π.Α. που περιόρισαν τη διάρκεια της εβδομαδιαίας εργασίας σε τριάντα

δύο ώρες. Όμως η πείρα είναι αποκαλυπτική: το 40% των μισθωτών επιδίδονται επίσης σε άλλες συμπληρωματικές εργασίες και το 17% ασκούν και δεύτερο επάγγελμα. Αυτό λοιπόν το πρόβλημα της «μαύρης εργασίας» (της έκτακτης εργασίας, της συμπληρωματικής εργασίας), που για αυτονόητους λόγους είναι δύσκολο να αξιολογήσει κανείς την έκτασή της, είναι αρκετά απογοητευτικό; Ακόμα και στη Γαλλία, το 1959, οι βιοτεχνικοί συνεταιρισμοί διαμαρτυρήθηκαν έντονα για την κατάσταση αυτή. Αλλά μήπως οι διαμαρτυρίες αυτές δεν είναι αρκετές για να μας δείξουν την ύπαρξη ενός προβλήματος που οι οικονομικές ρίζες του είναι βαθιές; Ο καθένας σκέπτεται πρώτα τις εξοφλήσεις του τέλους του μηνός και ύστερα τον ελεύθερο χρόνο. Αυτά τα δύο παραδείγματα που αναφέραμε και που αφορούν τους εργάτες και τους αγρότες έρχονται να μας θυμίσουν πως η κοινωνικο-οικονομική ιεραρχία επιδρά με όλο το αποφασιστικό βάρος της πάνω στον τρόπο χρησιμοποιήσεως του ελεύθερου χρόνου, και πως το φαινόμενο του ελεύθερου χρόνου ποικίλλει χάρη στην ύπαρξη των κοινωνικών - ταξικών διαφορών. (ό.π., σελ. 105)

Ας μη χάνουμε π.χ. το σωστό προσανατολισμό μας επειδή κατά μέσον όρο το 42% των Γάλλων κάνουν διακοπές μακριά από το σπίτι τους. Κι αυτό γιατί το ποσοστό διαφέρει κατά πολύ από τη μια στην άλλη κοινωνική κατηγορία. Έτσι, βλέπουμε πως το ποσοστό αυτό είναι 85% για τα ανώτερα στελέχη και τους ελεύθερους επαγγελματίες, όμως κατεβαίνει και φθάνει στους αγρότες μόλις το 10%.

Αυτή την ανισότητα στον τομέα του ελεύθερου χρόνου θα τη συναντήσουμε επίσης και στους διάφορους τύπους των διακοπών, μακριά από το σπίτι. Άλλοι φεύγουν στο εξωτερικό και άλλοι όχι, άλλοι πηγαίνουν σε συγγενείς τους, άλλοι κατασκηνώνουν σε Camping, άλλοι κατακλύζουν τα ξενοδοχεία κ.λπ.. Στην πραγματικότητα το κυνηγητό για τις απολαύσεις

του ελεύθερου χρόνου είναι κυνηγητό για την καλύτερευση του επιπέδου ζωής. (ό.π. σελ. 105)

Είναι μια όψη του προβλήματος που δεν μπορεί κανείς να την αγνοήσει ή και απλώς να την υποτιμήσει. Ο οικονομικός φραγμός είναι ένας από τους πιο σκληρούς φραγμούς. Οι βασικές ανάγκες - διατροφής, ενδύσεως, κατοικίας - είναι οι ανάγκες που πρέπει πρώτα απ' όλα να ικανοποιηθούν. Υφίστανται προτεραιότητες μέσα στην ιεραρχία των αναγκών. Και οι ανάγκες που ανήκουν στην κατηγορία του ελεύθερου χρόνου απέχουν πολύ από το να συγκαταλέγονται στις βασικές ανάγκες της ζωής. (ό.π. σελ. 106)

Επιμένοντας κανείς στον τονισμό αυτών των αυταπόδεικτων αληθειών ίσως να φαίνεται ότι υπερβάλλει: λέγεται ότι οι βασικές ανάγκες έχουν ήδη πλατιά ικανοποιηθεί από την κοινωνία όπου ζούμε. Αυτό είναι αλήθεια για τη διατροφή και την ένδυση. Όμως ίσως να πρέπει να είναι κανείς πιο προσεκτικός όσον αφορά τη στέγαση. Ύστερα, αυτό που χαρακτηρίζει την κοινωνία μας είναι ακριβώς η αύξηση της ποικιλίας των αναγκών που προβάλλει ή και δημιουργεί με κάθε τρόπο η επιδρομή της διαφήμισης και που κανένας δεν σκέφτηκε να εναντιωθεί στην πιεστικής δύναμή της. Αλλά και αν ακόμα αφήσουμε κατά μέρος τη διαφήμιση, είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς ότι με την εξέλιξη των συνθηκών της ζωής άλλαξαν επίσης και οι ανάγκες. (ό.π., σελ. 106)

Έτσι, π.χ. πριν από μερικά χρόνια, το αυτοκίνητο θεωρείτο ακόμα ένα είδος πολυτέλειας και απόδειξη κοινωνικής επιτυχίας. Μπορούσαν να το αποκτήσουν οι πιο εύπορες κοινωνικές κατηγορίες. Τα πράγματα όμως δεν είναι τα ίδια σήμερα. Η εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσεως έρχεται να μας το πιστοποιήσει αυτό. Π.χ. στη Γαλλία από το 1949 έως το 1958 ο αριθμός τους από 1.300.000 έφθασε σε

3.650.000. Το 1965 αυξήθηκε ακόμα περισσότερο και έφθασε τα 8.400.000. Το 1967 πάνω από 50% των σπιτικών είχαν δικό τους αυτοκίνητο.

Η αλλαγή των συνθηκών ζωής δεν είναι άσχετη με αυτό το θεαματικό φαινόμενο. Ήδη κάναμε λόγο για την αύξηση της απόστασης που χωρίζει τον τόπο κατοικίας από τον τόπο εργασίας. Αυτή ακριβώς η απόσταση κάνει πολλές φορές αναγκαία τη χρησιμοποίηση του αυτοκινήτου. Επιπλέον, η ζωή μέσα «στα μεγάλα συγκροτήματα» κλείνει μέσα της την ανάγκη της «εξόδου». Γι' αυτό και εδώ ο αριθμός των αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσεως είναι μεγαλύτερος από ό,τι αλλού. Το αυτοκίνητο-πολυτέλεια μετατράπηκε σε αυτοκίνητο-χρήσιμο. Η ιδιοκτησία ενός αυτοκινήτου, σε σύγκριση με το παρελθόν, έγινε τώρα μια ανάγκη. (ό.π. σελ. 107)

Αν στο σύνολό τους, τα έξοδα για τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου στις βιομηχανικές χώρες αυξήθηκαν στον οικογενειακό προϋπολογισμό, γεγονός ευχάριστο, αυτό δε θα πρέπει να μας κάνει να ξεχνάμε πως τα έξοδα αυτά δεν έχουν την ίδια βαρύτητα και την ίδια σημασία για όλη τη μεγάλη κοινωνικο-οικονομική κλίμακα. (ό.π. σελ. 107)

Κοντολογίς, η τυπική μείωση του χρόνου εργασίας δε συνοδεύεται πάντοτε και με αντίστοιχη αύξηση του ελεύθερου χρόνου, γιατί ο σύγχρονος άνθρωπος έχει πολλαπλασιάσει τις ανάγκες του. Αυτό έχει ως συνέπεια ο ελεύθερος χρόνος να είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος, εφόσον ο άνθρωπος λόγω των πολλαπλών αναγκών του, ωθείται στην εύρεση παράλληλης απασχόλησης, μειώνοντας έτσι τον ελεύθερο χρόνο αντί να τον αυξάνει. Εξάλλου στις περιπτώσεις που υπάρχει ελεύθερος χρόνος, είτε μένει αναξιοποίητος, είτε αξιοποιείται με λάθος τρόπο, επειδή ακριβώς απουσιάζουν οι δυνατότητες ορθής αξιοποίησής του. Είναι γεγονός πως ο σύγχρονος άνθρωπος -πολλές φορές- αξιοποιεί το λιγοστό ελεύθερο χρόνο

μόνο για ανάπαυση, επειδή η κόπωση δεν αφήνει περιθώρια ουσιαστικής αξιοποίησής του. (Φίλιας, 1991, σελ. 111-114)

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

8.1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗ

Σύμφωνα με τον Γ. Κρασανάκη, αυτομόρφωση στην πιο απλή ερμηνεία της λέξης σημαίνει την αγωγή και μόρφωση του ατόμου με τις δικές του μόνο δυνάμεις.

Η αυτομόρφωση είναι αντίθετη της ετερομορφώσης, δηλαδή της αγωγής που επιβάλλεται, που ασκείται από το σχολείο, την οικογένεια, το κράτος. Η αυτομόρφωση χαρακτηρίζεται από τη επιθυμία και τη βούληση των ατόμων να ρυθμίσουν τα ίδια την διαδικασία της μόρφωσης τους. Πρόκειται για μια θεληματική αυτομόρφωση.

Ο I. Dumajedier διακρίνει τους εξής τρεις τύπους αυτομόρφωσης:

- i. **την ανεξάρτητη αυτομόρφωση.** Η μόρφωση αυτή γίνεται από το ίδιο το άτομο με τη βοήθεια βιβλίων, ταξιδιών και άλλων μέσων χωρίς τη χρήση σχολικών ιδρυμάτων
- ii. **την προσανατολισμένη αυτομόρφωση.** Η αυτομόρφωση αυτή βασίζεται στην ελεύθερη και χωρίς εξωτερικό έλεγχο χρήση από το άτομο διαφόρων παιδαγωγικών μέσων (προγραμμάτων, μεθόδων, δασκάλων), όπως χρησιμοποιούνται στα σχολεία
- iii. **την κατευθυνόμενη αυτομόρφωση.** Η αυτομόρφωση αυτή κατευθύνεται από προγραμματισμένα προγράμματα, όπως εκείνα των σχολείων. Τέτοια π.χ. είναι η απόκτηση ενός διπλώματος με μαθήματα δια αλληλογραφίας. Η μέθοδος είναι κατευθυνόμενη, ο χρόνος όμως που αφιερώνει το άτομο στις σπουδές του είναι αυτοκαθοριζόμενος. Είναι θέμα προσωπικό. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 40-43)

Ιδιαίτερως, όταν λέμε πολιτιστική αυτομόρφωση, εννοούμε την θεληματική αυτοανάπτυξη των γνώσεων του ατόμου, των αξιών που πρεσβεύει, των στάσεων που παίρνει για μια καλύτερη συνειδητοποίηση της κατάστασής του και ένα καλύτερο τρόπο αντιμετώπισης της με τη χρησιμοποίηση των κατάλληλων μέσων. Εννοούμε επίσης την αυτοδιαχείριση του χρόνου, που διαθέτει για τη μόρφωσή του. (ό.π. σελ. 40-43)

Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου κανείς απολύτως άνθρωπος ούτε μπορεί, ούτε πρέπει να επιβάλλει σε άλλους ανθρώπους τη δική του συνταγή της «ευτυχίας». Ο κάθε άνθρωπος γεννιέται, μεγαλώνει και πεθαίνει διαλέγοντάς ο ίδιος αυτό που κατά τη γνώμη του, του φέρνει χαρά και ικανοποίηση και κατ' επέκταση την «ευτυχία». Αυτό που για μένα είναι χαρά και απόλαυση, για την γυναίκα μου, το παιδί μου, το φίλο μου μπορεί να φαίνεται σαν μια ανιαρή και καταναγκαστική εργασία. Η εμπειρία μάς λέει ότι οποτεδήποτε στην ιστορία των κοινωνιών επιχειρήθηκε αγνόηση του αξιώματος αυτού, το τίμημα υπήρξε πάρα πολύ βαρύ. (ό.π., σελ. 40-43)

9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

9.1. ΜΕΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗΣ

9.1.1. Το ενδιαφέρον για διάβασμα

Το διάβασμα θεωρήθηκε ανέκαθεν ως το καλύτερο μέσο μόρφωσης, ο καλύτερος τρόπος απόκτησης των γνώσεων. Τα βιβλία, οι εφημερίδες και τα περιοδικά βοηθούν τον άνθρωπο να γνωρίσει τα επιτεύγματα του πολιτισμού και να καταπολεμήσει την άγνοια. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 70)

Η μεγάλη διάδοση των βιβλίων σε όλα τα κοινωνικά στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, η οποία έγινε δυνατή με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, συνέβαλε αποφασιστικά στη μορφωτική ανύψωση της κοινωνίας. (Μπαδογιαννάκης, 1984, σελ. 73-76)

Σε πείσμα και σε αντίδραση της επιρροής του τύπου, του κινηματογράφου, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, η από όλο και ευρύτερα κοινωνικά στρώματα ανάγνωση βιβλίων στον ελεύθερο χρόνο βρίσκεται σε ανοδική πορεία. Αυτή όμως η τάση συναντάει πάρα πολλά κοινωνικά εμπόδια και θα έπρεπε να μας προβληματίσουν οι τρόποι και οι αναγκαίες διαδικασίες για να μπορέσει αυτή να ενισχυθεί. (ό.π., σελ. 73-76)

Η αύξηση των κονδυλίων για πληρέστερη ενημέρωση και στελέχωση βιβλιοθηκών ή λεισχών είναι σίγουρα ένας πολύ θετικός παράγοντας, αλλά δεν είναι ο μόνος. Είναι, μήπως, η εκδοτική φιλολογική παραγωγή προσαρμοσμένη στις νέες ανάγκες των μαζών; Ποιες είναι οι πιο κατάλληλες εκπομπές του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης για να συμβάλλουν στην ενίσχυση της τάσης για διάβασμα; Ποιοι είναι οι τύποι των φιλολογικών έργων οι οποίοι με την ελκυστικότητά τους, θα

μπορέσουν να προωθήσουν τη συνήθεια του διαβάσματος σε κάθε λαϊκό σπίτι; (ό.π. σελ. 73-76)

Μια δημοσκόπηση η οποία έγινε στη Γαλλία αναφορικά με το είδος των βιβλίων που διαβάζουν οι ενήλικες, έδειξε ότι το σχολικό εγχειρίδιο εξακολουθεί να παίζει ακόμη ένα σημαντικό ρόλο. Χρησιμοποιείται, ή καλύτερα ξαναχρησιμοποιείται, ιδιαίτερα για τη γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε, για την ιστορία, για τη γεωγραφία. Στο μέλλον, αυτοί που ασχολούνται με το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη αυτήν την εξαιρετικά επιθυμητή συμβολή μερικών σχολικών βιβλίων, η οποία επεκτείνεται στη συνεχιζόμενη μόρφωση των ενηλίκων, με την επαναχρησιμοποίηση των ίδιων βιβλίων αργότερα. (ό.π., σελ. 73-76)

Σε όλα τα κοινωνικά στρώματα βρίσκει κανείς ανθρώπους που έχουν το κέφι και την όρεξη να πληροφορηθούν και να διδαχθούν διάφορα πράγματα, τα οποία αποσκοπούν στην τελειοποίηση των γνώσεών τους και στην επέκταση των ικανοτήτων τους. Παρά την τεράστια προσπάθεια που έχει γίνει από τα μαζικά μέσα πληροφόρησης για ψυχαγωγία, οπτικοακουστική διδασκαλία κ.λπ.. Έχει αποδειχθεί ότι το διάβασμα (καλό περιοδικό, βιβλίο) εξακολουθεί να κρατάει τα πρωτεία. (ό.π., σελ. 73-76)

Πρέπει να τονίσουμε όμως ότι η μορφωτική ανάπτυξη δε σταματά πια στην παιδική ηλικία, το σχολείο ακόμη και «ανανεωμένο» δε θα μπορέσει να λύσει μόνο του το πρόβλημα. Η δια βίου μόρφωση είναι τώρα πραγματοποιήσιμη, προσαρμοσμένη στις εναλλασσόμενες ανάγκες της κοινωνίας και στα αυθόρμητα ενδιαφέροντα των ατόμων. (ό.π., σελ. 73-76)

9.1.2. Το ενδιαφέρον για την τηλεόραση

Η τηλεόραση «το θαυμάσιο αυτό όργανο του σπιτιού», είναι ισχυρό μέσο επικοινωνίας και μόρφωσης. Είναι το ανοιχτό παράθυρο του σπιτιού προς τον κόσμο, π.χ. μας φέρνει ειδήσεις για γεγονότα πολύ μακρινά, οι εκπομπές της γίνονται μέσα αγωγής των θεατών της. Οι στατιστικές δείχνουν ότι ο αριθμός των δεκτών τηλεόρασης σε όλο τον κόσμο όλο και αυξάνεται. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 77)

Η τηλεόραση είναι ένα πρόσφατο σχετικά φαινόμενο του ελεύθερου χρόνου, το οποίο απευθύνεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Για όλους τους τηλεθεατές, η παρακολούθηση της τηλεόρασης είναι μια απασχόληση, η οποία αυτοκαθορίζεται από το ίδιο το περιεχόμενο των εκπομπών που αναμένει το κοινό. Αυτή η προσδοκία είναι αρκετά περίπλοκη, εμπεριέχει ταυτόχρονα επιθυμία, συμμετοχή και φυγή, ψυχαγωγία και προσαρμογή, πληροφόρηση και μόρφωση. Κατά μέσον όρο, οι Ευρωπαίοι βλέπουν τηλεόραση δύο περίπου ώρες την ημέρα, αριθμός ο οποίος, ποσοτικώς, είναι τεράστιος. (Μπαδογιαννάκης, 1983, σελ. 66-68)

Είναι βέβαιο ότι ποτέ άλλοτε ο άνθρωπος δεν είχε στη διάθεση του ένα τόσο δραστικό μέσο διασκέδασης, ενημέρωσης και μόρφωσης, όπως η τηλεόραση σήμερα. Οι δυνατότητες που προσφέρει η τηλεόραση στους τρεις αυτούς τομείς είναι τεράστιες. Θραύοντας τα διάφορα διαχωριστικά όρια (χώροχρονικά, κοινωνικοοικονομικά, κοινωνικοπολιτιστικά κλπ.), διαδίδει σημαντικές γνώσεις και ενδιαφέρουσες πληροφορίες. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 78-79)

Η τηλεόραση, από μέσο επικοινωνίας, έγινε σχολείο διαπαιδαγώγησης ολόκληρης της οικογένειας, χωρίς περιορισμούς ηλικίας. Μορφώνει όλους κατά τρόπο πιο αποτελεσματικό από εκείνο των βιβλίων. Πολλές φορές

είπαν ότι ο Οιδίποδας τύραννος του Σοφοκλή, με μια μόνο παρουσίαση από την τηλεόραση, είχε τόσους θεατές όσους δεν είχε σε όλες τις προηγούμενες εμφανίσεις του στο θέατρο. Το ίδιο θα λέγαμε και για την τραγωδία του Αισχύλου «Πέρσες», που σε μία μόνο βραδιά είχε τόσους Γάλλους θεατές όσους δεν είχε στα δύο χιλιάδες χρόνια που παρουσιάζετ'αι στα θέατρα. Αλλά για να είμαστε δίκαιοι, πρέπει να προσθέσουμε ότι, χωρίς αμφιβολία, η παρακολούθηση μιας εκπομπής της τηλεοράσεως είναι έργο πολύ πιο εύκολο από το διάβασμα ενός βιβλίου. Κι ακόμα, η πλειονότητα των σημερινών τηλεθεατών δε διάβαζε κανένα βιβλίο όταν δεν διέθετε τηλεόραση. (ό.π., σελ. 78-79)

Αναμφίβολα, η χρήση της τηλεόρασης συμβάλλει στη μόρφωση του ανθρώπου, παρά τα μειονεκτήματα που υπάρχουν (χαμηλή ποιότητα προγραμμάτων, έλλειψη διαλόγου, παθητικότητα του θεατή, ορισμένα προγράμματα για όλους κ.λπ.). Μπορεί, χωρίς πολύ κόπο, να μας κάνει να γνωρίσουμε χώρες που είναι αδύνατο να επισκεφθούμε, να μας μεταφέρει σε ονομαστά μουσεία, να μας γνωρίσει αξιόλογες επιστημονικές κατακτήσεις κλπ. Παράλληλα, σε λίγο χρόνο, μας φέρνει ειδήσεις για γεγονότα πολύ μακρινά. (ό.π., σελ. 79-80)

Αντίθετα, ο Jean Gazenneure μελετώντας από ηθικής και κοινωνικής πλευράς τη ραδιοτηλεόραση, υπογραμμίζει δύο αντίθετες τάσεις. Σύμφωνα με την πρώτη, η ραδιοτηλεόραση είναι ισχυρό μέσο διαδόσεως των πολιτιστικών αγαθών σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Σύμφωνα με τη δεύτερη, επισημαίνεται ο κίνδυνος διάδοσης ενός ψεύτικου πολιτισμού, που απειλεί το γνήσιο πολιτισμό, και μια πτώση όλων των αξιών στο επίπεδο της μετριότητας. Ο ίδιος συγγραφέας τονίζει ότι έχουμε χρέος να ελέγχουμε και να ρυθμίζουμε ανάλογα το όργανο αυτό του σύγχρονου πολιτισμού. Από την καλή ή κακή χρήση του οργάνου αυτού θα εξαρτηθεί και η επίδραση που θα ασκηθεί επάνω μας. (ό.π. σελ. 79-80)

9.1.3. Το ενδιαφέρον για κινηματογράφο

Ο κινηματογράφος είναι μέσο ενημέρωσης και μόρφωσης «θερμό», ισχυρό και αποτελεσματικό. Μέσα σε μια αίθουσα μπορεί να μας φέρει ολόκληρο τον κόσμο. Ενώνει το χώρο με το χρόνο. Με τον κινηματογράφο ο χρόνος γίνεται πράγματι διάσταση του χώρου. Πρόκειται για ένα ζωντανό κοινωνικό χώρο, για ένα μέσο προβολής της ζωής. Πρόκειται ακόμα για μια «γλώσσα», για ένα όργανο επικοινωνίας του κόσμου, όπως το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 90-91)

Είναι γνωστό, ότι από την πρώτη κινηματογραφική προβολή μέχρι σήμερα, έχει σημαντικά αυξηθεί ο αριθμός των θεατών. Στη Γαλλία, η πρώτη κινηματογραφική προβολή έγινε στις 28 Δεκεμβρίου 1895.

Ξέρουμε, επίσης, ότι ο αριθμός εκείνων που παρακολουθούν τον κινηματογράφο μειώθηκε αισθητά με τη χρήση της τηλεόρασης. Είπαν ότι ο κινηματογράφος υπήρξε το πρώτο ή ένα από τα πρώτα θύματα της τηλεόρασης. Οι στατιστικές έδειξαν ότι από το 1960 μέχρι το 1972, ο αριθμός των θεατών του κινηματογράφου στη Γαλλία πέρασε από 354,6 σε 184,4 εκατομμύρια. Παρά την αναμφισβήτητη αυτή ηγεμονία της τηλεόρασης, οι στατιστικές της UNESCO δείχνουν ότι η κινηματογραφική κατανάλωση παραμένει σε σημαντικό βαθμό σε όλο τον κόσμο. Από χρόνο σε χρόνο, ο αριθμός των φιλμ που παράγονται και ο αριθμός των εισιτηρίων εισόδου στον κινηματογράφο αυξάνουν γρήγορα. Ο κινηματογράφος αποτελεί μέσο διασκέδασης και μόρφωσης κατά τον ελεύθερο χρόνο κυρίως των λαϊκών στρωμάτων και των νέων. (ό.π. σελ. 90-91)

9.1.4. Το ενδιαφέρον για το θέατρο

Από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα, το θέατρο θεωρείται μια τέχνη

δράσεως, που μιμείται και ερμηνεύει την πραγματικότητα, τη ζωή. Τα δρώμενα ρίχνουν πάντα φως στα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Οι ηθοποιοί, με τις πράξεις τους πάνω στη σκηνή, βρίσκονται πάντα σε επαφή με τους θεατές. Κάθε έργο είναι μια ουσιαστική εικόνα της ζωής. Είχε, λοιπόν, δίκιο ο Bergson που χαρακτήρισε το θέατρο σαν ένα «σχήμα» της ζωής, της πραγματικότητας. (Κρασσανάκης, 1983, σελ. 95-97)

Το θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα θεωρήθηκε μέσο μόρφωσης του λαού, ένας τρόπος εθνικής επικοινωνίας. Ήταν η έκφραση ενός ανθρωπιστικού πολιτισμού, με κύριο σκοπό του την προαγωγή του ατόμου σε βαθμό που να ξεκαθαρίσει τη θέση του μέσα στο σύμπαν, να προσδιορίσει τις σχέσεις του με τη θεότητα και να εξασφαλίσει μια διαρκή τάξη στην κοινωνία. Γι' αυτό στην Αθήνα το θέατρο αποτελούσε μέρος του προγράμματος των επίσημων εθνικών και πανελλήνιων εορτών. Η δραματική, τραγική ή κωμική θεατρική παράσταση ήταν πάντα η έκφραση της ίδιας της ζωής της κοινότητας, μια αντιγραφή της αρμονικής ή μη κατάστασης της. Το θέατρο δίδασκε τον λαό. Γι' αυτό και ο Περικλής καθιέρωσε τον θεσμό των «θεωρικών». «Η πολιτεία δηλ. πλήρωνε στους απόρους πολίτες το εισιτήριο για να παρακολουθούν τις δραματικές παραστάσεις στο θέατρο». Βοηθούσε έτσι την πνευματική καλλιέργεια των πολιτών. Γινόταν, λοιπόν, το θέατρο ένα Σχολείο του λαού, ένα Κέντρο κοινωνικοπολιτιστικό. (ό.π., σελ. 95-97)

Πιστεύουμε ότι το παράδειγμα αυτό της αρχαίας Ελλάδας πρέπει να αποτελεί πρότυπο για τη σύγχρονη κοινωνία μας, που υπερασπίζεται τα δικαιώματα του ανθρώπου. Το θέατρο πρέπει να είναι πάντα ένα σχήμα, μια μορφή, ένα μέσο μορφώσεως. Ο ρόλος του στη διαδικασία της δια βίου αυτοανάπτυξης των ανθρώπων πρέπει να είναι πάντα πρωταρχικός. Αλλά, όπως η λειτουργία του σχολείου, έτσι και ο θεατρικός χώρος επηρεάζεται από τις κοινωνικές ανισότητες.

Μια μικρή σχετική έρευνά μας στη Γενεύη, το 1972, έδειξε ότι από τους ενήλικους που αποτέλεσαν το δείγμα, μόνο ένας επιχειρηματίας, γιος επιχειρηματία, και μια γυναίκα, κόρη εφοπλιστή, έβλεπαν τακτικά θεατρικά έργα. Από τους άλλους, οι περισσότεροι έβλεπαν έργα στην τηλεόραση, γιατί δεν μπορούσαν να επισκεφθούν το θέατρο. *«Το θέατρο είναι η αδυναμία μου, το υπεραγαπώ. Αν μένω μερικές φορές μπροστά στην τηλεόραση, είναι μάλλον για να βλέπω θεατρικά έργα.»* (Ελβετίδα, μητέρα δυο παιδιών, 35 ετών). (ό.π., σελ. 95-97)

Είναι επίσης γνωστό, ότι το θέατρο είναι ελάχιστα διαδεδομένο στην επαρχία. Η απήχηση του στην περιφέρεια είναι μικρή. Ο γεωγραφικός παράγοντας είναι ισχυρός. Βρέθηκε, από έρευνες, μια μεγάλη απόσταση στο χώρο των καλλιτεχνικών γνώσεων ανάμεσα στους νέους ανώτερων κοινωνικών τάξεων του Παρισιού και σ' εκείνους που έζησαν τα παιδικά και τα εφηβικά τους χρόνια στην επαρχία, σε πόλεις με πληθυσμό κάτω των πενήντα χιλιάδων. Θα μπορούσε κανείς, πηγαίνοντας πιο μακριά, να διερωτηθεί για το επίπεδο της καλλιτεχνικής παιδείας των νέων εκείνων που κατάγονται από αγροτικές οικογένειες και έζησαν την παιδική και εφηβική τους ηλικία σε μικρά χωριά. (ό.π., σελ. 95-97)

9.1.5. Το ενδιαφέρον για το ραδιόφωνο

Το ραδιόφωνο, όπως ξέρουμε, είναι ισχυρό μέσο επικοινωνίας. Συνδέεται άμεσα με τη ζωή μας. Είναι μέσο μορφώσεως και επικοινωνίας παλαιότερο από την τηλεόραση, μια και έχει ζωή πάνω από μισό αιώνα. Οι πρώτες ραδιοφωνικές εκπομπές στη Γαλλία άρχισαν τον Νοέμβριο 1921. Το 1927, το ραδιόφωνο έγινε δεκτό ως βασικό μέσο διάδοσης ειδήσεων σε όλη την Ευρώπη. Από τότε, αμέτρητοι είναι εκείνοι που παρακολουθούν τις εκπομπές του. Τα χρησιμοποιούμενα ραδιόφωνα σε όλο τον κόσμο ήταν 150 εκατομμύρια το 1949, 315 εκατομμύρια το 1959, 370 εκατομμύρια το

1960. Στη Γαλλία, το 1969, ο αριθμός αυτός έφθανε τα 16 εκατομμύρια, δηλ. σε 1000 κατοίκους αναλογούσαν 315 ραδιόφωνα. Ο ίδιος αριθμός, το 1967, στις Η.Π.Α., ήταν 285 εκατομμύρια. Σήμερα, στις περισσότερες χώρες, ο αριθμός των χρησιμοποιούμενων ραδιοφώνων έχει φθάσει πια σε επίπεδο κορεσμού. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 82-85)

Οι κοινωνιολόγοι συμπεριλαμβάνουν το ραδιόφωνο στα λεγόμενα «θερμά» μέσα επικοινωνίας (τύπος, κινηματογράφος, φωτογραφία, κ.ά.), τα οποία είναι φορείς πλήρων και ολοκληρωμένων ειδήσεων.

Σήμερα, παρά τη μεγάλη διάδοση της τηλεόρασης, το ραδιόφωνο θεωρείται, όπως και παλαιότερα, βασικό μέσο πληροφοριών και μόρφωσης των ανθρώπων. Ο ρόλος του στις απασχολήσεις του ελεύθερου χρόνου είναι πρωταρχικός. Επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ενεργητικότητα των ακροατών. Ο Dumazedier θεωρεί το ραδιόφωνο ως «ηχητικό διάκοσμο» της καθημερινής ζωής. Δε χρησιμοποιείται μόνο στο σπίτι, αλλά ακόμα στο αυτοκίνητο, στο καφενείο, στο κατάστημα, στο γραφείο, στην επιχείρηση. Οι έρευνες που έγιναν το επιβεβαιώνουν. *«Ακούω το ραδιόφωνο όλη την ημέρα. Μεταδίδει τα πάντα. Προτιμώ ιδιαίτερα τις πρωινές εκπομπές, γιατί είναι περισσότερο ενδιαφέρουσες. Ακούω το ραδιόφωνο όταν κάνω το νοικοκυριό. Το απόγευμα το ακούω με μεγαλύτερη φροντίδα. Δεν μπορώ να ζήσω χωρίς ραδιόφωνο. Είναι, στ' αλήθεια, ο απαραίτητος σύντροφός μου».* (Ελβετίδα, μητέρα δυο παιδιών, 35 ετών). *«Ακούω το ραδιόφωνο το πρωί, για να μου δώσει ένα «μαστίγωμα», και το απόγευμα όταν δεν εργάζομαι. Μόλις γυρίσω στο σπίτι, ανοίγω το ραδιόφωνο».* (Ελβετός καθηγητής Λυκείου, πατέρας δυο παιδιών, 40 ετών). *«Ακούω το ραδιόφωνο στην τύχη, μέσα στο αυτοκίνητο, χωρίς πρόγραμμα, περίπου 5 λεπτά κάθε μέρα».* (Ελβετός επιχειρηματίας, πατέρας ενός παιδιού, 29 ετών). (ό.π., σελ. 82-85)

Πράγματι, το ραδιόφωνο, όπως και η τηλεόραση, είναι πρόσφορο μέσο πληροφοριών, διασκέδασης και μόρφωσης. Το έχουμε πάντα «στο χέρι μας» και όποτε θέλουμε το ανοίγουμε ή το κλείνουμε.

Συνήθως εκθειάζεται η ισχυρή επίδραση της τηλεόρασης στον άνθρωπο. Λένε ότι διεγείρει την προσοχή περισσότερο από το ραδιόφωνο και ότι η μνήμη ασκείται περισσότερο με τις εικόνες παρά με μόνο τον ήχο. Αντίθετα, η φαντασία ευνοείται περισσότερο από τα ακουστικά ερεθίσματα. Ακόμα καταλογίζουν στην τηλεόραση την παθητικότητα του θεατή. Ο Dr. Glynn υποστήριξε ότι η τηλεόραση επαναφέρει τον ενήλικο στο «στοματικό στάδιο», κάνοντάς τον να απορροφά άπληστα, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια όσα του παρουσιάζει το πρόγραμμα, όπως ακριβώς ενεργεί το βρέφος που θηλάζει τη μητέρα του. Και στις δύο, λοιπόν, περιπτώσεις έχουμε ανεξέλεγκτη τροφοδοσία. Ο Belson διαπίστωσε μείωση της πρωτοβουλίας στους τηλεθεατές, και κάμψη των διαφορόντων κατά τα δυο πρώτα χρόνια. Αντίθετα, ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Σορβόνης M. Debessé, απέδειξε με πειράματα ψυχολογικά ότι το ραδιόφωνο αυξάνει την ενεργητικότητα των ακροατών του. (ό.π., σελ. 83-87)

9.1.6. Το ενδιαφέρον για τη μουσική

Ο Georges Friendman, σε μια θαυμάσια μελέτη του εξετάζει τον ρόλο και τη θέση της μουσικής στην ανεβασμένη οικονομικά βιομηχανική κοινωνία. Αρχίζει από τη διαπίστωση ενός κοινωνικοπολιτιστικού γεγονότος και καταλήγει σε χρήσιμες προτάσεις, ύστερα από συστηματική εξέταση του προβλήματος που θέτει στη μουσική παιδεία το νέο τεχνικό περιβάλλον.

Μέσα στο νέο κλίμα που δημιούργησε η τεχνική πρόοδος, η μουσική πρέπει:

- i. Να παραμείνει ένας χώρος ακατάπαυστης δραστηριότητας του

ανθρώπου ως δημιουργού και ως εκτελεστή.

- ii. Να παραμείνει πάντα ανθρώπινη, με αποστολή κοινωνική και ηθική. Μέσα στη μηχανοκρατούμενη και αυτοματοποιημένη κοινωνία μας, η μουσική πρέπει να αποτελεί πάντα ένα νησάκι, ή καλύτερα, ένα αρχιπέλαγος ανθρώπινης γαλήνης.
- iii. Να βοηθήσει τον άνθρωπο να προστατεύσει και να πλουτίσει τον ελεύθερο χρόνο του, απαλλάσσοντάς τον από καθετί το εχθρικό και ρυπαρό.
- iv. Να βοηθήσει το νέο να αναπτυχθεί, να παίξει τον ανθρώπινο ρόλο του, να προκόψει, μέσα σ' ένα τεχνικό πολιτισμό γεμάτο από φοβερούς κινδύνους, αλλά και θαυμάσιες υποσχέσεις.

Κάπως πιο γενικά, ο Friedmann εύχεται να μη χάσει η μουσική την αισθητική και πολιτιστική της αξία. Βλέπει τον κίνδυνο που υπογράμμισε ο Etienne Gilson: *«Μηχανοποιώντας την τέχνη, αντικατέστησαν τον ανθρώπινο χαρακτήρα της με κάτι άλλο, αξιόλογο ίσως, αλλά που δεν είναι παρά το φάντασμα της πραγματικής τέχνης»*. (Κρασσανάκης, 1983, σελ. 90-93)

Η μουσική δεν είναι μόνο για τη διασκέδαση ή για το γέμισμα του ελεύθερου χρόνου. Είναι προπάντων ένα μέσο ουσιαστικής πολιτιστικής μορφώσεως. Είναι η τέχνη που καλλιεργεί, που βελτιώνει την ανθρώπινη ύπαρξη. Στη μουσική πρέπει πάντα να βλέπουμε τον άνθρωπο κι όχι το όργανο που χρησιμοποιεί. Η μουσική είναι δημιούργημα του ανθρώπου, το οποίο προσφέρεται στον εαυτό του και τους γύρω του. *«Πίσω από τον μουσικό βλέπουμε τον άνθρωπο και αυτόν χειροκροτούμε όταν σταματήσει. Ποτέ δε σκεφθήκαμε να χειροκροτήσουμε ένα φωτογράφο ή ένα ραδιόφωνο, που μας μεταδίδουν μουσική, χωρίς να βλέπουμε τον μουσικό.»* Στη μαζοποίηση της μουσικής εγκυμονούν μεγάλοι πολιτιστικοί κίνδυνοι.

Η μουσική πρέπει πάντα να είναι μέσο αυτοανάπτυξης και αυτομόρφωση του ανθρώπου κάθε ηλικίας, φύλου, γεωγραφικής και κοινωνικής κατάστασης.

9.1.7. Το ενδιαφέρον για τις εκθέσεις

Οι οργανωμένες εκθέσεις (τέχνης, φωτογραφίας, βιβλίων, ιστορικού υλικού κλπ.) είναι πηγές ενημέρωσης και μόρφωσης. Βλέποντας μια έκθεση, καλά οργανωμένη, πλουτίζουμε τις ιδέες μας και καλλιεργούμε τον εσωτερικό κόσμο. Αν μάλιστα η οργάνωση είναι άριστη, οι πιθανότητες πολιτιστικής αυτομόρφωσης μας είναι μεγάλες.

Βέβαια, δυο σχετικές ερωτήσεις μπαίνουν συχνά στον πολιτιστικό αυτό χώρο:

- i. Υπάρχουν πράγματι καλές εκθέσεις;
- ii. Ο κόσμος δείχνει διαφέρον για τις εκθέσεις;

Ευνόητο είναι ότι οι απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές είναι σχετικές. Το παν εξαρτάται από το άτομο και από την κοινωνία στην οποία ζει. Οι παράγοντες που δρουν ουσιαστικά στην περίπτωση αυτή είναι ψυχολογικοί και κοινωνικοπολιτιστικοί.

Αφήνοντας το πρόβλημα της οργανώσεως της έκθεσης, θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τη συμμετοχή των ανθρώπων σε αυτή. Πολλές σχετικές ερωτήσεις χρειάζονται απάντηση: Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί τις εκθέσεις για τη δική του αυτοανάπτυξη; Διαθέτει τον χρόνο που χρειάζονται οι επισκέψεις του είδους αυτού; (Κρασανάκης, 1983, σελ. 90-93)

9.1.8. Το ενδιαφέρον για τις διαλέξεις-συζητήσεις

Οι διαλέξεις - συζητήσεις είναι ένα άριστο μέσο αυτομόρφωσης. Τις

παρακολουθούμε για να μάθουμε κάτι νέο ή για να συμπληρώσουμε τις γνώσεις μας. Η συμμετοχή μας στο ακροατήριο εξαρτάται από το διαφέρον μας. Αλλά από τι επηρεάζεται αυτό το διαφέρον; Η απόφασή μας να ακούσουμε μια διάλεξη εξαρτάται από εμάς τους ίδιους ή και από άλλους βασικούς εξωτερικούς παράγοντες;

Ασφαλώς το ενδιαφέρον αυτό, όπως και άλλα παρόμοια, δε μένουν ανεπηρέαστα από τις συνθήκες ζωής του καθενός. Το ενδιαφέρον και τα κίνητρα για παρακολούθηση διαλέξεων δε μπορούν να μένουν αδιάφορα κάτω από την πολιτιστική κληρονομιά μας, το φύλο, την ηλικία, τον τόπο όπου ζούμε, την οικονομική μας ευχέρεια κλπ. (Κρασανάκης, 1983, σελ. 94)

9.1.9. Το χόμπι των σπουδαστών

Τα χόμπι των σπουδαστών είναι ένας έμμεσος παράγοντας έκφρασης των πολιτιστικών τους ενδιαφερόντων. Για πολλούς -ίσως για τους περισσότερους- ανθρώπους, μία ή περισσότερες από την ατελείωτη ποικιλία ευχάριστων ενασχολήσεων (τα χόμπι) αποτελούσαν μια περιοχική ενδιαφέροντος που συμπλήρωνε - ή κάποτε και συναγωνίζονται - την κύρια ασχολία τους. Συνηθέστερα, ένα χόμπι αποτελεί τη βάση για κάποια ασχολία μετά την απομάκρυνση από την εργασία λόγω ηλικίας. Επειδή τα χόμπι απαιτούν από το άτομο να αναπτύξει δραστηριότητα και να γίνει ως ένα βαθμό ειδικός σε κάτι παίζουν τόσο μορφωτικό όσο και ψυχαγωγικό ρόλο και αποτελούν μέσα για την ανάπτυξη των προτιμήσεων, των γνώσεων και την ικανότητα των ανθρώπων. (Ουαϊρ, κ.α. XX, σελ. 7741)

Είδος χόμπι:

- α. Σπορ-αθλητισμός
- β. Διάφορες συλλογές

- γ. Χειροτεχνία
- δ. Εκδρομές-ταξίδια
- ε. Διάβασμα-γράψιμο
- στ. Απασχόληση στο σπίτι
- η. Παιχνίδια

10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

10.1. ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ

Για τους περισσότερους από τους φοιτητές η εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο οριοθετεί την απαρχή μιας νέας, αυτόνομης σχετικά ζωής. Για πρώτη φορά γίνονται ρυθμιστές μιας προσωπικής επιλογής, προγράμματος και κυρίως τρόπου ζωής, ζώντας μέσα σ' ένα καινούργιο άγνωστο περιβάλλον με σημαντικές για το πρόσωπο υποχρεώσεις και ανάγκες.

10.1.10. Ο φοιτητής και η νέα σχέση του με την οικογένεια

Η απομάκρυνση από την οικογένεια του παιδιού που σπουδάζει, είναι η αρχή μιας διαφοροποίησης της οικογενειακής σχέσης πάνω σε μια ποιοτικά ιδιόμορφη κατάσταση.

Ο έλεγχος της οικογένειας αντικειμενικά αποδυναμώνεται, ενώ ένα κατ'εξοχήν εξαρτώμενο μέχρι τότε μέλος της, άμεσα καλείται να αναπτύξει πρωτοβουλίες και δραστηριότητες για τις οποίες συχνά ήταν απροετοίμαστο. Η επαφή που διατηρεί με την οικογένεια είναι αποτέλεσμα τόσο αντικειμενικών δυσκολιών, όσο και του συναισθηματισμού που παρεμβαίνει ως δυναμική στη σχέση. Πάντως, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε, το σύνολο σχεδόν των φοιτητών έχει επικοινωνία τηλεφωνική τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, ενώ αντίστοιχα μία φορά το μήνα πηγαίνει (όταν διευκολύνεται από την απόσταση) στην πατρική οικογένεια. Αυτό γίνεται γιατί η γεωγραφική θέση των Πατρών βρίσκεται στο κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής νομών από όπου προέρχεται το μισό σχεδόν του φοιτητικού πληθυσμού, και η οποία χαρακτηρίζεται από την ευκολία στη μετάβαση από και προς τον τόπο σπουδών. (Κοσμόπουλος κ.α., 1984, σελ. 13-43)

10.1.11. Οι ευρύτερες κοινωνικές σχέσεις των φοιτητών με τους κατοίκους της Πάτρας και οι συνθήκες διαβίωσής τους

Συμπληρώνοντας την περιγραφή του πλαισίου σχέσεων που ο φοιτητής αναπτύσσει στο περιβάλλον του, δε θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε και στη στάση του απέναντι στους κατοίκους της πόλης των Πατρών. Τι νιώθουν άραγε οι φοιτητές για τους κατοίκους της Πάτρας; Για πιο πράγμα διακρίνονται; Είναι φιλικοί, καταδεκτικοί προς τους φοιτητές συγκριτικά με άλλες περιοχές; (Κοσμόπουλος κ.α., 1984, σελ. 13-43)

Συχνά στον τόπο -στο χώρο- προβάλλεται η αντιπάθεια και η αποστροφή που είναι αποτέλεσμα των δυσκολιών της ζωής και η απογοήτευση των στόχων. Οι δυσκολίες αυτές, το άγνωστο που περιβάλλει το άτομο που μεταναστεύει, συχνά τον εμποδίζουν να δει ομορφιές που δεν μπορεί παρά να υπάρχουν. (ό.π., σελ. 13-43)

Ξέχωρα όμως από αυτά, η ίδια η πατρινή κοινωνία εμφανίζεται ιδιαίτερα κλειστή και δύσκολα αποδέχεται τον νεανικό αυτό πληθυσμό.

Το πρόβλημα αυτό αρκετά σοβαρό και σύγχρονο, προβάλλει πιο έντονα τώρα που ήδη έχει εξαγγελθεί η δημιουργία και νέων Παν/κών Σχολών στην περιφέρεια και μάλιστα σε πόλεις πολύ μικρότερες σε πληθυσμό από αυτήν της Πάτρας. Η αποδοχή των ξένων για τον τόπο φοιτητών, είναι σημαντική προϋπόθεση για την ύπαρξη ψυχολογικής άνεσης που τόσο απαραίτητη είναι στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αν ο ίδιος ο τόπος δημιουργήσει τάσεις φυγής στους φοιτητές, τότε τίποτα δεν μπορεί να εγγυηθεί την επιτυχία του νέου εκπαιδευτικού ιδρύματος, υποχρεώνοντάς το σε υπολειτουργία. Άξονας και στόχος όλης αυτής της παρουσίασης του πλαισίου σχέσεων που ο φοιτητής αναπτύσσει στο χώρο του, είναι η ασφάλεια που απολαμβάνει στο επίπεδο αυτό. (ό.π., σελ. 13-43)

Ταυτόχρονα, προβληματιζόμαστε σχετικά με το βάθος και τις

δυνατότητες που έχει η ερωτική σχέση. Αν δεχτούμε πως το γυναικείο φύλο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στην ποιότητα των σχέσεων, και αν ταυτόχρονα αναγνωρίσουμε τα προβλήματα κοινωνικής αναγνώρισης που συνεχίζει να αντιμετωπίζει, μας κάνουν πιο έντονη αυτή του την ευαισθησία. Είναι θετικό που η μοναχικότητα που υπάρχει ακόμα και μέσα στις «διαπροσωπικές σχέσεις» επισημάνθηκε και καταγγέλθηκε από τη νεανική συνείδηση. (ό.π., σελ. 13-43)

Όσον αφορά την κάλυψη των δαπανών, παρατηρείται πως κυρίως γίνεται από την οικογένεια του φοιτητή (καθώς και από άλλα συγγενικά πρόσωπα). Για τη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων μια δεύτερη πηγή εσόδων είναι και η εργασία, που όμως για ένα πολύ μικρό ποσοστό αποτελεί τη βασική πηγή. Συνήθως, παρατηρούμε πως η εργασία συμπληρώνει το ποσό που η πατρική οικογένεια στέλνει. (ό.π., σελ. 13-43)

10.1.12. Στάση των φοιτητών προς την εκπαιδευτική διαδικασία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Το πρόβλημα της ποιότητας της παρεχόμενης γνώσης και της αποτελεσματικότητας της μορφωτικής διαδικασίας -θέμα που πολύ συχνά τα τελευταία χρόνια αποτελεί όχι μόνο την πανεπιστημιακή κοινότητα αλλά και την κοινή γνώμη- είναι οπωσδήποτε θεμελιακό για τη λειτουργία των Α.Ε.Ι. / Τ.Ε.Ι. και απαιτεί τον έντονο προβληματισμό και το διάλογο ανάμεσα σε όλους τους φορείς που συνυπάρχουν και συλλειτουργούν στο χώρο αυτό, ώστε να γίνει δυνατή μια λύση που και το κύρος των ιδρυμάτων να κατοχυρώνει, και τη σύγχρονη επιστημονική και εκπαιδευτική λειτουργία τους να εξασφαλίζει.

Αναγκαία και ικανή συνθήκη για την επιτυχία της διαδικασίας αυτής είναι η ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή των φοιτητών. Το ενδιαφέρον των φοιτητών για αυτή καθ' αυτή την εκπαιδευτική διαδικασία, είναι πηγή της

μόρφωσης και προϋπόθεση της λειτουργικότητάς της. Το ενδιαφέρον αυτό μπορεί και να ερευνηθεί και να «αξιολογηθεί». Μέσα από τον εντοπισμό των παραγόντων που το ενισχύουν ή το εμποδίζουν να αναπτυχθεί, μπορεί πράγματι να πηγάσει μια καινούργια αντίληψη, μια νέα νοοτροπία για την εκπαίδευση στα Α.Ε.Ι. / Τ.Ε.Ι.. Μια άποψη παιδαγωγικότερη και πιο αποδοτική από την υπάρχουσα. (Κοσμόπουλος, κ.α., 1984, σελ. 13-43)

Σύμφωνα με την έρευνα των Κοσμόπουλου, Παϊζη, κ.ά., ο μέσος όρος των εξαμηνιαίων μαθημάτων που κατά εξάμηνο φοίτησης διδάσκονται, είναι περίπου έξι με επτά. Από την κατανομή, γίνεται φανερό ότι ένα σημαντικό κομμάτι του φοιτητικού πληθυσμού απέχει από τη διαδικασία αυτή, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό κάνει επαρκή και συστηματική παρακολούθηση. Η τρίτη διάσταση δίνεται από εκείνους που κάνοντας επιλογή παρακολουθούν μερικά μόνο από τα μαθήματα. Η στάση αυτή ποικίλλει κατά σχολή φοίτησης γεγονός που υπογραμμίζει μια διαφορετική στάση του φοιτητή ανάλογα με το αντικείμενο αλλά και με το γενικότερο ύφος που χαρακτηρίζει την εκπαιδευτική διαδικασία κατά σχολή. Κίνητρο πάντως για παρακολούθηση είναι η δυσκολία των εξετάσεων αλλά και το ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο μάθημα. Αντίστοιχα, αιτία απομάκρυνσης γίνεται η διαφωνία με τον τρόπο και το περιεχόμενο της διδασκαλίας ή η έλλειψη ενδιαφέροντος για το μάθημα ενώ κάποιο ποσοστό υποστηρίζει αδυναμίες του ωρολογίου προγράμματος που αναγκαστικά επιβάλλουν την επιλογή και δεν επιτρέπουν τη μεγαλύτερη δυνατή παρακολούθηση.

11. ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

11.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

11.1.13. Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνάς μας είναι η μελέτη του ελεύθερου χρόνου, του χρόνου και των τρόπων της πολιτιστικής αυτομόρφωσης των σπουδαστών/στριών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, όλων των εξαμήνων, του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

11.1.14. Δείγμα-δειγματοληψία

Το δείγμα προέκυψε από τους 700 σπουδαστές και σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Ειδικότερα, το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας περιλαμβάνει έξι (6)εξάμηνα φοίτησης. Στο Α' εξάμηνο είναι εγγεγραμμένοι -τυπικά- 85 σπουδαστές/στρίες. Στο Β' εξάμηνο 86 άτομα, στο Γ' 55 άτομα, στο Δ' 64 άτομα, στο Ε' 38 άτομα και στο ΣΤ' 51 άτομα. Τα υπόλοιπα ανήκουν σε πτυχία Α', Β', Γ', Δ'.

Ερωτηματολόγια δόθηκαν σε 90 σπουδαστές, σπουδάστριες συνολικά, και συγκεκριμένα 15 ερωτηματολόγια σε κάθε εξάμηνο.

Η μέθοδος που ακολουθήσαμε είναι αυτή της τυχαίας δειγματοληψίας. Η ιδιομορφία του δείγματος είναι ότι στο σύνολο των 90 ατόμων οι 11 μόνο είναι άνδρες και οι υπόλοιπες 79 γυναίκες.

11.1.15. Αναγκαιότητα της έρευνας

Η ανάγκη γι' αυτήν την έρευνα προέκυψε από το γεγονός ότι δεν υπάρχει αντίστοιχη έρευνα ούτε στον τομέα που εξετάζουμε αλλά και ούτε

στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας.

11.1.16. Μέθοδος της έρευνας

Η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνά μας ήταν αυτή του ερωτηματολογίου, το οποίο αποτελείτο από 21 ερωτήσεις, 19 κλειστού τύπου και 2 ανοικτού τύπου. Το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο, για να δωθεί η ευκαιρία στους σπουδαστές/στρίες να απαντήσουν αυθόρμητα, ελεύθερα και υπεύθυνα.

11.1.17. Ερωτήματα-Υποθέσεις

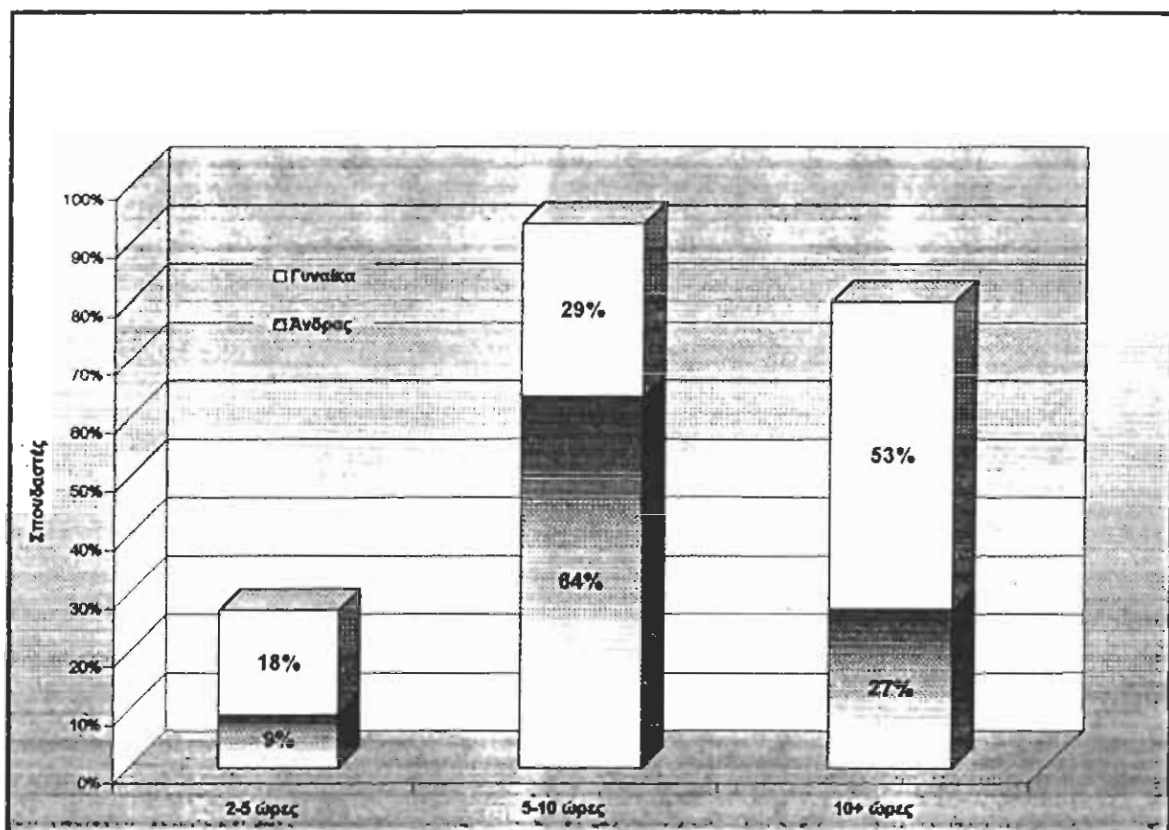
Η έρευνα αυτή έρχεται να δώσει απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Αν και πόσο ελεύθερο χρόνο διαθέτουν οι σπουδαστές/στρίες εβδομαδιαίως
2. Πως ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο
3. Πως αντιλαμβάνονται την πολιτιστική αυτομόρφωση
4. Αν και πόσο χρόνο διαθέτουν για την πολιτιστική αυτομόρφωση
5. Ποια μέσα πολιτιστικής αυτομόρφωσης χρησιμοποιούν οι σπουδαστές/στρίες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας
6. Ποια μέσα πολιτιστικής αυτομόρφωσης απουσιάζουν από το χώρο της Πάτρας.

12. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

12.1. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

12.1.18. Διάθεση ελεύθερου χρόνου-φύλο

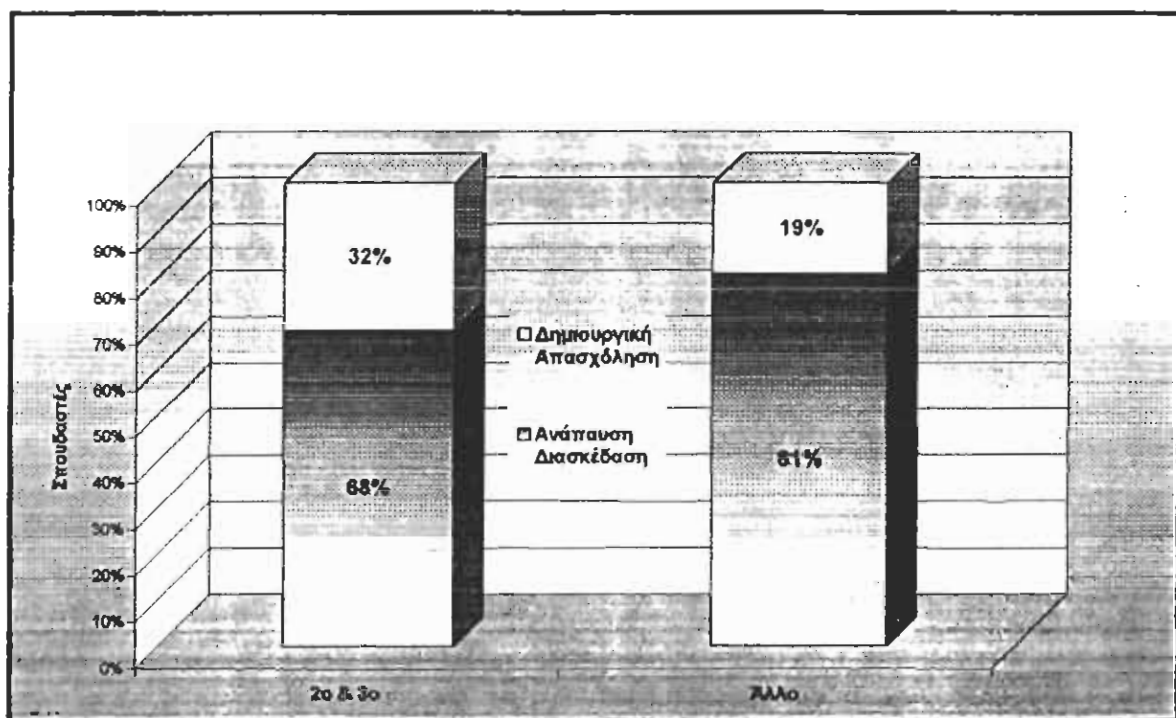
Όσον αφορά το διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο σε σχέση με το φύλο, στο σύνολο των 89 έγκυρων ερωτηματολογίων από τα 90, προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα:

- α. Διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο 2-5 ώρες έχουν 15 συνολικά άτομα εκ των οποίων ο 1 είναι άνδρας και οι 14 γυναίκες.
- β. Διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο 5-10 ώρες έχουν 30 συνολικά άτομα εκ των οποίων οι 7 είναι άνδρες και οι 23 γυναίκες.
- γ. Διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο 10 και περισσότερες ώρες έχουν 44

συνολικά άτομα εκ των οποίων οι 3 είναι άνδρες και οι 41 είναι γυναίκες.

Από τα παραπάνω στοιχεία βλέπουμε ότι οι περισσότεροι άνδρες (63,6%) διαθέτουν ελεύθερο χρόνο 5-10 ώρες, ενώ οι περισσότερες γυναίκες (52,6%) διαθέτουν 10 και πάνω ώρες.

12.1.19. Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου-εξάμηνο σπουδών

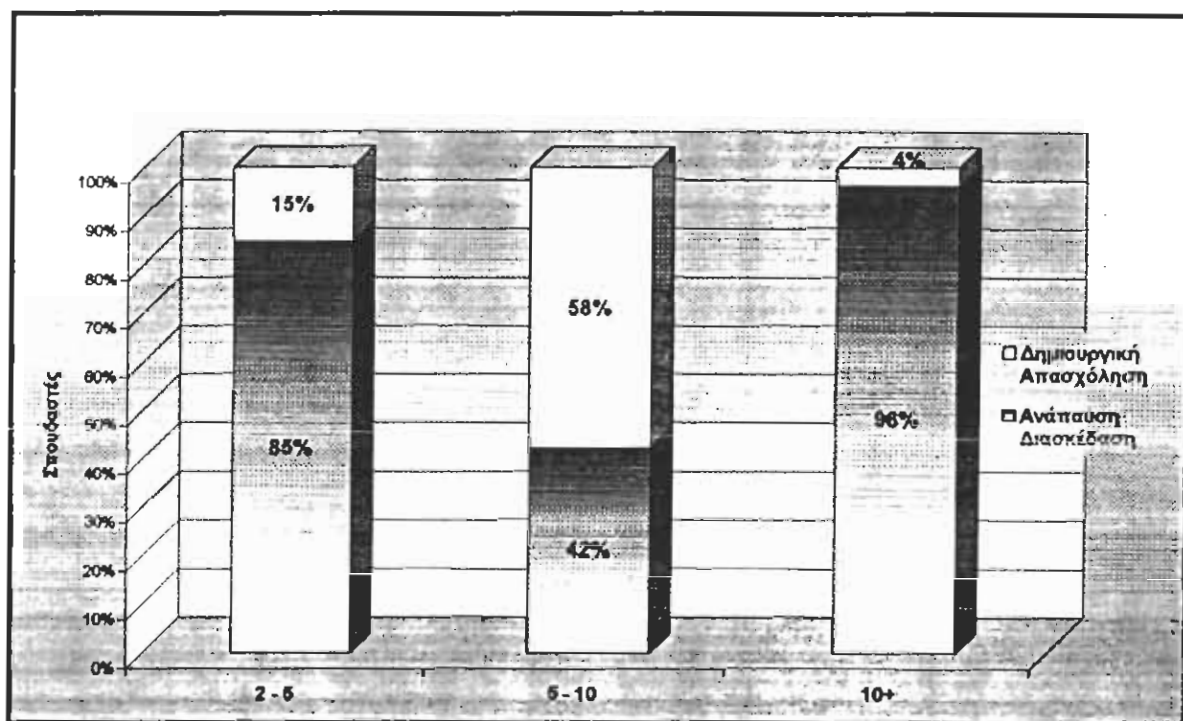

Στη στατιστική ανάλυση των δεδομένων όσον αφορά το συσχετισμό της ερμηνείας του ελεύθερου χρόνου με το εξάμηνο σπουδών, ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της ομάδας του 2^{ου} και του 3^{ου} εξαμήνου.

Από τις 58 έγκυρες απαντήσεις προκύπτει ότι 44 άτομα ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο σαν ανάπαυση-διασκέδαση και 14 σα δημιουργική απασχόληση. Το 2^ο και 3^ο εξάμηνο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας των μεγάλων ποσοστών που συγκεντρώνει στην ερμηνεία του

ελεύθερου χρόνου με προτεραιότητα στην ανάπαυση-διασκέδαση (68,2%).

12.1.20. Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου-διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος

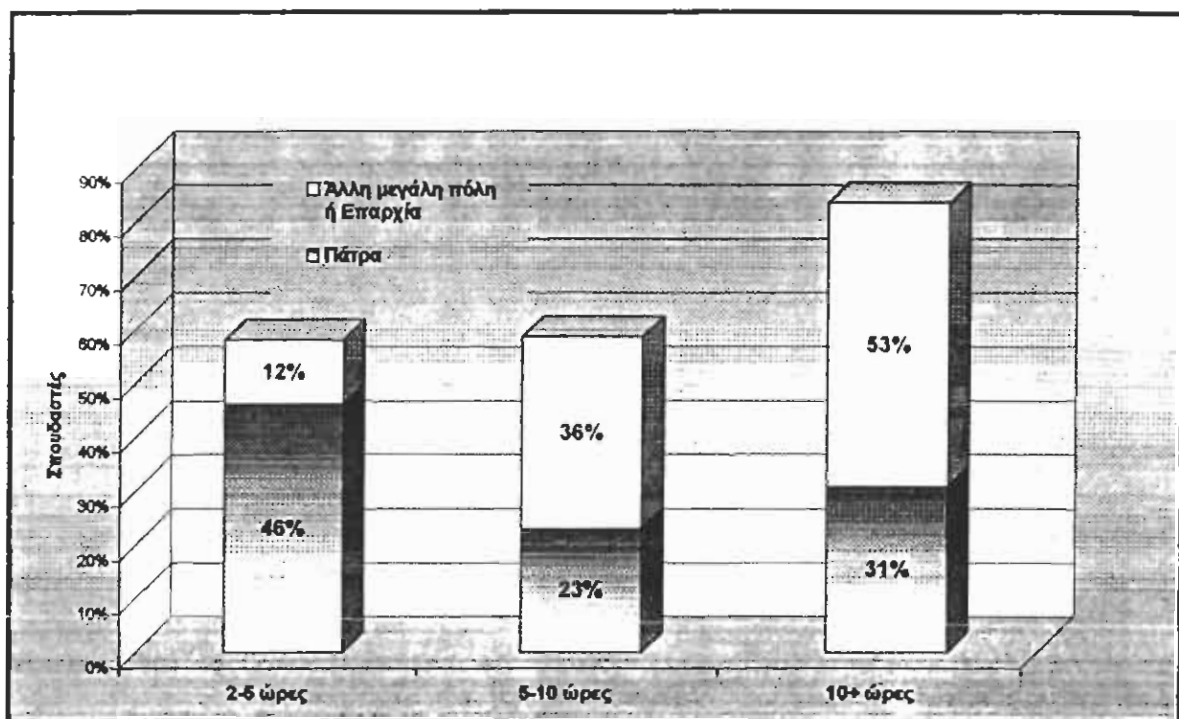
Από τις 59 έγκυρες απαντήσεις φαίνεται ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνονται στις δυο ακραίες κατηγορίες, δηλαδή στις 2-5 ώρες 11 άτομα προτιμούν να αναπαύονται ή να διασκεδάζουν, και 2 άτομα να απασχολούνται δημιουργικά.

Ενώ, στην άλλη κατηγορία (10+ώρες), 25 άτομα προτιμούν να αναπαύονται ή να διασκεδάζουν, και 1 άτομο να απασχολείται δημιουργικά.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τόσο τα άτομα που διαθέτουν λίγο ελεύθερο χρόνο επιλέγουν την διασκέδαση από την δημιουργική απασχόληση, όσο και τα άτομα που διαθέτουν τον

περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

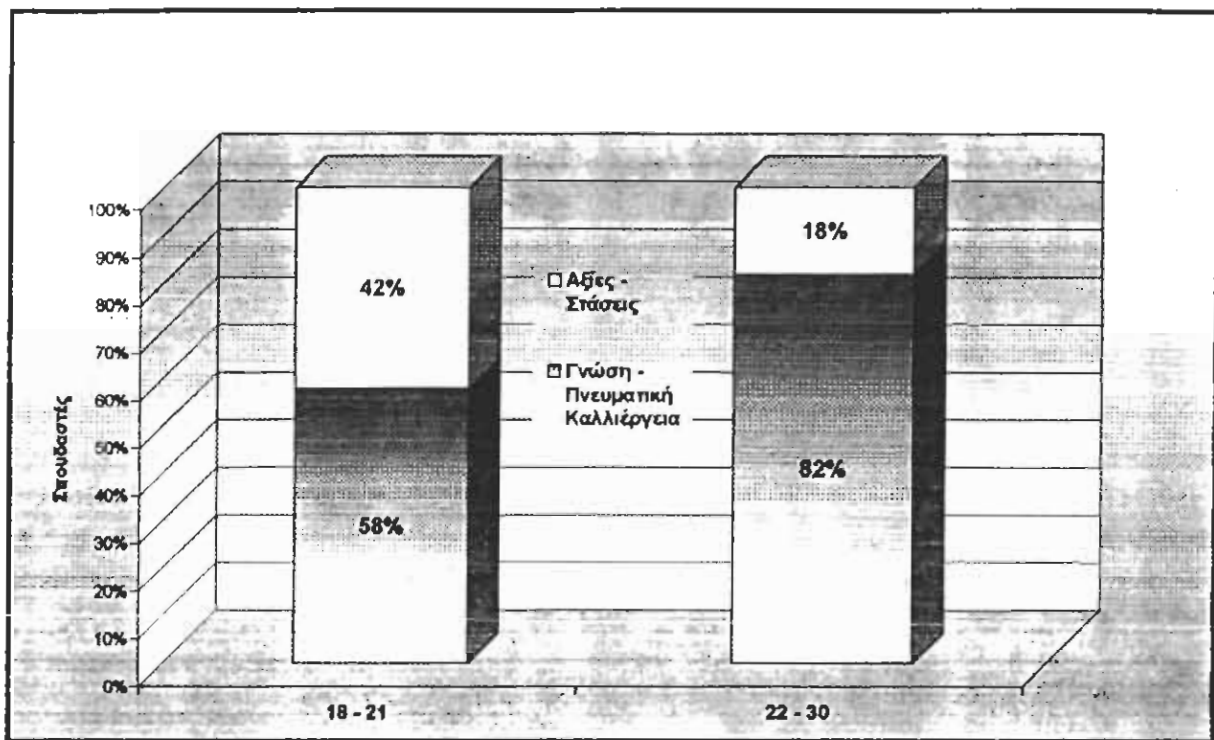
12.1.21. Διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος-τόπος κατοικίας γονιών

Από τις 89 έγκυρες απαντήσεις το λιαν στατιστικώς σημαντικό είναι ότι οι σπουδαστές/στρίες με πόλη κατοικίας των γονιών την Πάτρα (13 άτομα), διαθέτουν πολύ λιγότερο ελεύθερο χρόνο από τα παιδιά που ο τόπος κατοικίας των γονιών είναι μια άλλη μεγάλη πόλη ή η επαρχία (76 άτομα).

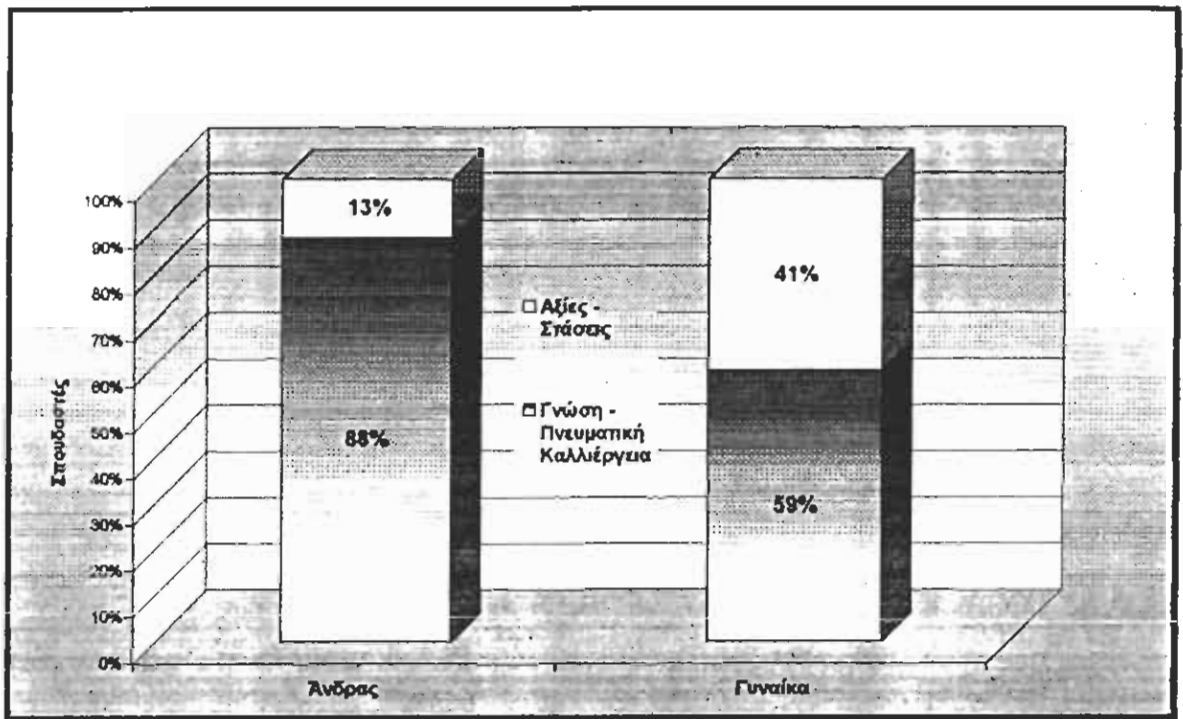
Πιο συγκεκριμένα, 42,9% των ατόμων που τόπος κατοικίας των γονιών είναι η Πάτρα διαθέτουν 2-5 ώρες ελεύθερο χρόνο την εβδομάδα έναντι 11,8% αυτών, που ο τόπος κατοικίας των γονιών βρίσκεται εκτός Πατρών. Το 52,6% των ατόμων που τόπος κατοικίας των γονιών τους είναι άλλη μεγάλη πόλη ή επαρχία, διαθέτουν 10 και πλέον ώρες ελεύθερου χρόνου την εβδομάδα, έναντι του 28,6% των ατόμων με τόπο κατοικίας των γονιών την Πάτρα.

12.1.22. Ερμηνεία πολιτιστική αυτομόρφωσης - Ηλικία

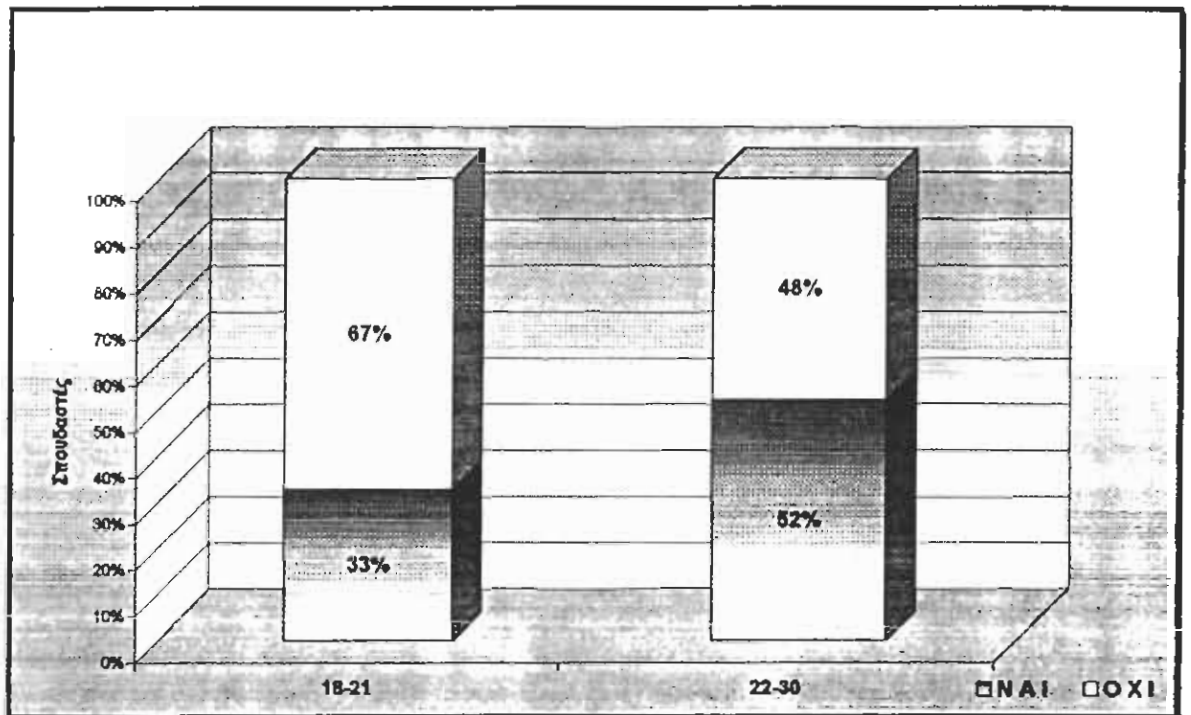
15 άτομα ηλικίας 18-21 και 9 ηλικίας 22-30 ερμηνεύουν την πολιτιστική αυτομόρφωση ως θεληματική αυτοανάπτυξη της γνώσης και της πνευματικής καλλιέργειάς τους. Αντίστοιχα, 11 άτομα ηλικίας 18-21, και 2 ηλικίας 22-30, την ερμηνεύουν ως θεληματική αυτοανάπτυξη των αξιών και των στάσεων.

12.1.23. Ερμηνεία πολιτιστικής αυτομόρφωσης - Φύλο

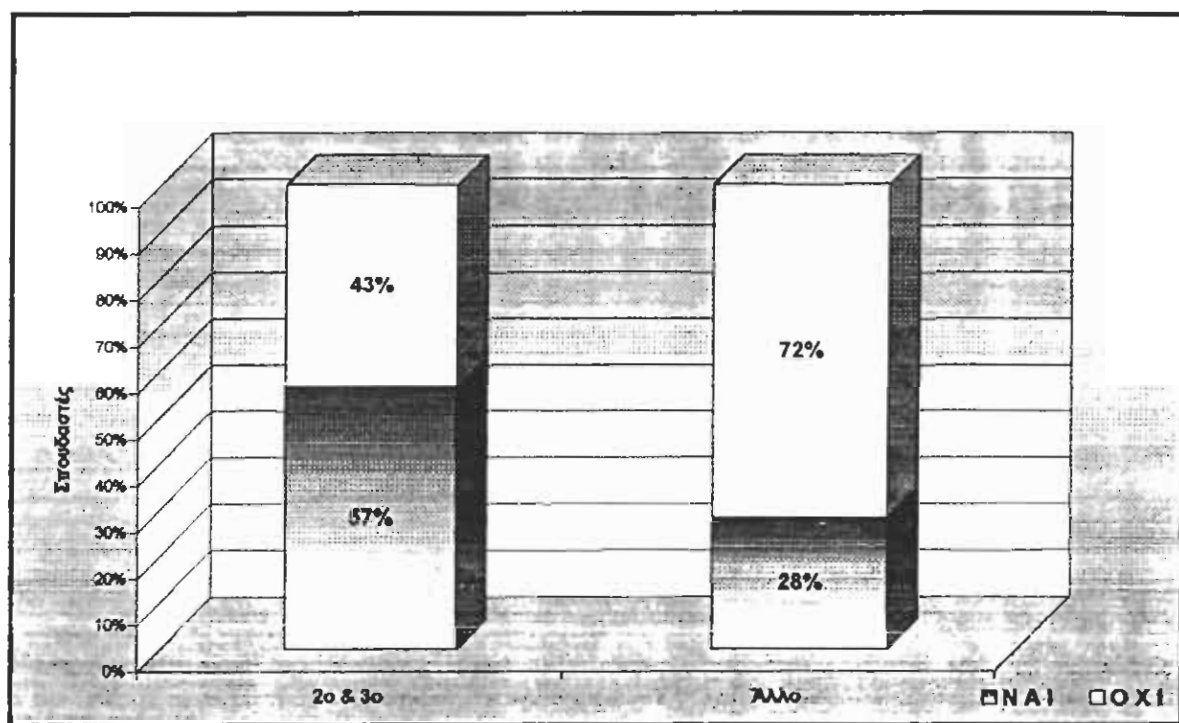
Σε σύνολο 24 ατόμων, 7 άνδρες και 17 γυναίκες ερμηνεύουν την πολιτιστική αυτομόρφωση ως θεληματική αυτοανάπτυξη της γνώσης και της πνευματικής καλλιέργειας, ενώ 1 άνδρας και 12 γυναίκες ως θεληματική αυτοανάπτυξη αξιών και στάσεων.

12.1.24. Εφημερίδες-Ηλικία

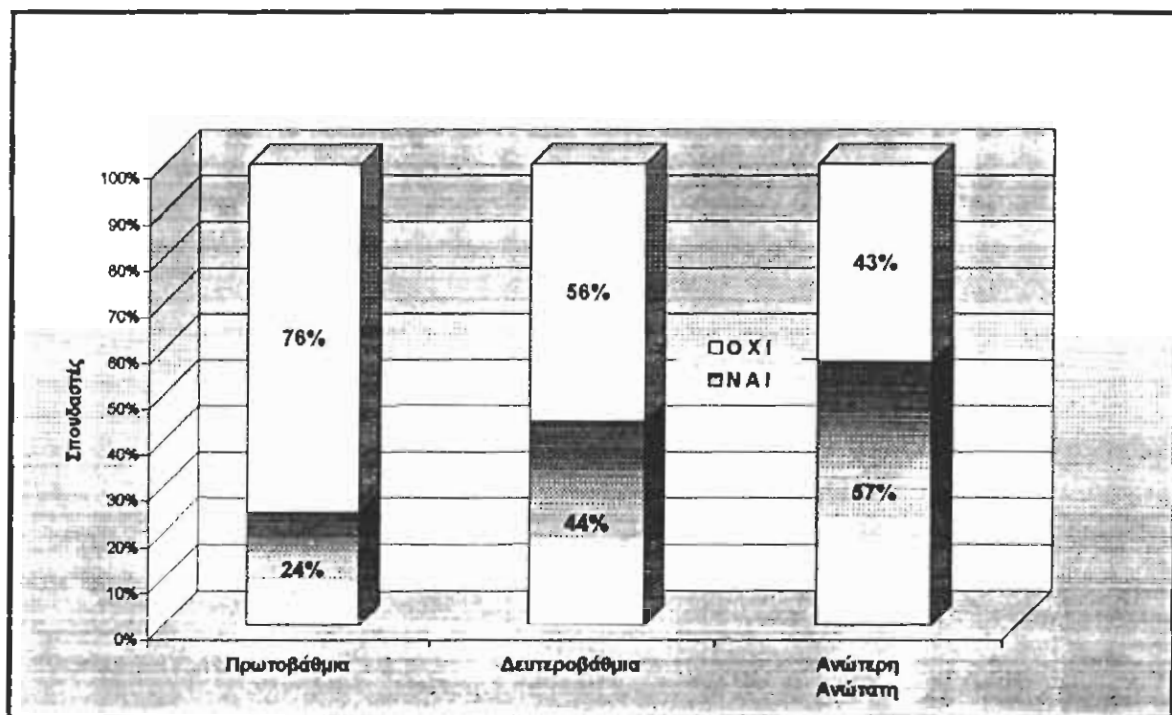
45 άτομα ηλικίας 18-21 και 11 ηλικίας 22-30 δε διαβάζουν εφημερίδες, ενώ 22 άτομα ηλικίας 18-21 και 12 ηλικίας 22-30 διαβάζουν. Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι οι σπουδαστές ηλικίας 22-30 ετών διαβάζουν εφημερίδες πολύ περισσότερο από τους σπουδαστές ηλικίας 18-21 ετών.

12.1.25. Εφημερίδες-Εξάμηνο σπουδών

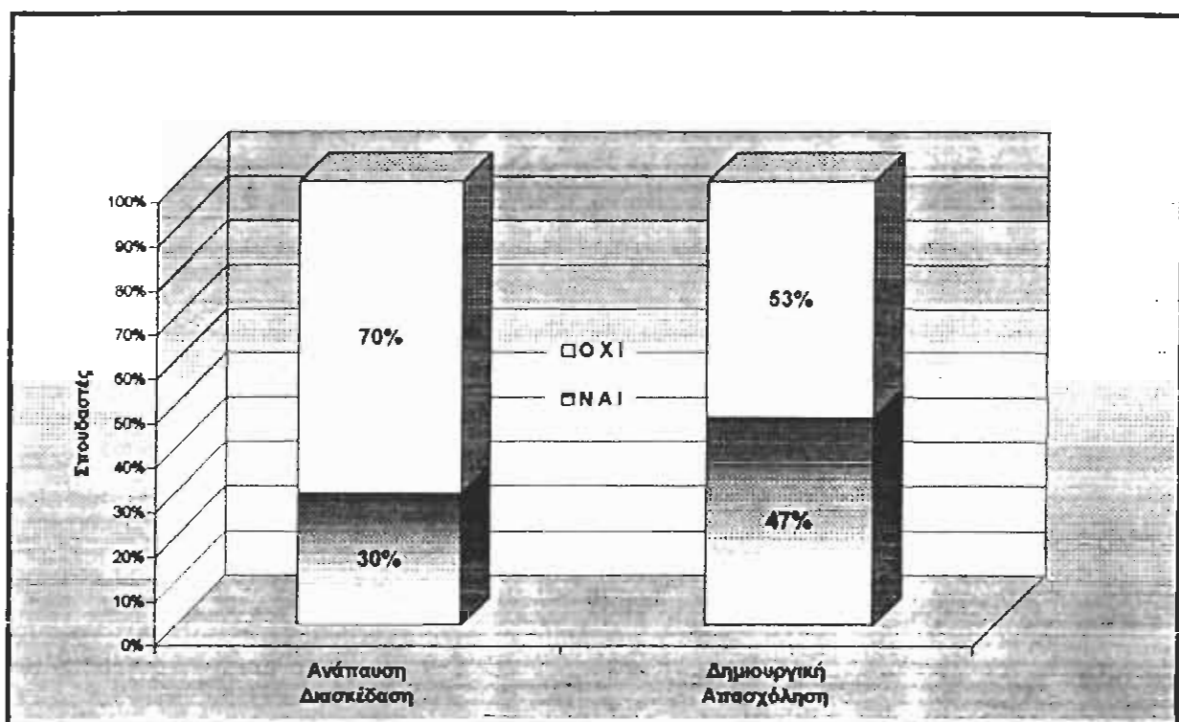
Από το συσχετισμό των δύο μεταβλητών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που προκύπτουν αναφορικά με το 2^ο και 3^ο εξάμηνο. Το ποσοστό των ατόμων που διαβάζει εφημερίδες στο 2^ο και 3^ο εξάμηνο είναι πολύ μεγαλύτερο σε σχέση με τα υπόλοιπα, και αποτελεί λίαν στατιστικώς σημαντικό στοιχείο.

12.1.26. Εφημερίδες-Εκπαίδευση γονιών

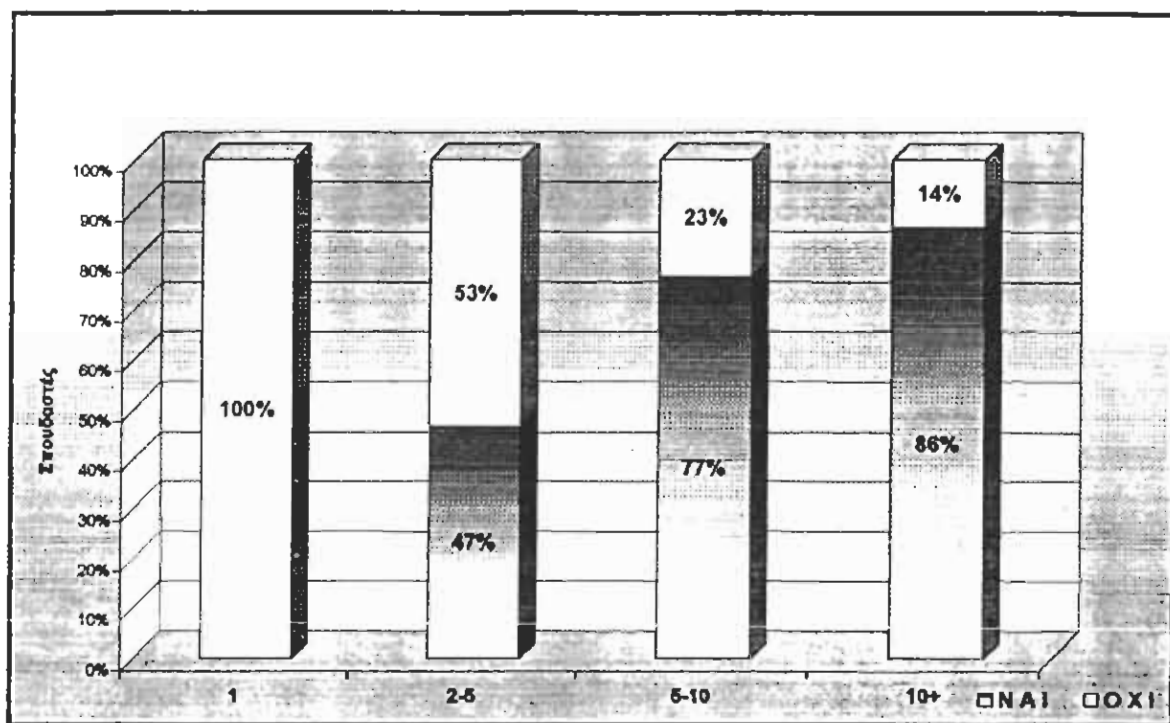
Στο σύνολο των 33 σπουδαστών των οποίων η εκπαίδευση των γονιών φτάνει έως και το δημοτικό, οι 25 δε διαβάζουν εφημερίδες, ενώ μόνο οι 8 δηλώνουν ότι διαβάζουν. Αντίστοιχα, σε σύνολο 7 σπουδαστών των οποίων η εκπαίδευση των γονιών είναι ανώτερη/ανώτατη, οι 3 δε διαβάζουν εφημερίδες, ενώ οι 4 διαβάζουν.

12.1.27. Εφημερίδες - Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

Σε σύνολο 44 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπαυση-διασκέδαση, οι 31 δε διαβάζουν εφημερίδες, ενώ οι 13 διαβάζουν. Αντίστοιχα, σε σύνολο 15 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο με προτεραιότητα στη δημιουργική απασχόληση, οι 8 δε διαβάζουν εφημερίδες ενώ οι 7 διαβάζουν.

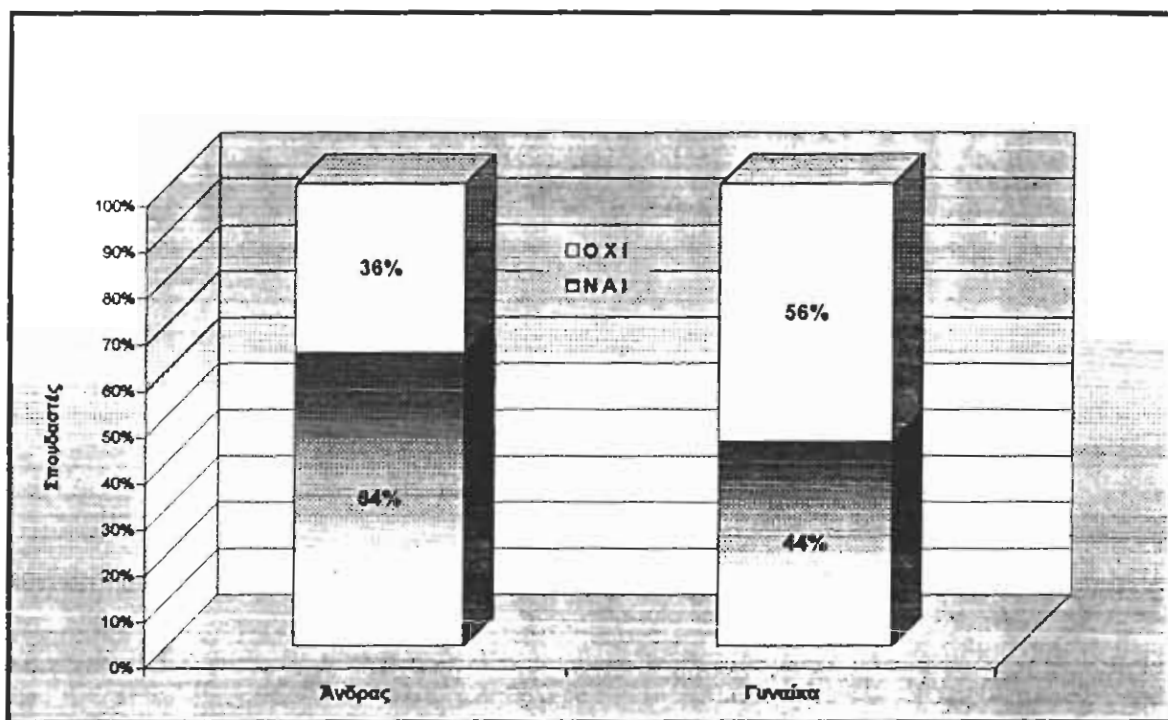
12.1.28. Περιοδικά και ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

Σε σύνολο 44 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο με προτεραιότητα στην ανάπαυση-διασκέδαση, οι 22 διαβάζουν περιοδικά ενώ οι υπόλοιποι 22 δε διαβάζουν. Αντίστοιχα, σε σύνολο 15 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο με προτεραιότητα στη δημιουργική απασχόληση, μόνο οι 4 διαβάζουν ενώ οι 11 δεν προτιμούν την ανάγνωση περιοδικών.

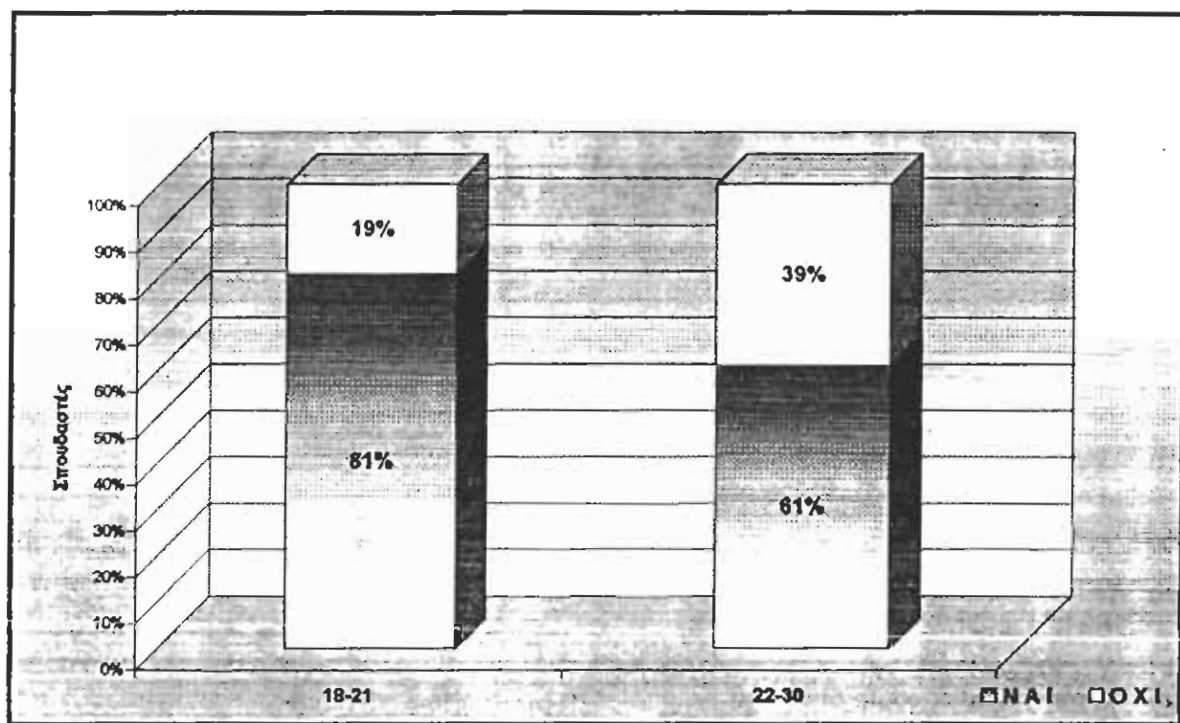
Άρα, τα άτομα που προτιμούν να αναπαύονται ή να διασκεδάζουν στον ελεύθερο χρόνο τους, επιλέγουν το διάβασμα των περιοδικών σε μεγαλύτερο ποσοστό από αυτά που εκφράζουν προτίμηση στη δημιουργική απασχόληση.

12.1.29. Περιοδικά-Φύλο

Από τους 11 άνδρες οι 7 διαβάζουν περιοδικά ενώ οι 4 δε διαβάζουν. Αντίστοιχα, από τις 79 γυναίκες οι 44 δε διαβάζουν περιοδικά ενώ οι 35 διαβάζουν.

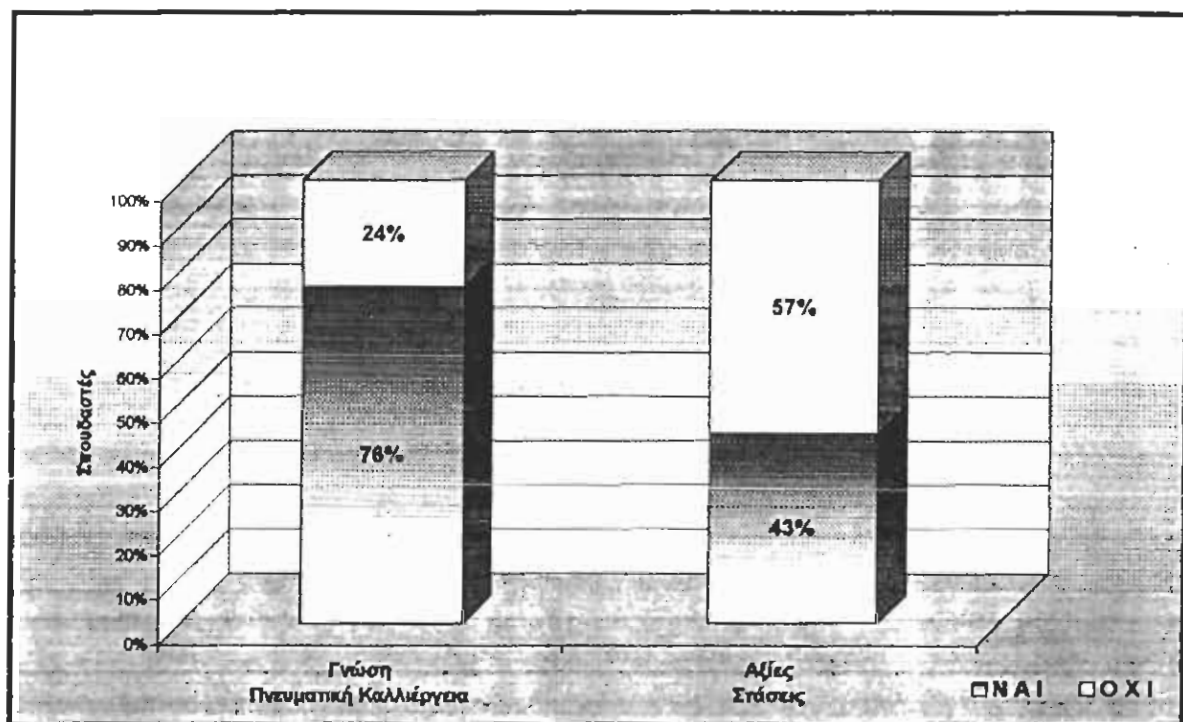
12.1.30. Βιβλία λογοτεχνίας / γενικής μόρφωσης-Ηλικία

Από τα 67 άτομα ηλικίας 18-21 ετών οι 54 διαβάζουν βιβλία λογοτεχνίας και γενικής μόρφωσης, ενώ οι 13 όχι. Αντίστοιχα, από τα 23 άτομα ηλικίας 22-30 ετών οι 14 διαβάζουν βιβλία λογοτεχνίας και γενικής

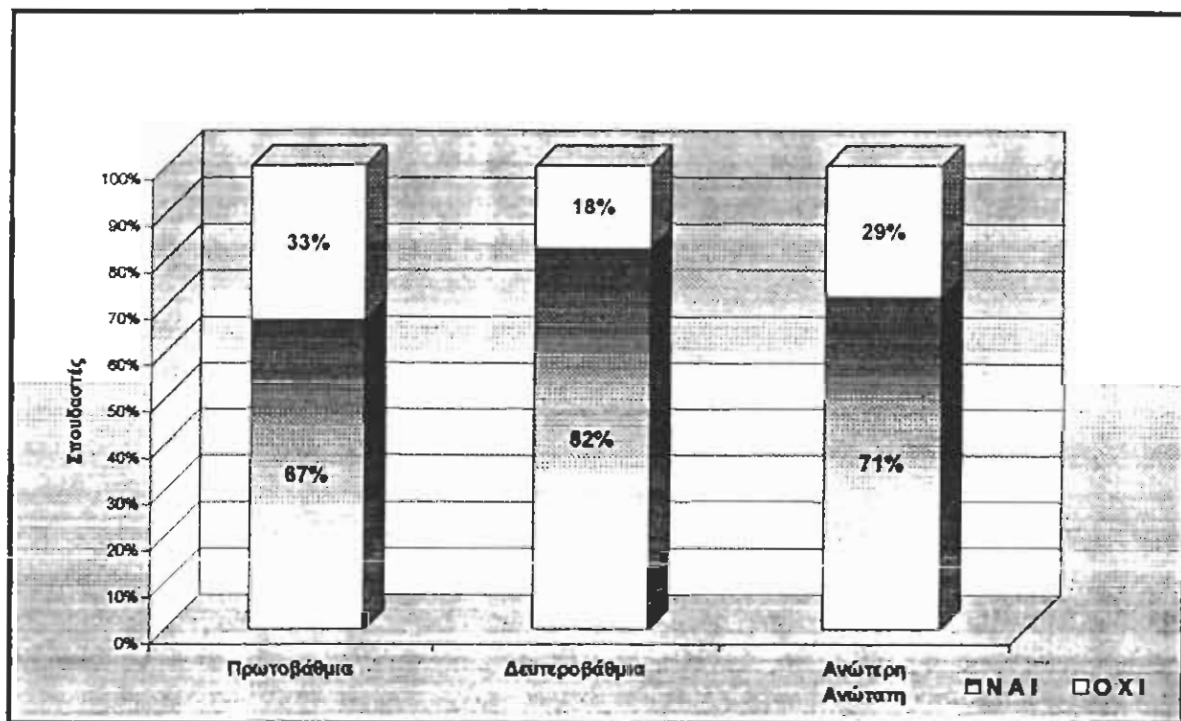
μόρφωσης ενώ, οι 9 δε διαβάζουν.

12.1.31. Βιβλία λογοτεχνίας / γενικής μόρφωσης - Ερμηνεία πολιτιστικής αυτομόρφωσης

Από τα 25 άτομα που ερμηνεύουν την πολιτιστική αυτομόρφωση ως θεληματική αυτοανάπτυξη της πνευματικής καλλιέργειας οι 19 δηλώνουν ότι διαβάζουν βιβλία λογοτεχνίας και γενικής μόρφωσης, ενώ οι 6 απαντούν αρνητικά. Αντίστοιχα, από τα 14 άτομα που ερμηνεύουν την πολιτιστική αυτομόρφωση με προτεραιότητα στις αξίες-στάσεις, μόνο οι 6 διαβάζουν βιβλία λογοτεχνίας-γενικής μόρφωσης, ενώ οι 8 όχι.

12.1.32. Βιβλία λογοτεχνίας / γενικής μόρφωσης - Εκπαίδευση γονιών

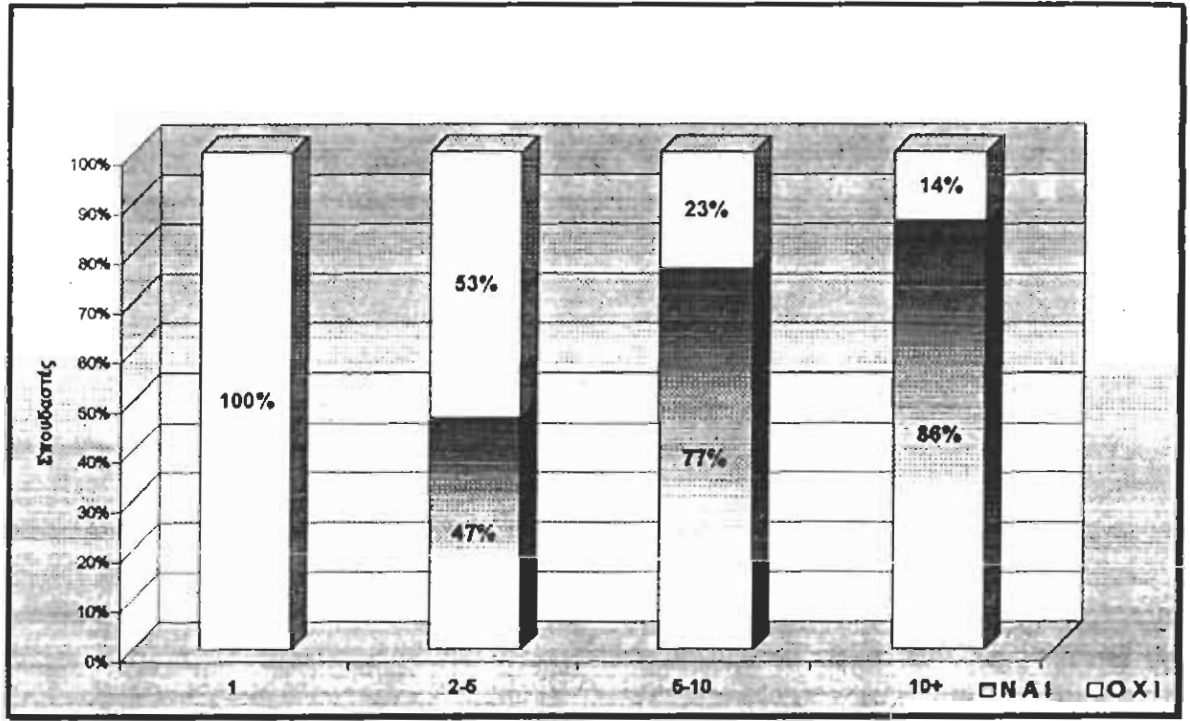

Από τους 33 σπουδαστές/στρίες που η εκπαίδευση των γονιών τους φτάνει έως και το Δημοτικό, οι 22 διαβάζουν βιβλία, ενώ οι 11 από αυτούς δε διαβάζουν.

Στην αντίστοιχη κατηγορία των σπουδαστών των οποίων οι γονείς έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, από τους 50 οι 41 προτιμούν την ανάγνωση βιβλίων, ενώ οι 9 όχι.

Τέλος, σε σύνολο 7 σπουδαστών με γονείς ανώτερης / ανώτατης εκπαίδευσης οι 5 απαντούν καταφατικά στο διάβασμα βιβλίων, ενώ οι 2 αρνητικά.

12.1.33. Βιβλία λογοτεχνίας / γενικής μόρφωσης - Διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος

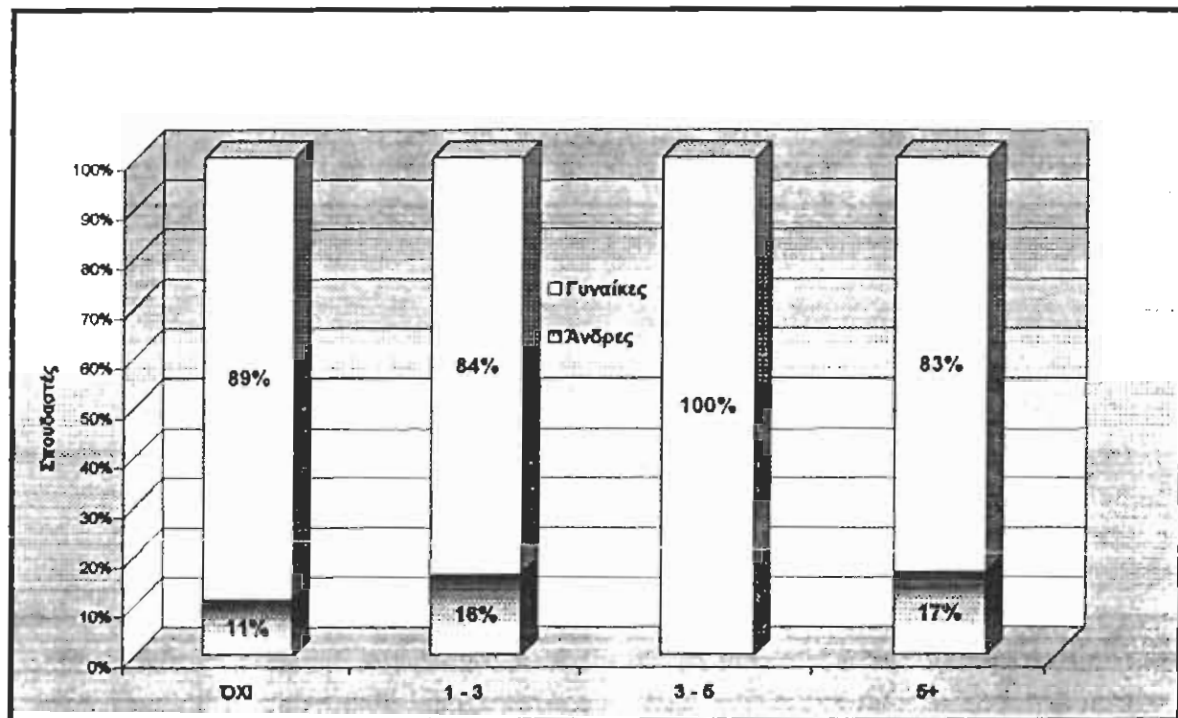

Λαμβάνοντας υπόψη τις κατηγορίες του διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου (2-5 / 5-10 / 10+ώρες), παρατηρούμε ότι όσο αυξάνεται ο διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος αυξάνει και το ποσοστό των σπουδαστών που διαθέτει περισσότερο ελεύθερο χρόνο για διάβασμα βιβλίων.

Στην κατηγορία των 2-5 ωρών, από τους 15 σπουδαστές οι 7 διαβάζουν βιβλία, ενώ οι 8 δε διαβάζουν. Αντίστοιχα, στην κατηγορία 5-10 ωρών διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου, από τους 30, οι 23 απαντούν καταφατικά στο διάβασμα βιβλίων και οι 7 αρνητικά. Τέλος, στη κατηγορία 10+ ωρών, από τους 44 σπουδαστές/στρίες, οι 38 δηλώνουν ότι διαβάζουν κατά τη

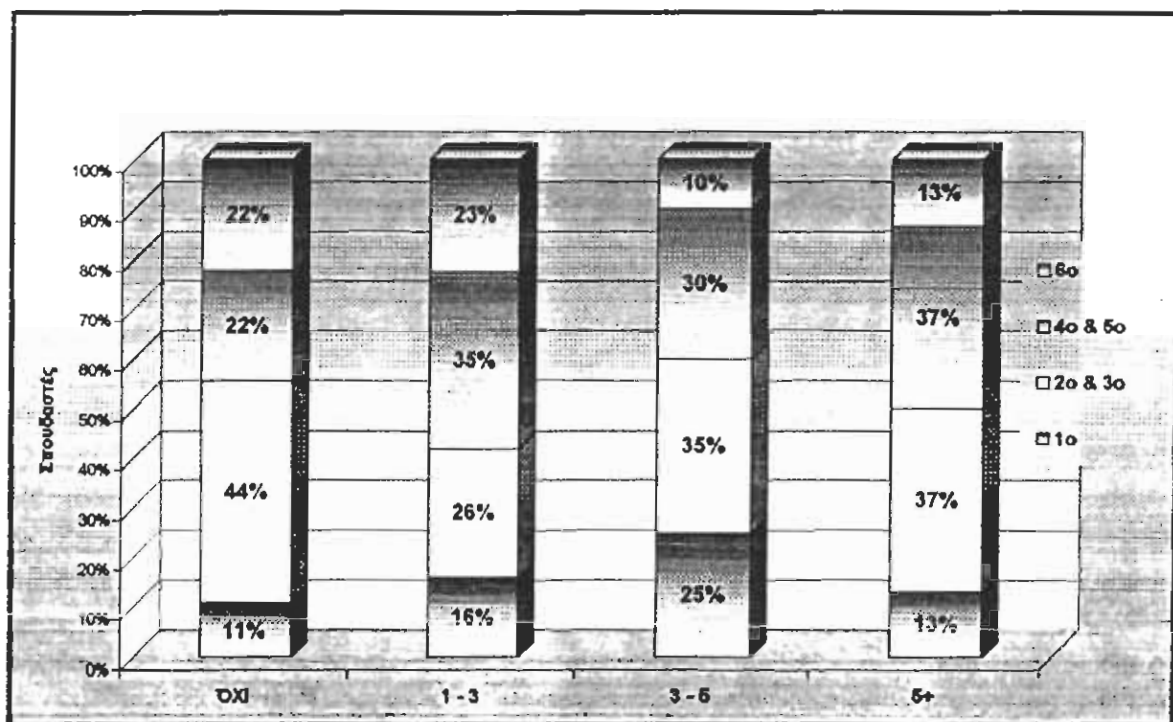
διάρκεια του διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου, ενώ οι 6 όχι.

12.1.34. Παρακολούθηση τηλεόρασης - Φύλο

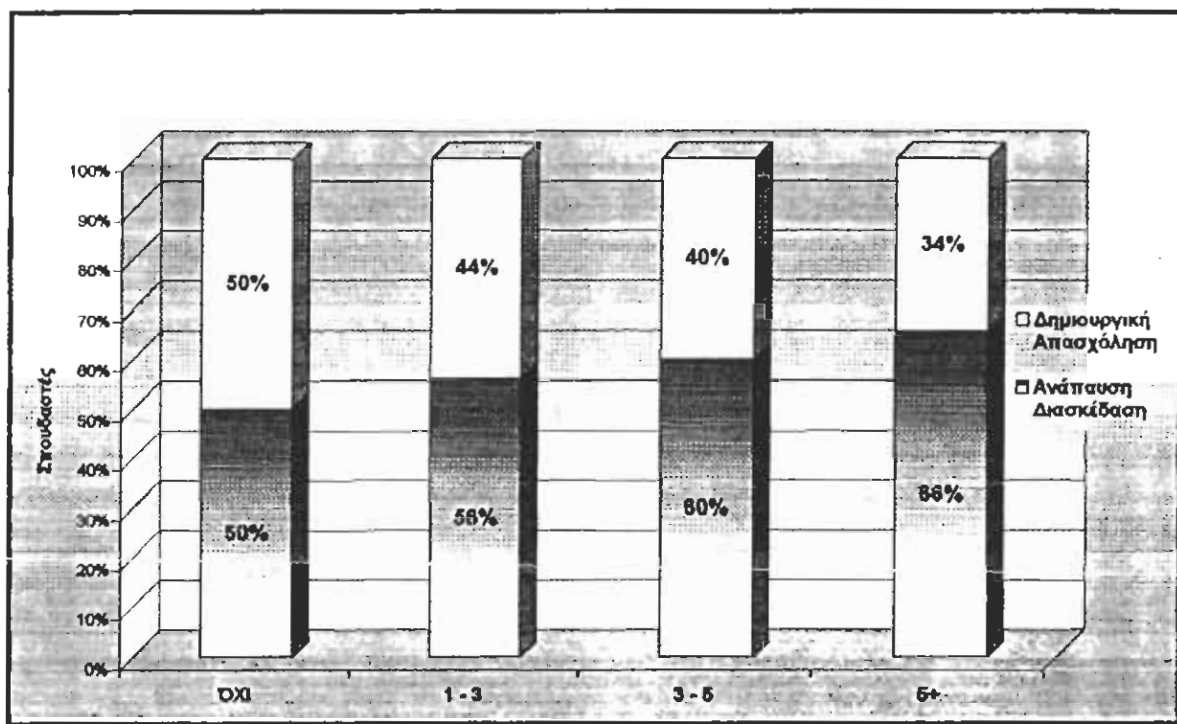
Σε σύνολο 90 σπουδαστών 9 άτομα δεν παρακολουθούν τηλεόραση. Από τους υπόλοιπους, 31 άτομα παρακολουθούν τηλεόραση 1-3 ώρες την εβδομάδα, εκ των οποίων 5 άνδρες και 26 γυναίκες, 3-5 ώρες την εβδομάδα παρακολουθούν 20 γυναίκες, ενώ 5+ ώρες την εβδομάδα παρακολουθούν τηλεόραση 30 άτομα εκ των οποίων 5 άνδρες και 25 γυναίκες.

12.1.35. Παρακολούθηση τηλεόρασης - Εξάμηνο

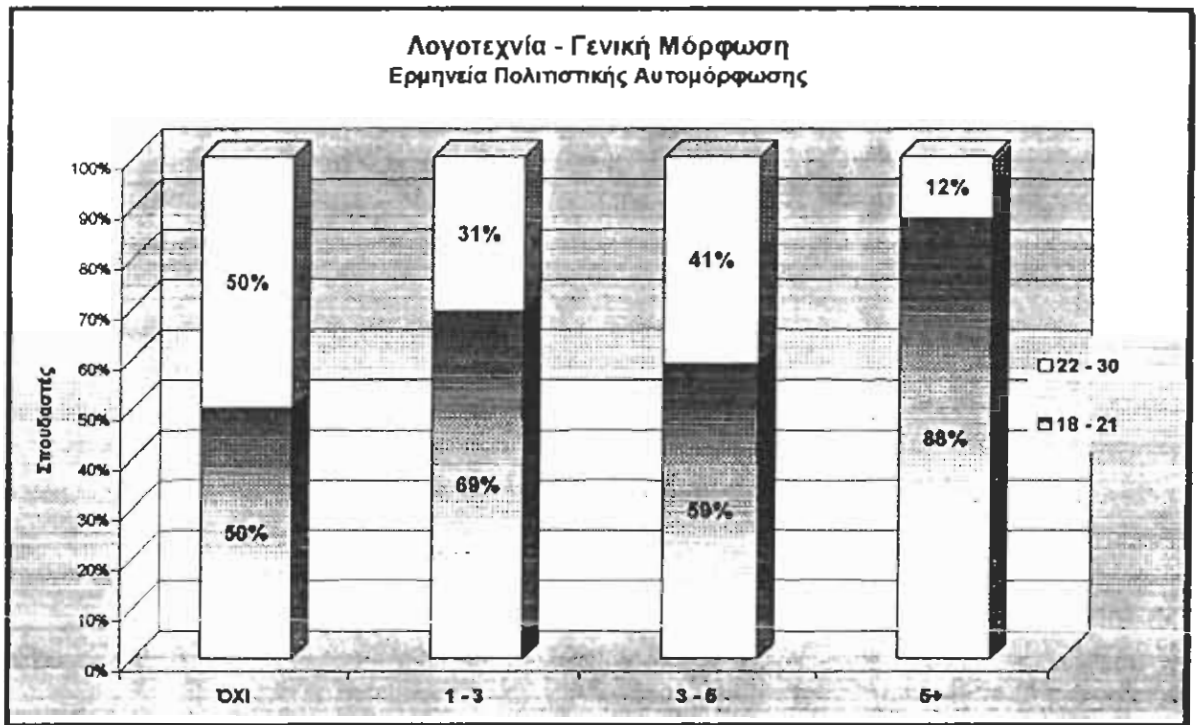
Παρατηρείται ότι μεγαλύτερος αριθμός σπουδαστών συγκεντρώνεται στις απαντήσεις που αφορούν την παρακολούθηση της τηλεόρασης 1-3 ώρες και 5+. Ενώ στην απάντηση 3-5 ώρες δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες αποκλίσεις.

12.1.36. Παρακολούθηση τηλεόρασης - Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

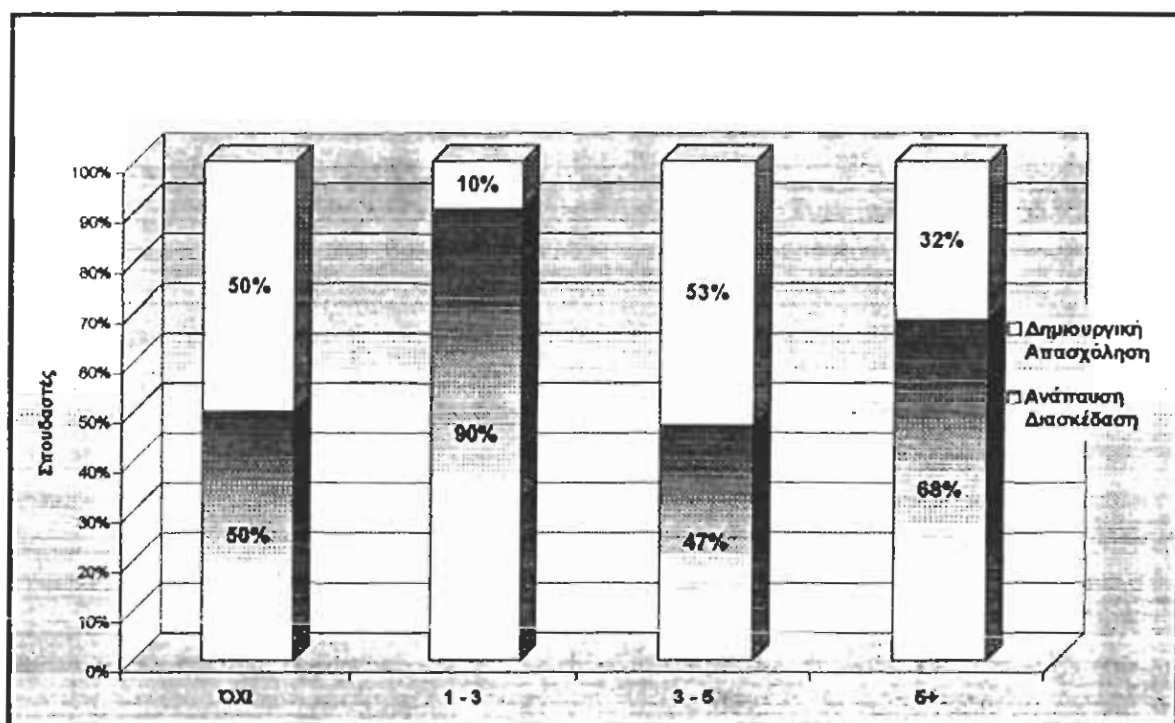
Σε σύνολο 90 σπουδαστών, οι 41 σπουδαστές/στρίες εκ των οποίων οι 23 ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση και διασκέδαση, παρακολουθούν τηλεόραση 1-3 ώρες και οι υπόλοιποι 18 ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως δημιουργική απασχόληση. Στους 29 σπουδαστές που παρακολουθούν τηλεόραση 5+ ώρες, οι 19 σπουδαστές ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση ενώ οι 10 ως δημιουργική απασχόληση.

12.1.37. Ραδιόφωνο και ηλικία

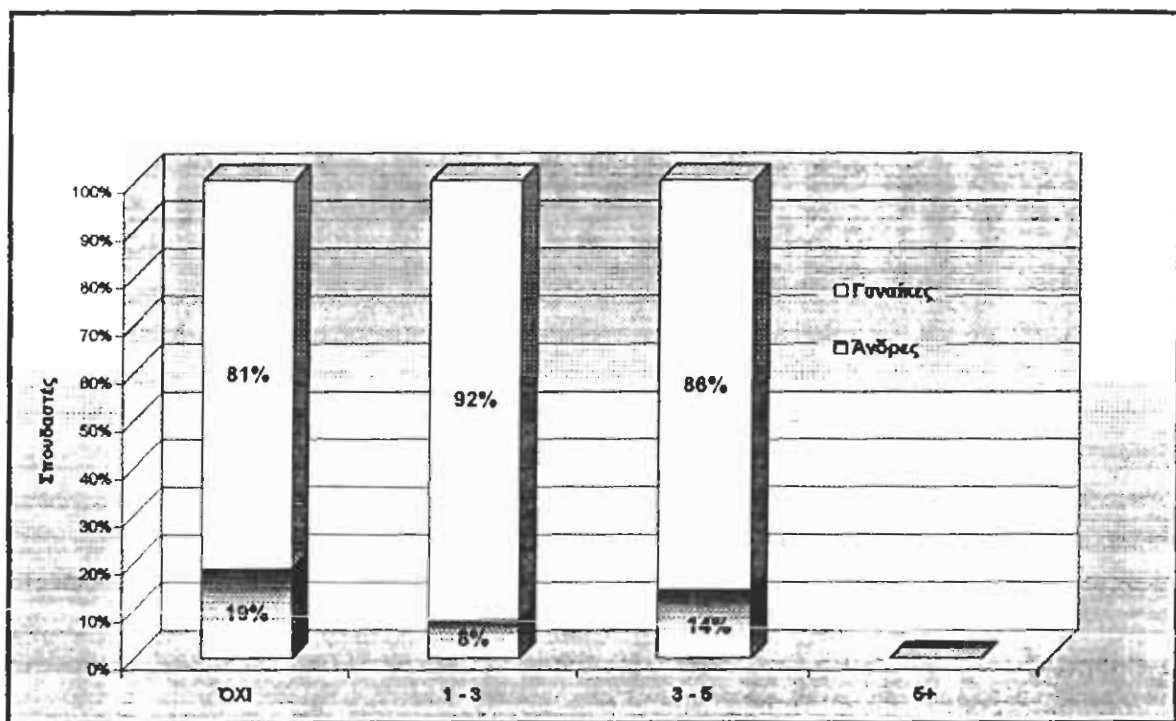
Από τους 41 σπουδαστές, 36 άτομα ηλικίας 18-21 ετών ακούν ραδιόφωνο 5+ ώρες, ενώ μόνο 5 άτομα ηλικίας 22-30 ετών ακούν 5+ ώρες ραδιόφωνο.

12.1.38. Ραδιόφωνο - Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

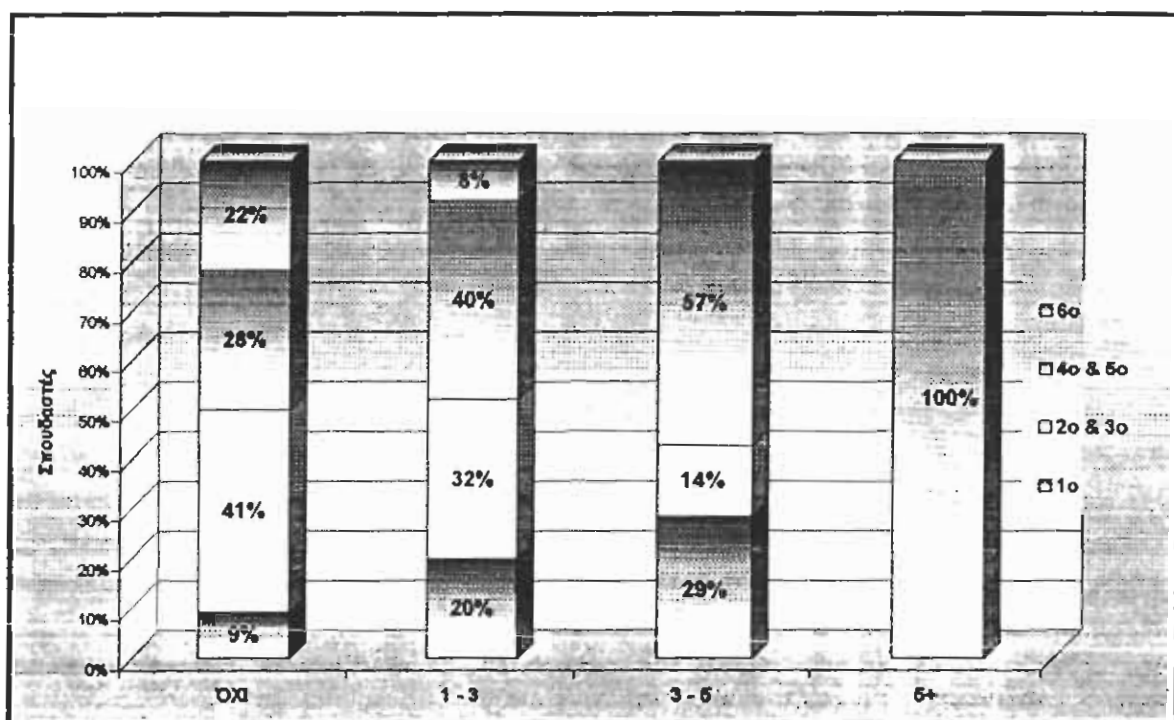
Παρατηρείται ότι τα άτομα που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση, καταναλώνουν περισσότερο χρόνο στο άκουσμα ραδιοφώνου από τα άτομα που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως δημιουργική απασχόληση.

12.1.39. Παρακολούθηση κινηματογράφου - Φύλο

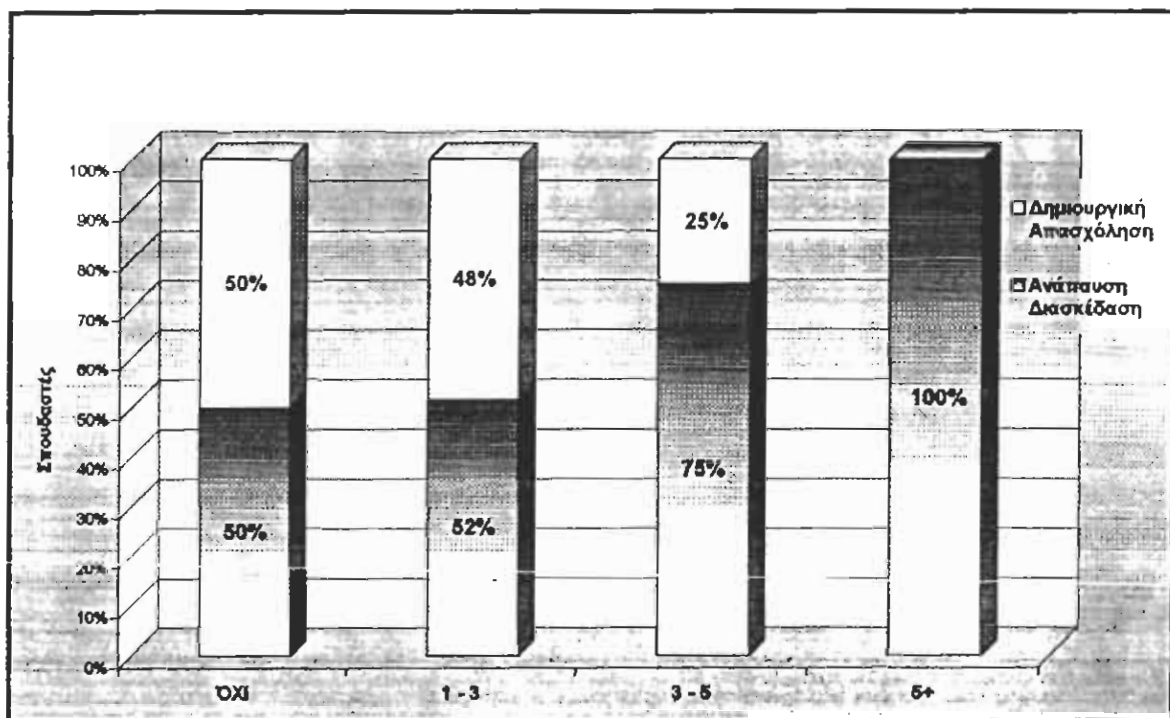
Παρατηρείται ότι σε σύνολο 90 ατόμων, οι 32 δεν παρακολουθούν κινηματογράφο, εκ των οποίων οι 26 είναι γυναίκες και οι 6 άνδρες.

12.1.40. Παρακολούθηση κινηματογράφου - Εξάμηνο

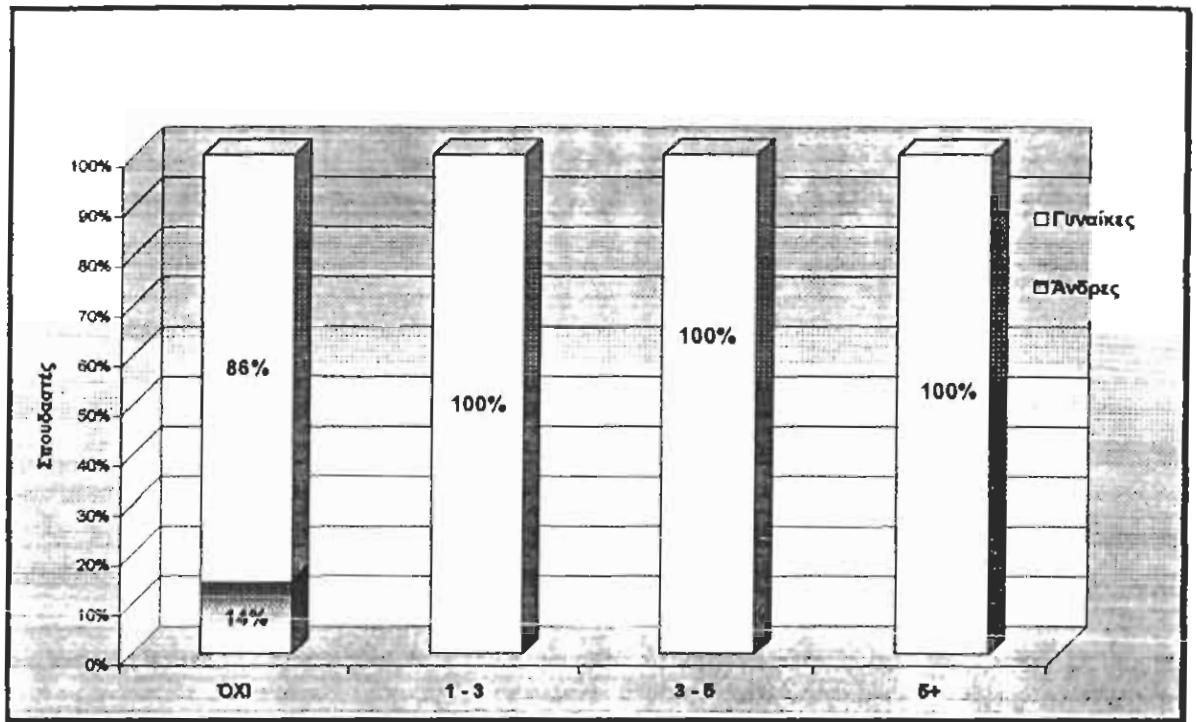
Από τους 50 σπουδαστές που έχουν απαντήσει ότι παρακολουθούν κινηματογράφο έως 3 ώρες την εβδομάδα, οι 20 προέρχονται από το 4^ο και 5 εξάμηνο, και οι 16 από το 2^ο και 3^ο.

12.1.41. Παρακολούθηση κινηματογράφου - Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

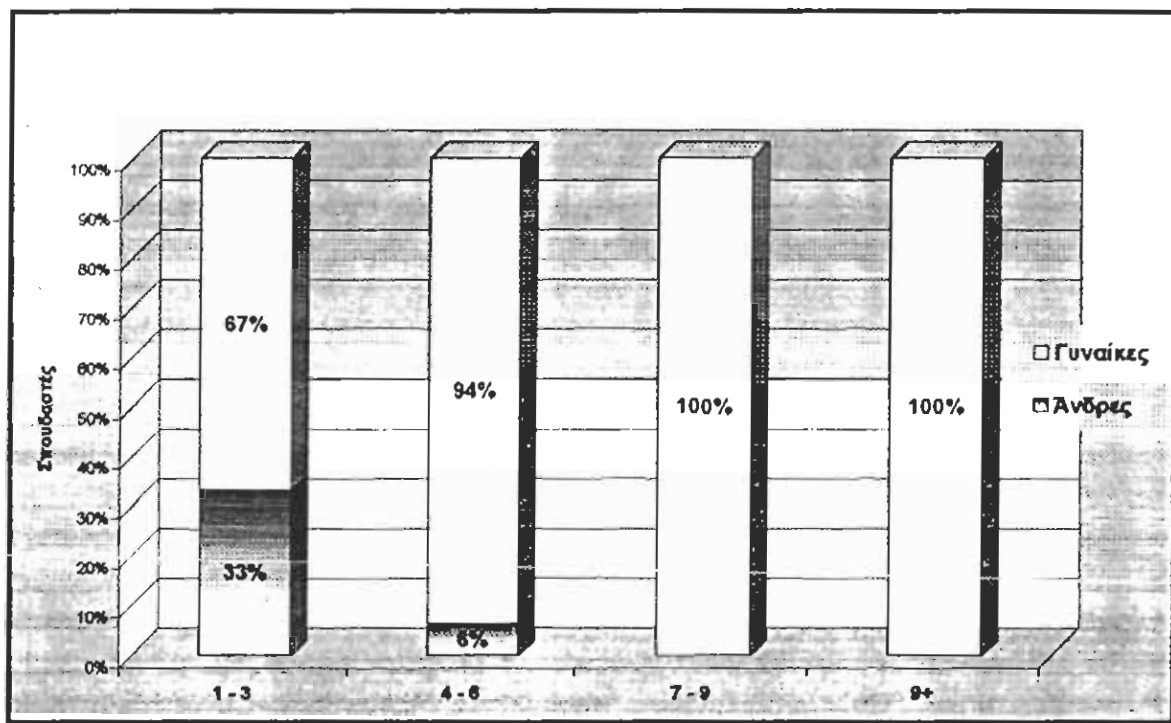
Αξιοσημείωτο είναι ότι από τους 90 σπουδαστές οι 40 δεν προτιμούν τον κινηματογράφο στον ελεύθερο χρόνο τους.

12.1.42. Θέατρο - Φύλο

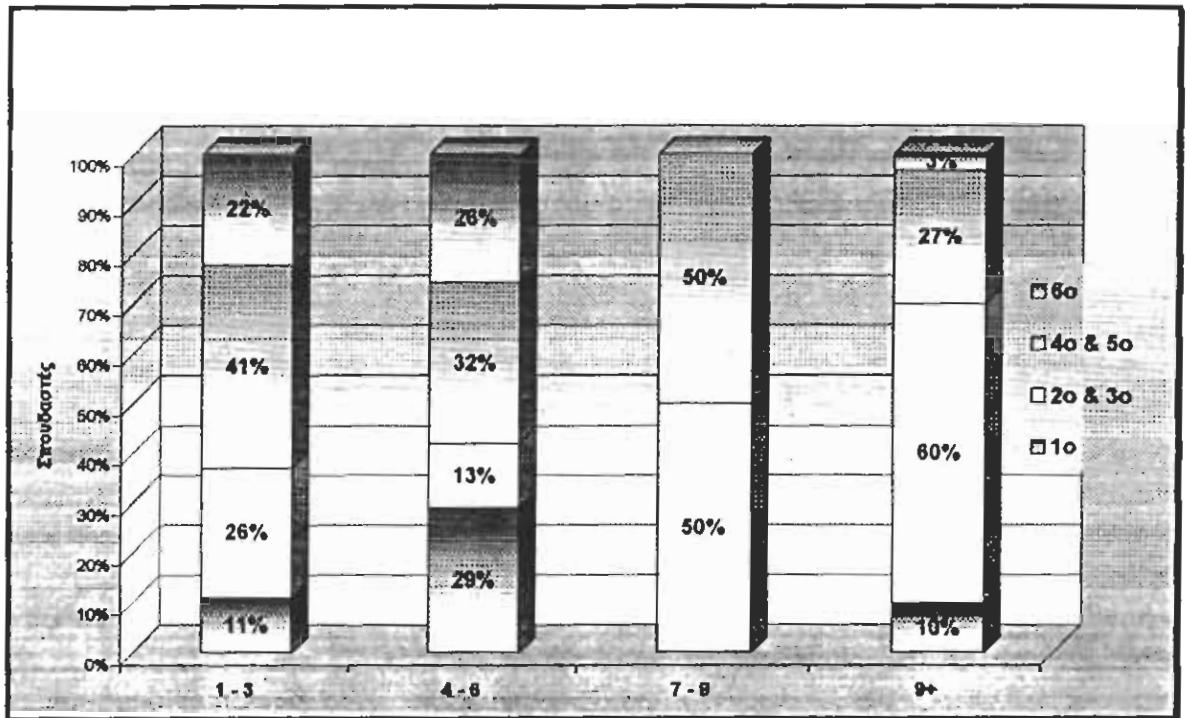

Εντυπωσιακό είναι ότι όλο το ανδρικό δείγμα (11 άτομα) απάντησε ότι δεν παρακολουθεί θέατρο. Επίσης, σε σύνολο 90 σπουδαστών οι 77 δεν πηγαίνουν θέατρο.

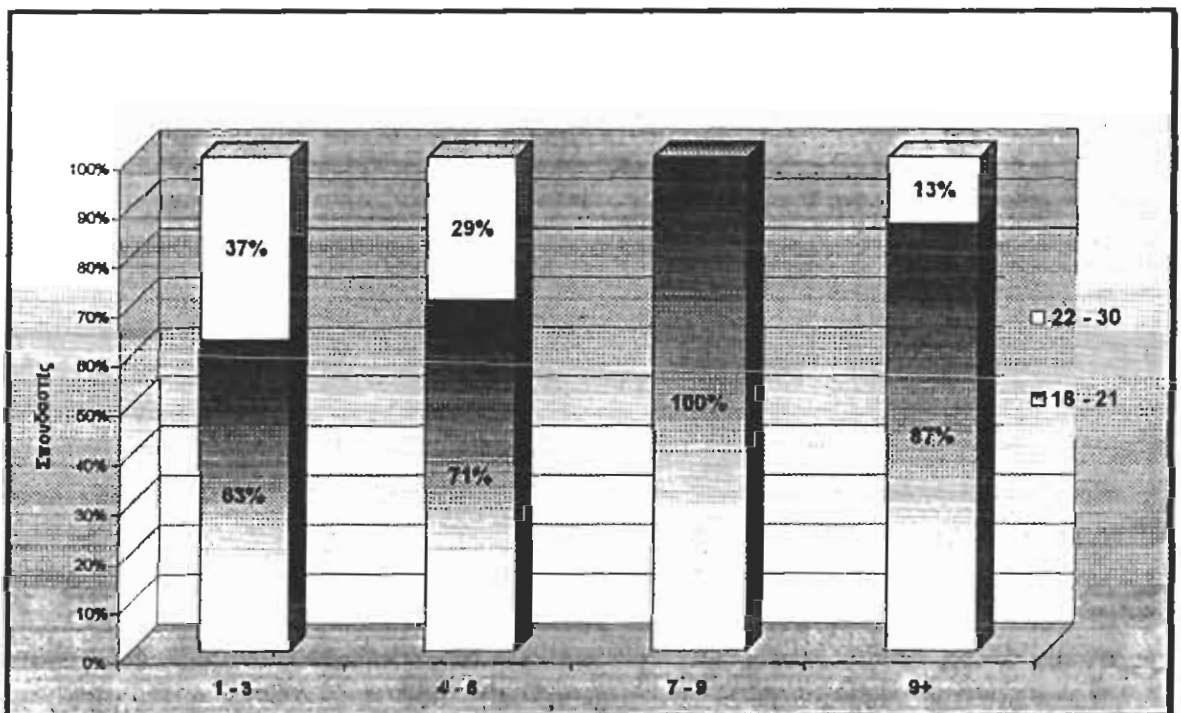
12.1.43. Μουσική - Διάθεση ελεύθερου χρόνου (ραδιόφωνο, κασέτες, CD)

Σε σύνολο 11 ανδρών, οι 9 απάντησαν πως ακούνε μουσική από ραδιόφωνο, κασέτες, CD (1-3 ώρες), ενώ σημαντικό είναι πως 30 γυναίκες ακούνε μουσική από ραδιόφωνο, κασέτες, CD (9+ ώρες) την εβδομάδα.

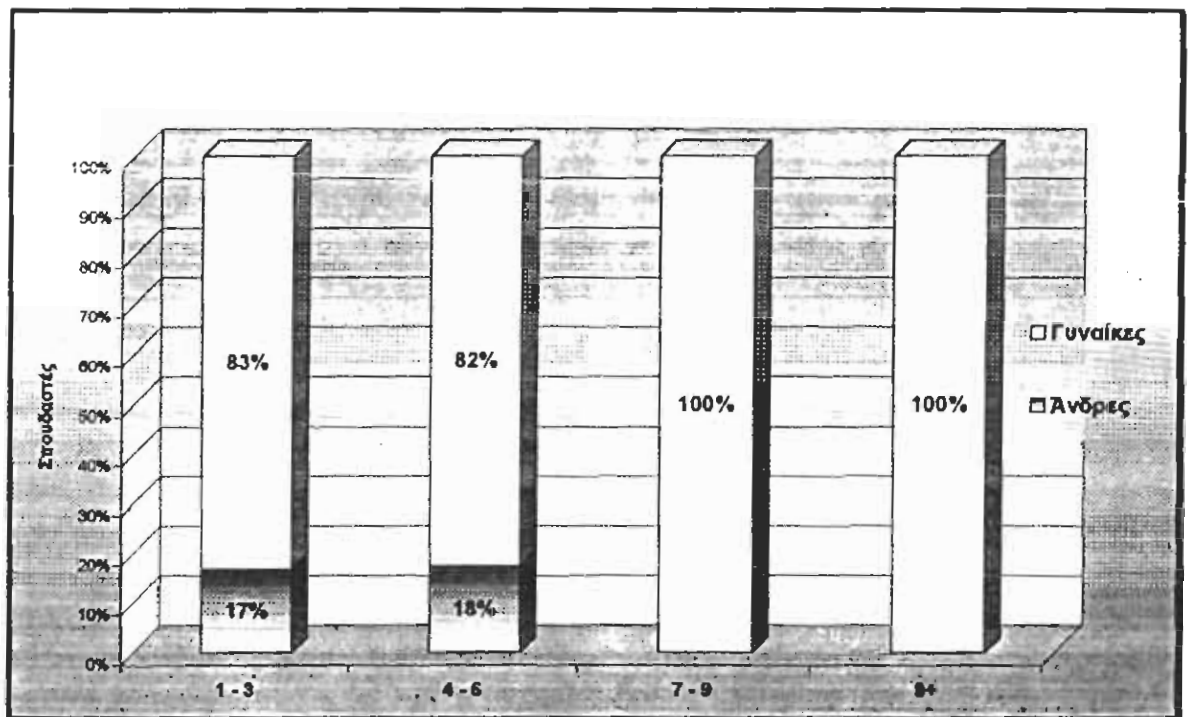
Όσον αφορά τα εξάμηνα, παρατηρείται ότι οι σπουδαστές του 2^{ου} και 3^{ου} εξαμήνου ακούνε μουσική 9+ ώρες την εβδομάδα (15 από τα 30 άτομα).

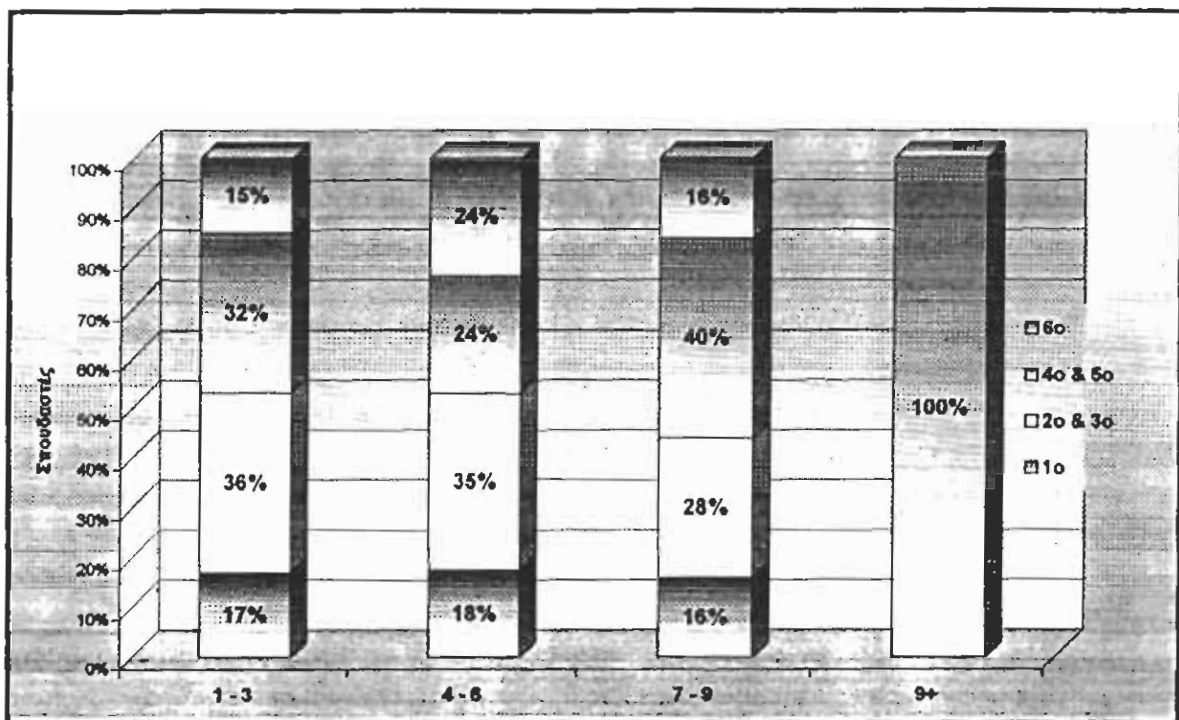
Αναφορικά με την ηλικία, σε σύνολο 30 ατόμων, τα 26 ηλικίας 18-21 ετών ακούνε 9+ ώρες μουσική, ενώ σε σύνολο 23 ατόμων ηλικίας 22-30 μόνο 4 άτομα ακούνε μουσική 9+ ώρες.

Τόσο τα άτομα που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση όσο και αυτά που τον ερμηνεύουν ως δημιουργική απασχόληση, ακούνε μουσική ή 1-3 ώρες ή 9+.

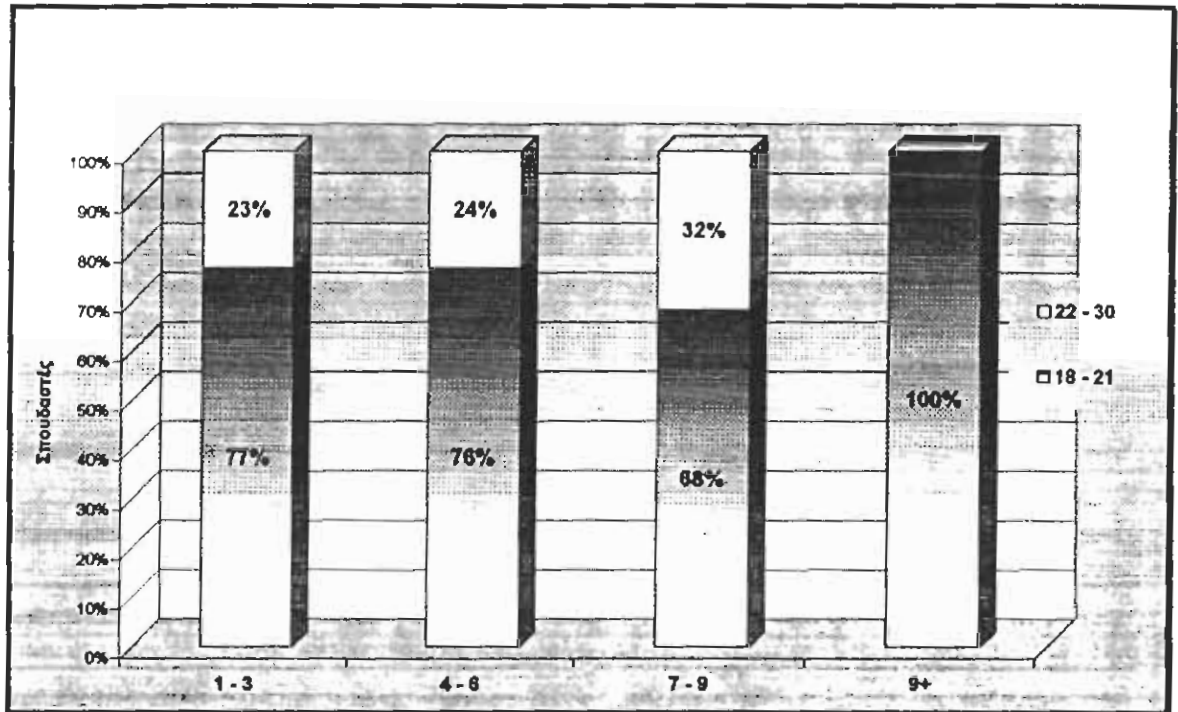
12.1.44. Μουσική - Διάθεση ελεύθερου χρόνου (κονσέρτα, clubs, κέντρα διασκέδασης)

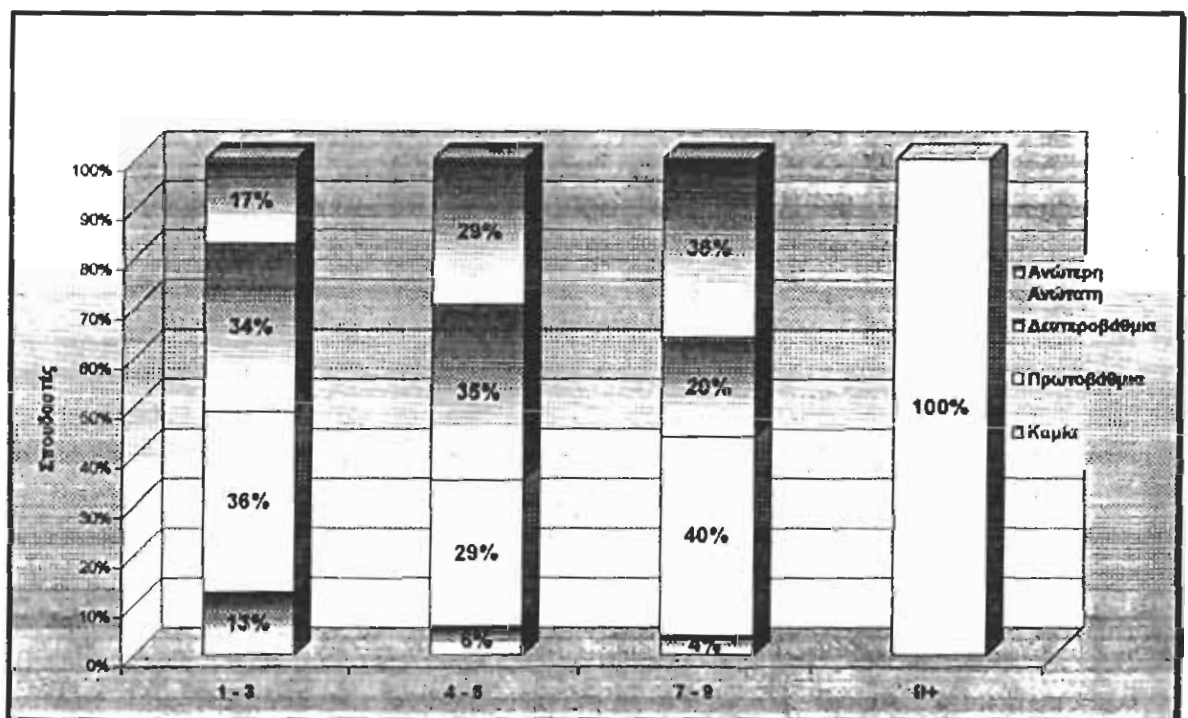
Σε σύνολο 11 ανδρών, 8 πηγαίνουν σε κονσέρτα, clubs, κέντρα διασκέδασης 1-3 ώρες εβδομαδιαίως, ενώ οι υπόλοιποι 3, 4-6 ώρες εβδομαδιαίως.

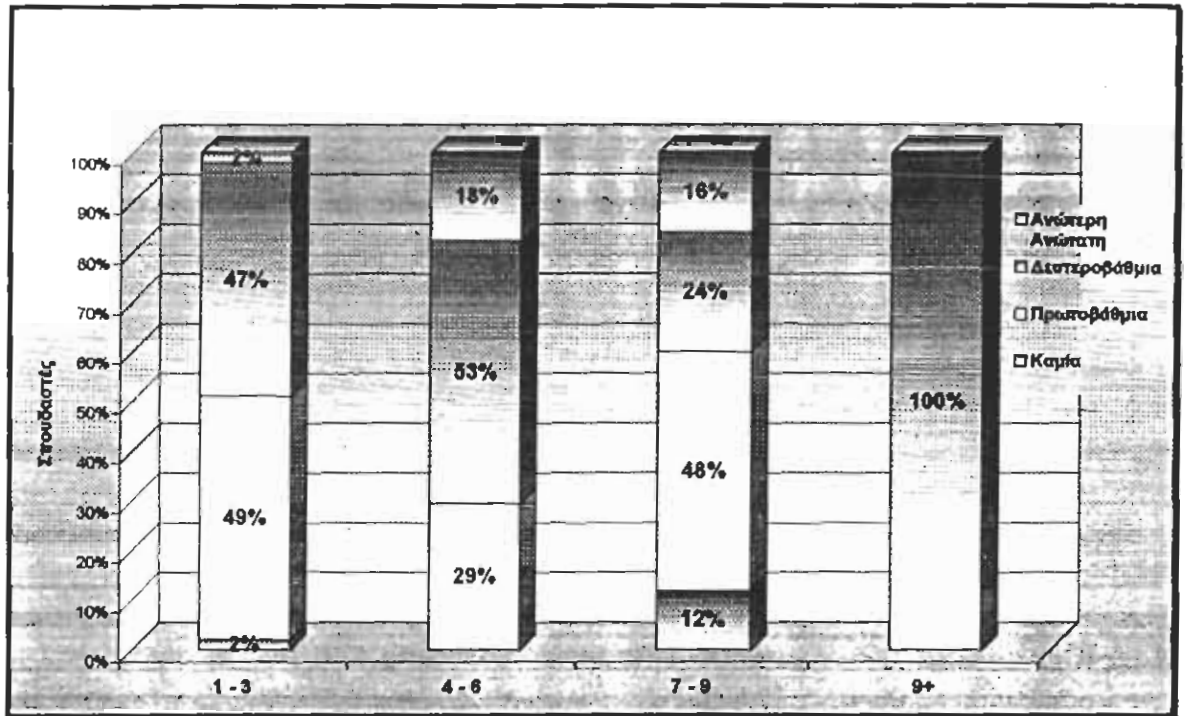

Όσον αφορά τα εξάμηνα, το 2^ο και 3^ο καθώς και το 4^ο και 5^ο, πηγαίνουν σε clubs, κονσέρτα, κέντρα διασκέδασης 1-3 ώρες εβδομαδιαίως, πιο πολύ από τα άλλα (17 άτομα στο 2^ο και 3^ο εξάμηνο, 15 άτομα στο 4^ο και 5^ο, σε σύνολο 47 σπουδαστών).

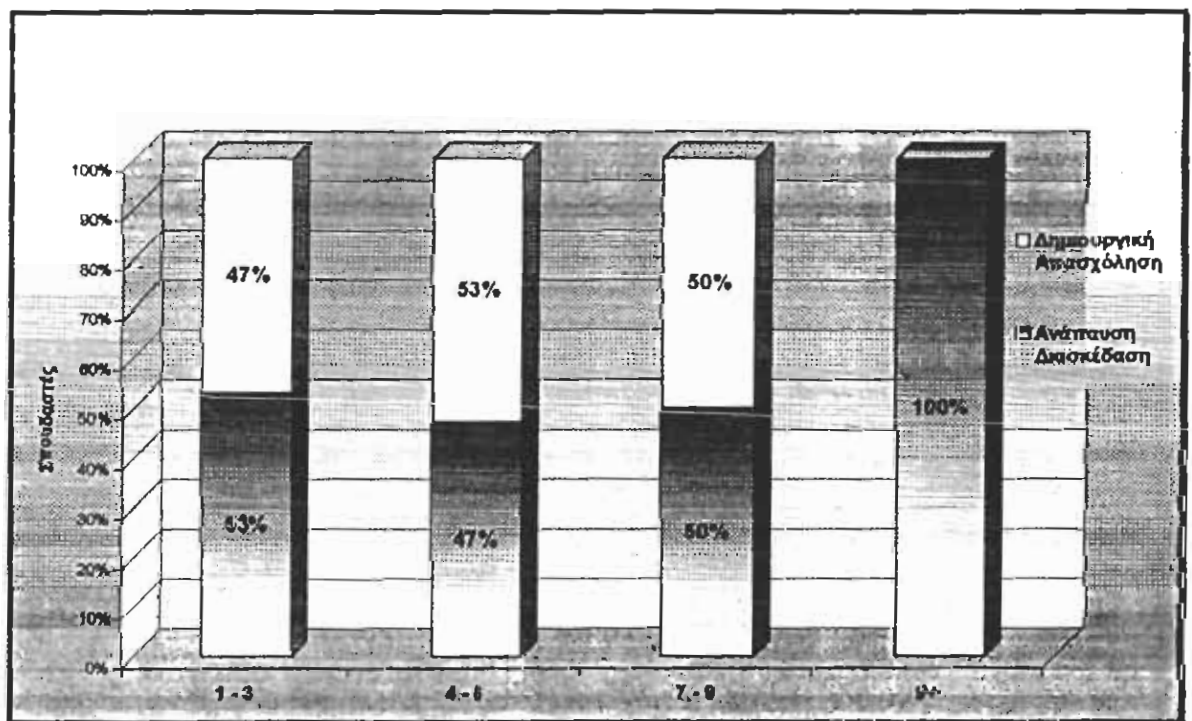

Στη μεταβλητή της ηλικίας, παρατηρείται ότι τα άτομα ηλικίας 18-21 ετών ακούνε πιο πολύ μουσική σε κονσέρτα, clubs, κέντρα διασκέδασης απ' ό,τι τα άτομα ηλικίας 22-30 ετών (11 στα 47).

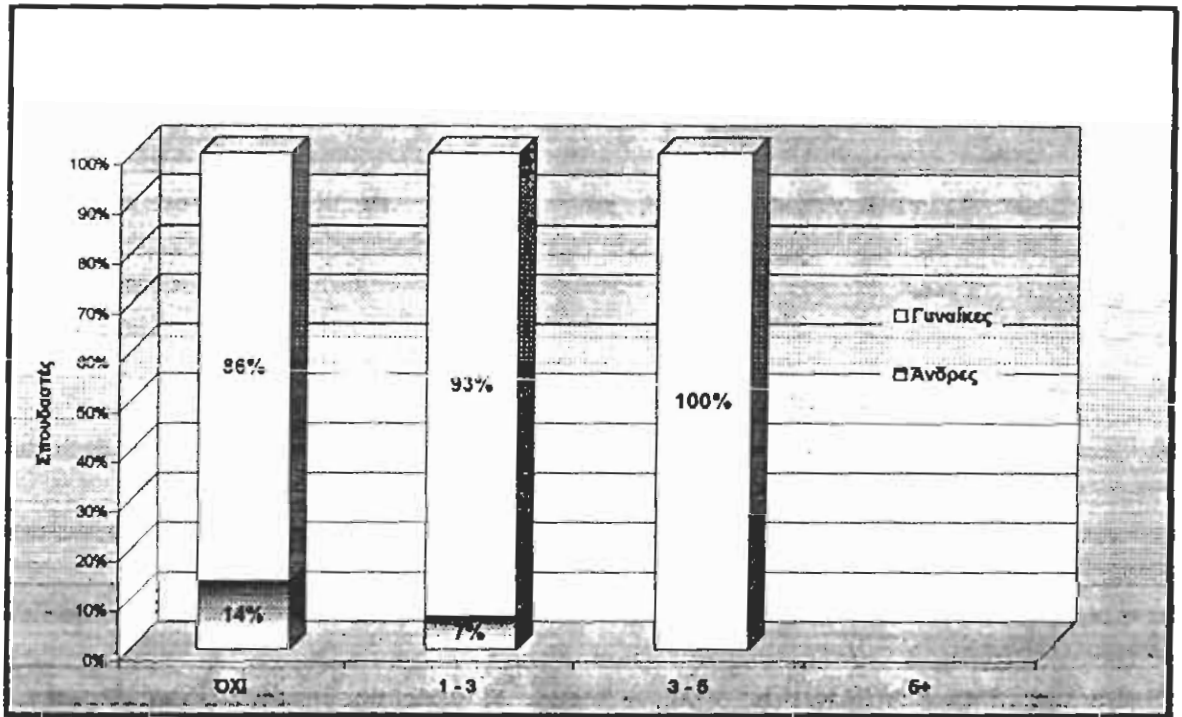

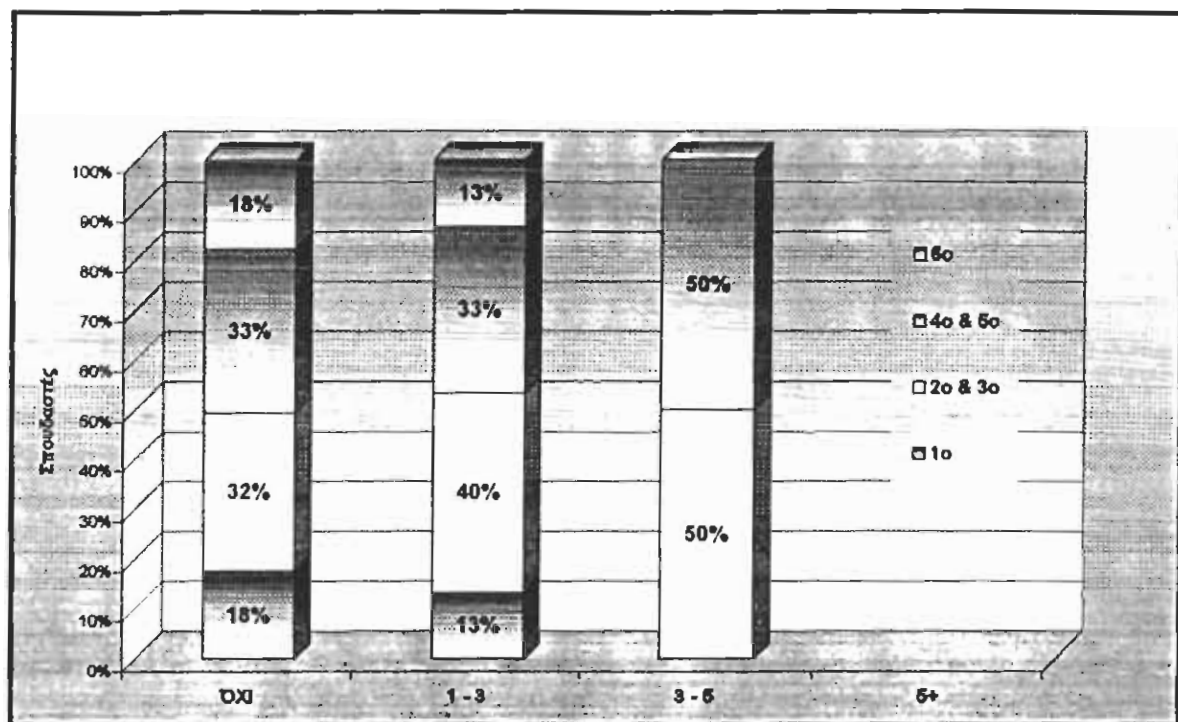
Άσχετα με το επίπεδο μόρφωσης των γονιών (πατέρα και μητέρας), τα περισσότερα άτομα ακούνε μουσική σε κονσέρτα, clubs, κέντρα διασκέδασης 1-3 ώρες εβδομαδιαίως.

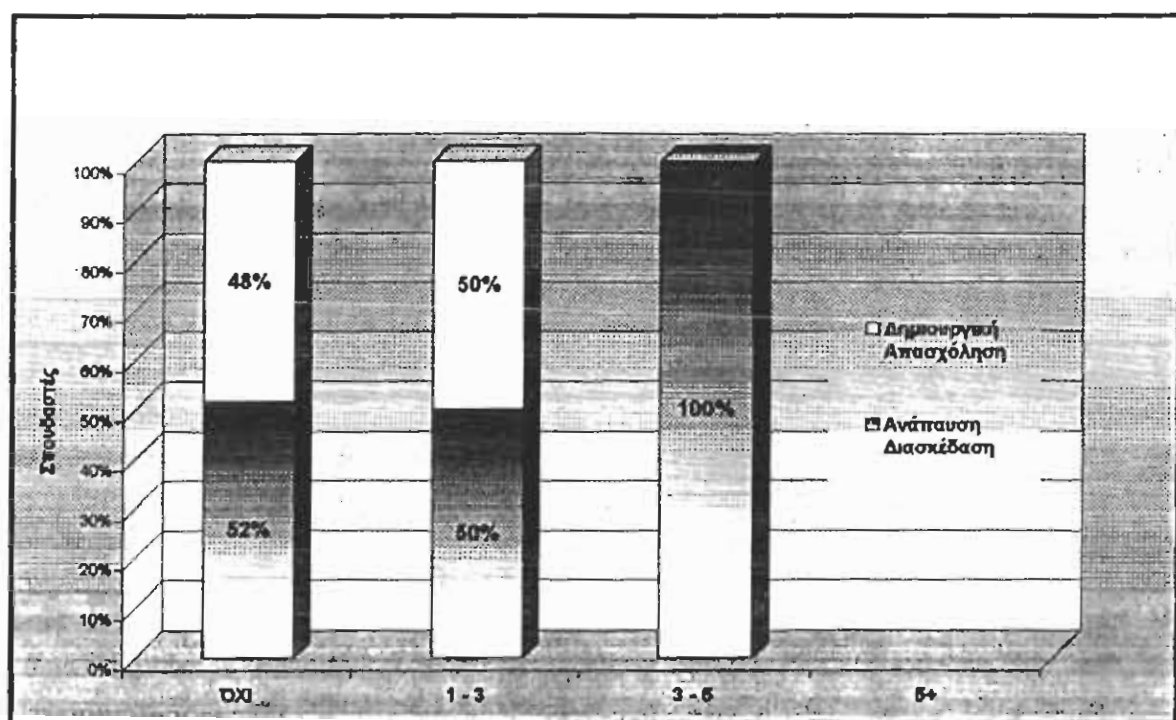
Το ίδιο ακριβώς παρατηρείται και στο πως ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο (ανάπαυση-διασκέδαση ή δημιουργική απασχόληση) τα άτομα, τα οποία στην πλειοψηφία τους (66 στα 90) ακούνε μουσική από clubs, κονσέρτα, κέντρα διασκέδασης 1-3 ώρες εβδομαδιαίως.

12.1.45. Εκθέσεις - Διάθεση ελεύθερου χρόνου

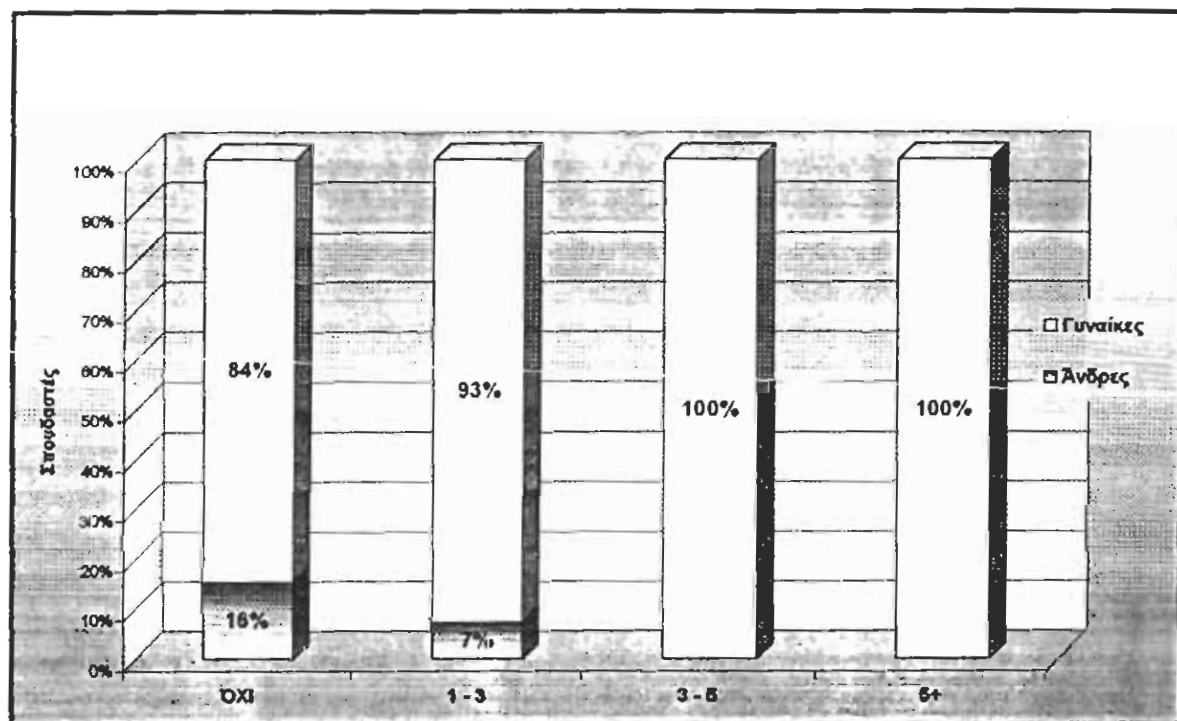

Αξιοσημείωτο είναι ότι σε σύνολο 90 ατόμων οι 73 απάντησαν ότι δεν πηγαίνουν σε εκθέσεις, εκ των οποίων 63 γυναίκες και 10 άνδρες. Επίσης, όσον αφορά τα εξάμηνα, 73 άτομα από όλα τα εξάμηνα δεν παρακολουθούν εκθέσεις.

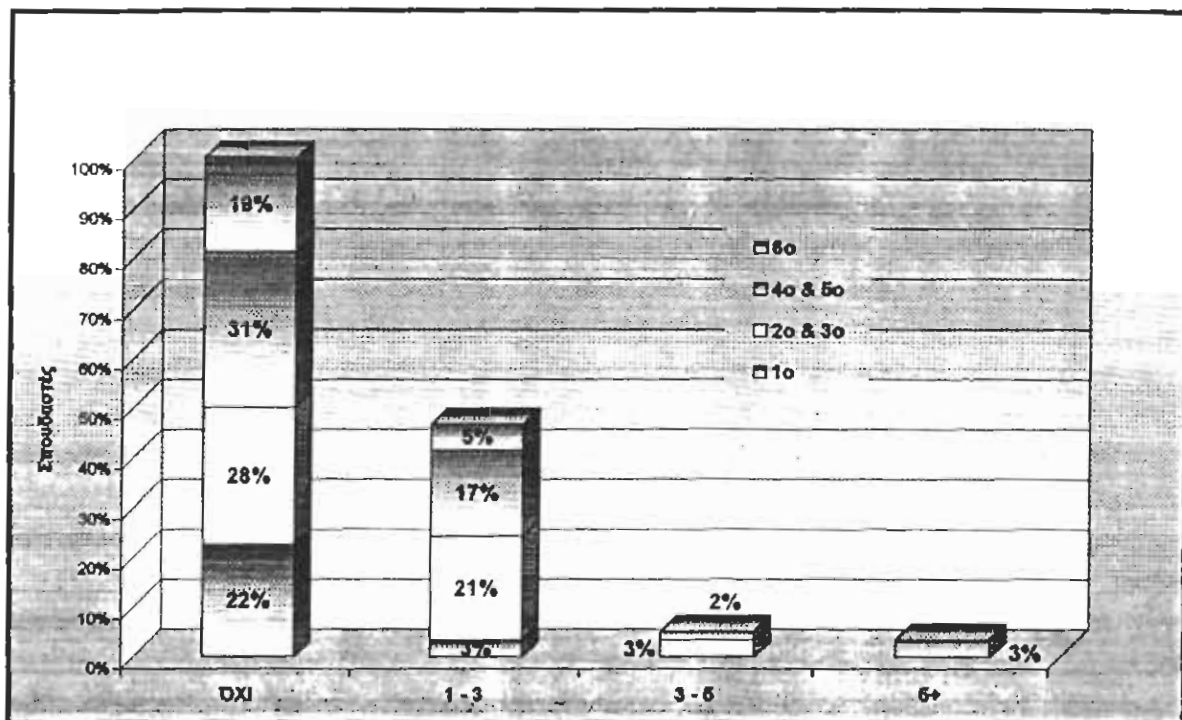

Από την άλλη, τόσο τα άτομα που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση όσο και αυτά που τον ερμηνεύουν ως δημιουργική απασχόληση, δεν πηγαινούν σε μεγάλο ποσοστό σε εκθέσεις.

12.1.46. Διαλέξεις - Συζητήσεις και διάθεση ελεύθερου χρόνου

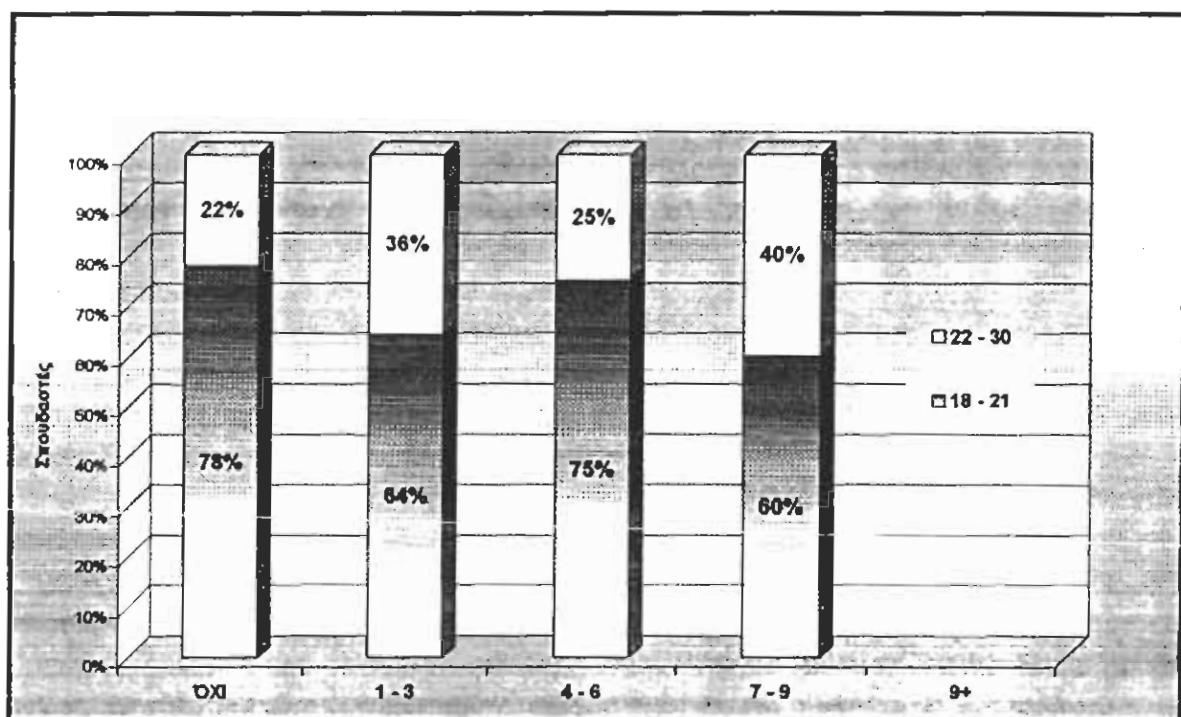
Σε σύνολο 90 σπουδαστών τα μισά και παραπάνω άτομα (58) δεν παρακολουθούν συζητήσεις - διαλέξεις.

Ένα μεγάλο ποσοστό σπουδαστών δεν παρακολουθούν διαλέξεις. Όμως από τον αριθμό των σπουδαστών που παρακολουθούν, τα περισσότερα άτομα (12) βρίσκονται στο 2^ο - 3^ο και στο 4^ο - 5^ο (10) εξάμηνο, σε σύνολο 27 σπουδαστών.

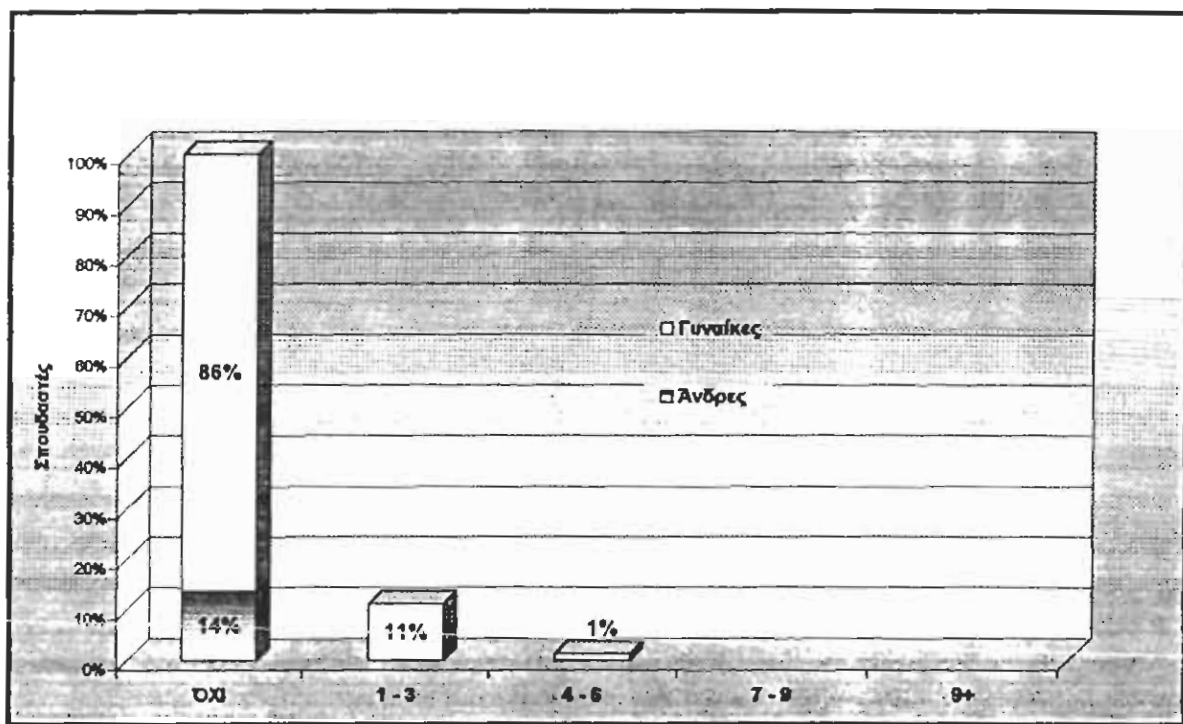
12.1.47. Χόμπι και διάθεση ελεύθερου χρόνου

12.1.48. Σπορ - Αθλητισμός

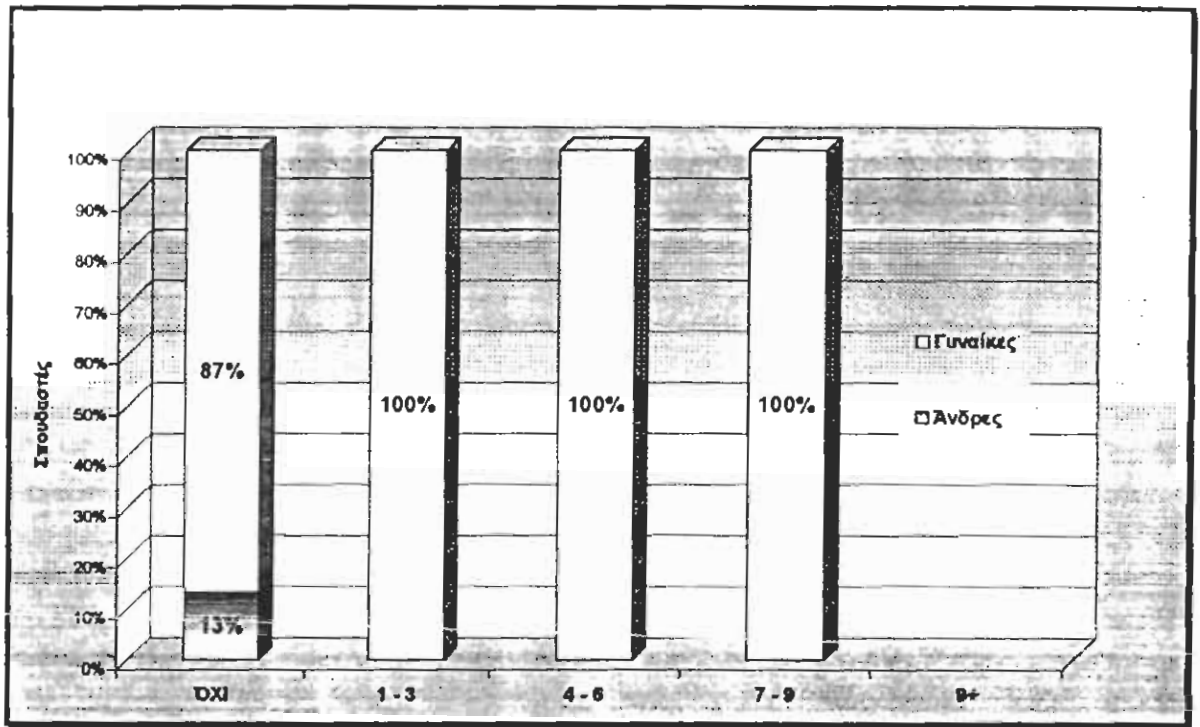
Από τα 90 άτομα που απάντησαν, οι 59 σπουδαστές δεν προτιμούν να ασχολούνται με τα σπορ-αθλητισμό στον ελεύθερο χρόνο τους. Από αυτά τα 46 άτομα ανήκουν στην κατηγορία των 18-21 ετών, ενώ τα 13 στη κατηγορία των 22-30 ετών.

12.1.49. Διάφορες Συλλογές

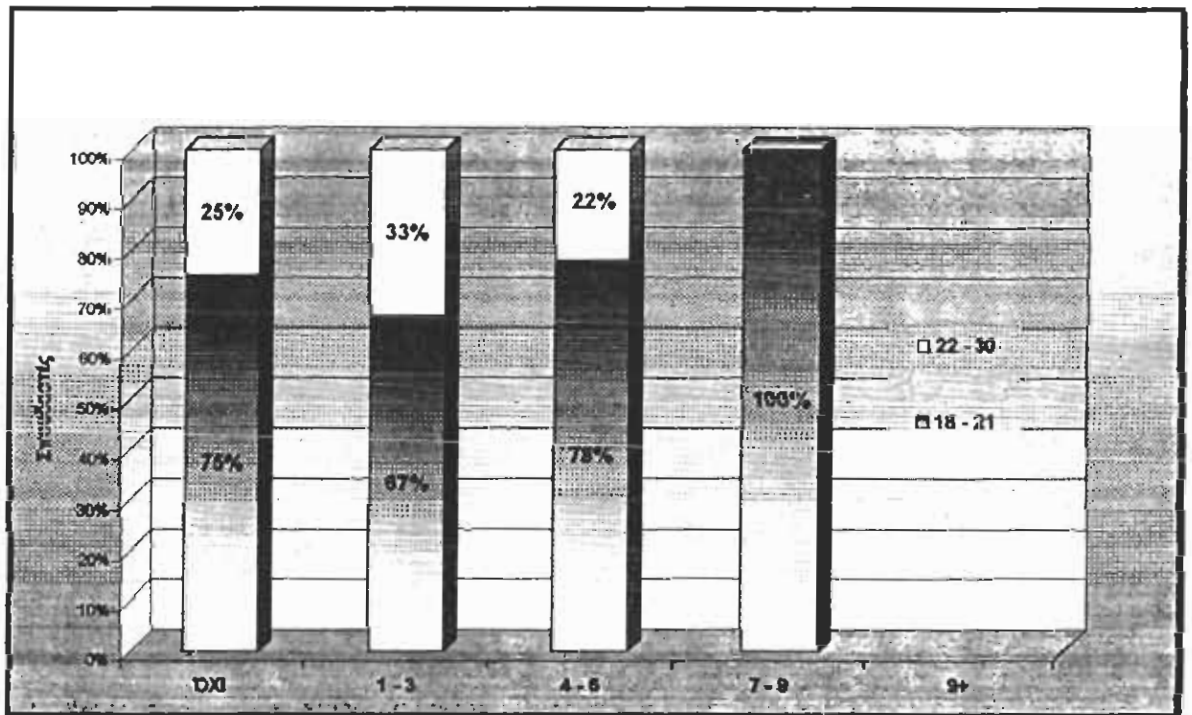
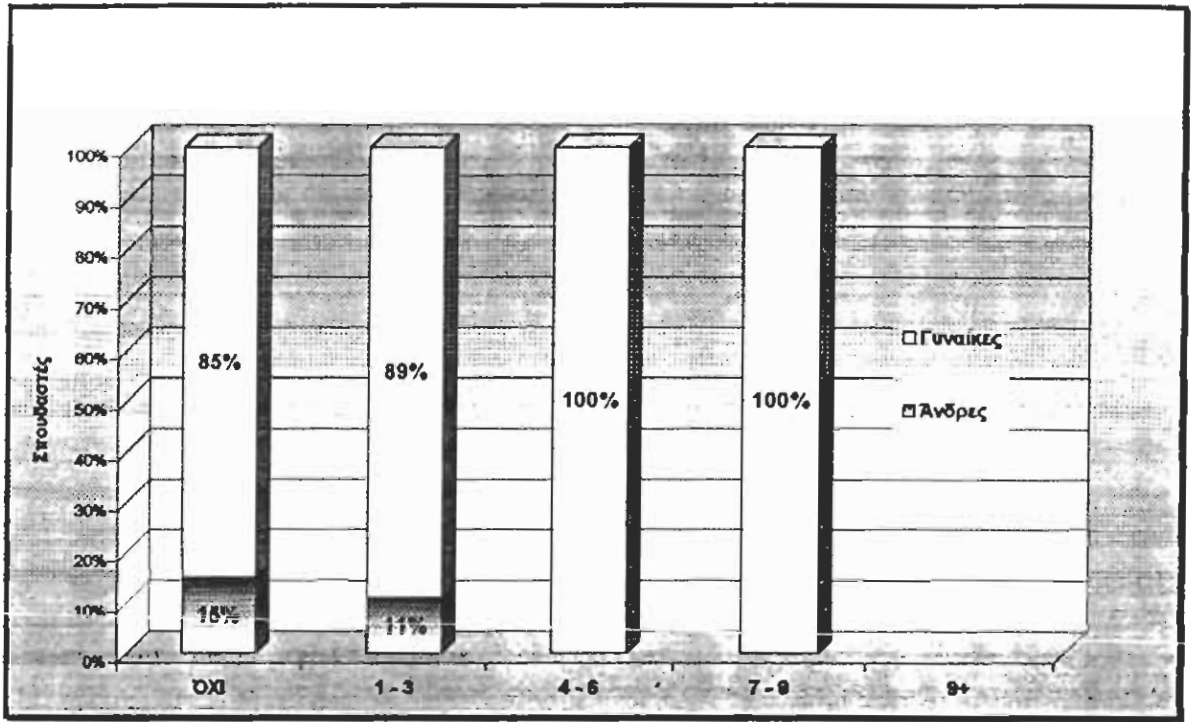
Σε σύνολο 90 ατόμων οι 80 απάντησαν ότι δεν προτιμούν τις διάφορες συλλογές κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους. Από αυτά τα 11 άτομα είναι άνδρες (όλο το δείγμα) και οι 69 γυναίκες.

12.1.50. Χειροτεχνία

Από τα 90 άτομα, τα 83 απάντησαν ότι δεν προτιμούν τη χειροτεχνία, εκ των οποίων όλο το ανδρικό δείγμα (11 άνδρες) και 72 γυναίκες. Από τους υπόλοιπους 7 που απάντησαν θετικά, οι 4 ασχολούνται με τη χειροτεχνία 1-3 ώρες εβδομαδιαίως.

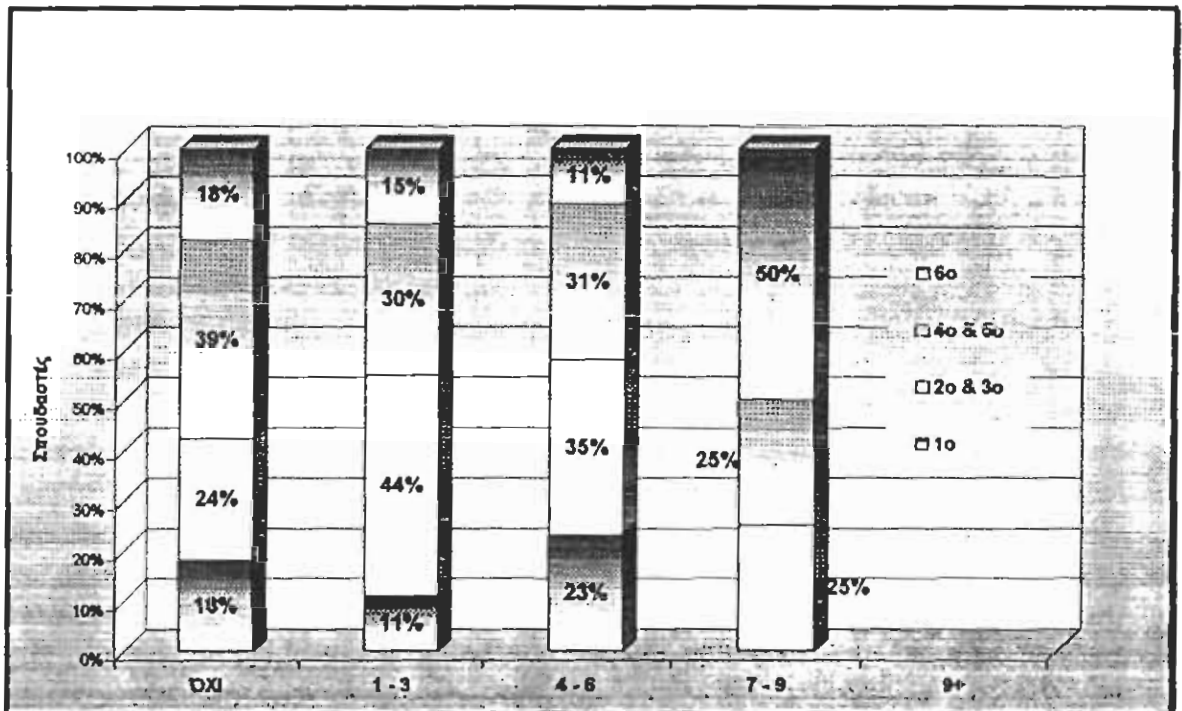
12.1.51. Εκδρομές - Ταξίδια

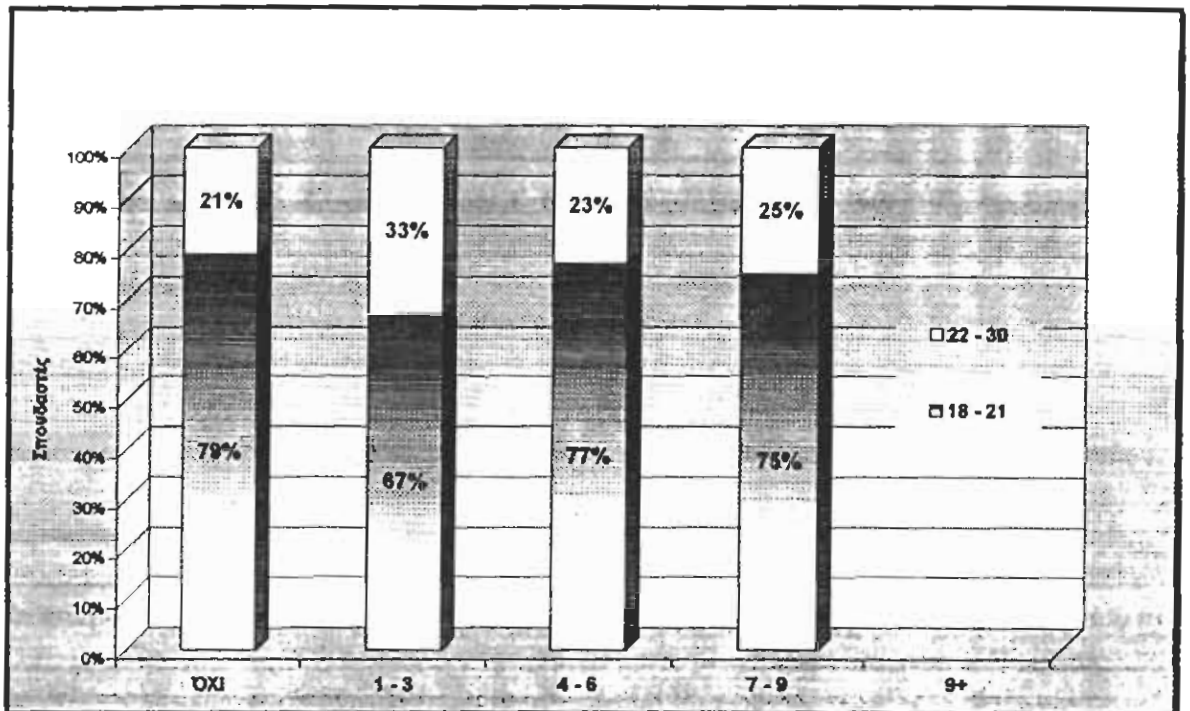

Σε σύνολο 90 ατόμων τα 60 προτιμούν κατά τη διάρκεια του ελεύθερου

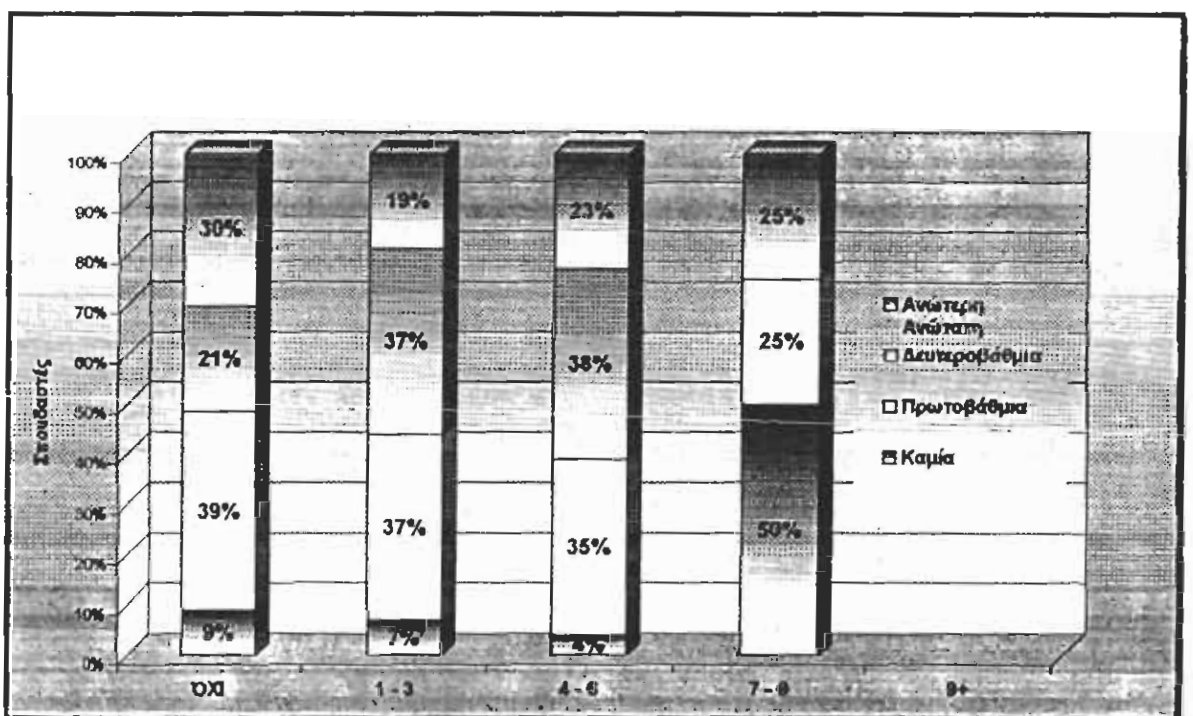
χρόνου τους να ταξιδεύουν, εκ των οποίων 9 άνδρες και 51 γυναίκες. Στο ίδιο ποσοστό αξιοσημείωτο είναι ότι 45 άτομα ηλικίας 18-21 ετών και 15 ηλικίας 22 - 30 ετών δεν προτιμούν να ταξιδεύουν. Από τους υπόλοιπους 18 ταξιδεύουν 1-3 ώρες εβδομαδιαίως, οι 9 4-6 ώρες εβδομαδιαίως και οι 3 7-9 ώρες εβδομαδιαίως.

12.1.52. Διάβασμα - Γράψιμο

Σε σύνολο 90 σπουδαστών, οι 33 δεν προτιμούν το διάβασμα κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, από τους οποίους οι 26 είναι ηλικίας 18-21 ετών, ενώ οι 7 ηλικίας 22-30 ετών.

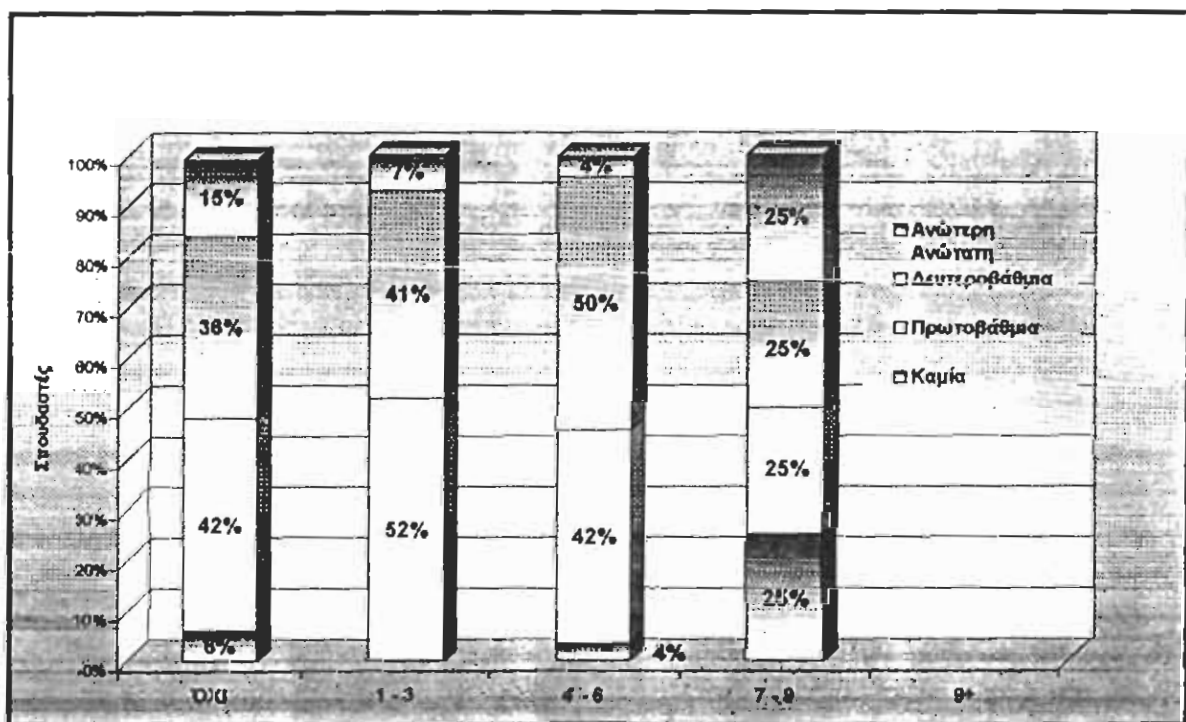

Όσον αφορά το εξάμηνο σπουδών, από τους σπουδαστές του Α'

εξαμήνου 3 άτομα διαβάζουν 1-3 ώρες εβδομαδιαίως, ενώ 6 άτομα 4-6 ώρες. Από τους σπουδαστές του Β' και Γ' εξαμήνου 12 άτομα διαβάζουν 1-3 ώρες, 9 άτομα 4-6 ώρες και 1 άτομο 7-9 ώρες.

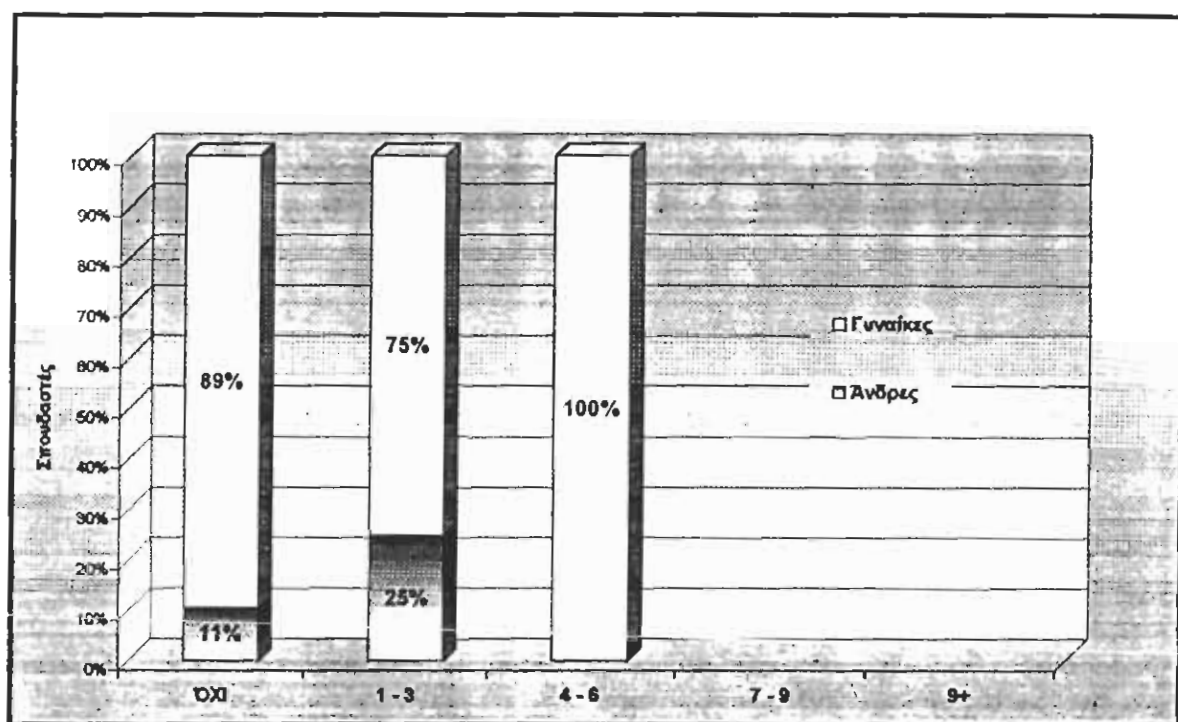
Από τους σπουδαστές του Δ' και Ε' εξαμήνου 8 άτομα διαβάζουν 1-3 ώρες, 8 άτομα 4-6 ώρες και 1 άτομο 7-9 ώρες.

Τέλος στο ΣΤ' εξάμηνο 4 άτομα διαβάζουν 1-3 ώρες 3 άτομα 4-6 ώρες και 2 άτομα 7-9 ώρες.

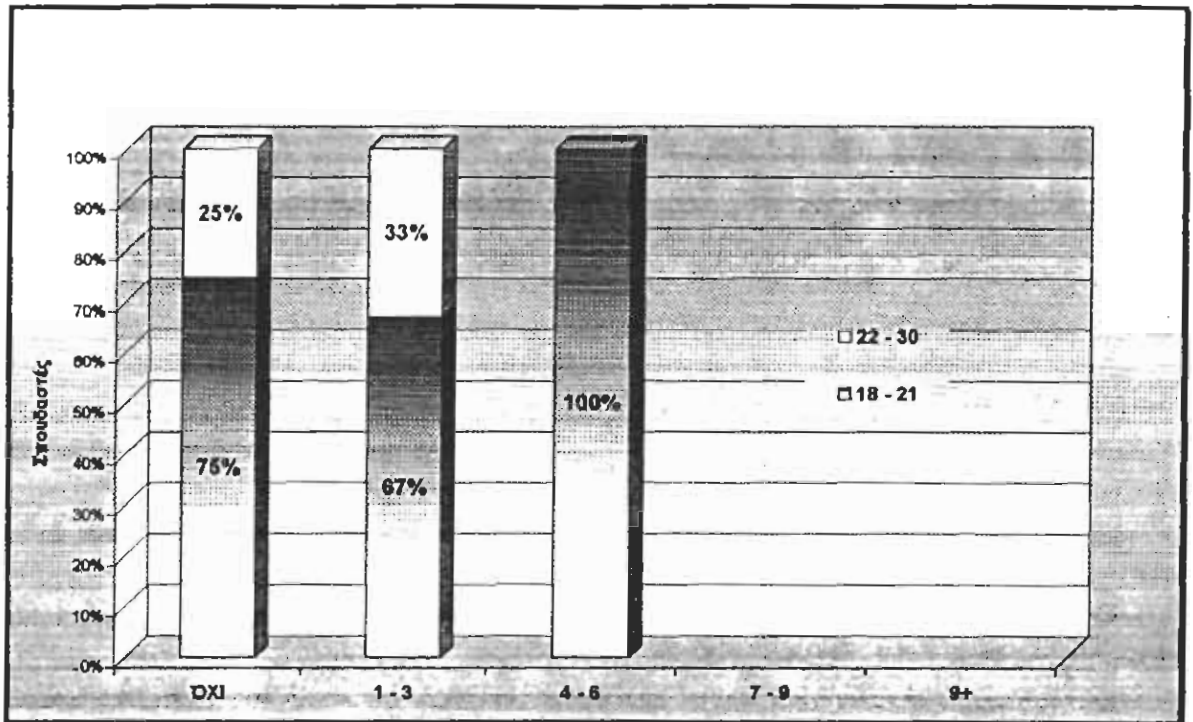

Αναφορικά με τη μόρφωση των γονιών οι σπουδαστές που διαβάζουν περισσότερο είναι εκείνοι που οι γονείς τους (πατέρας και μητέρα) έχουν τελειώσει πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση .

12.1.53. Ζωγραφική

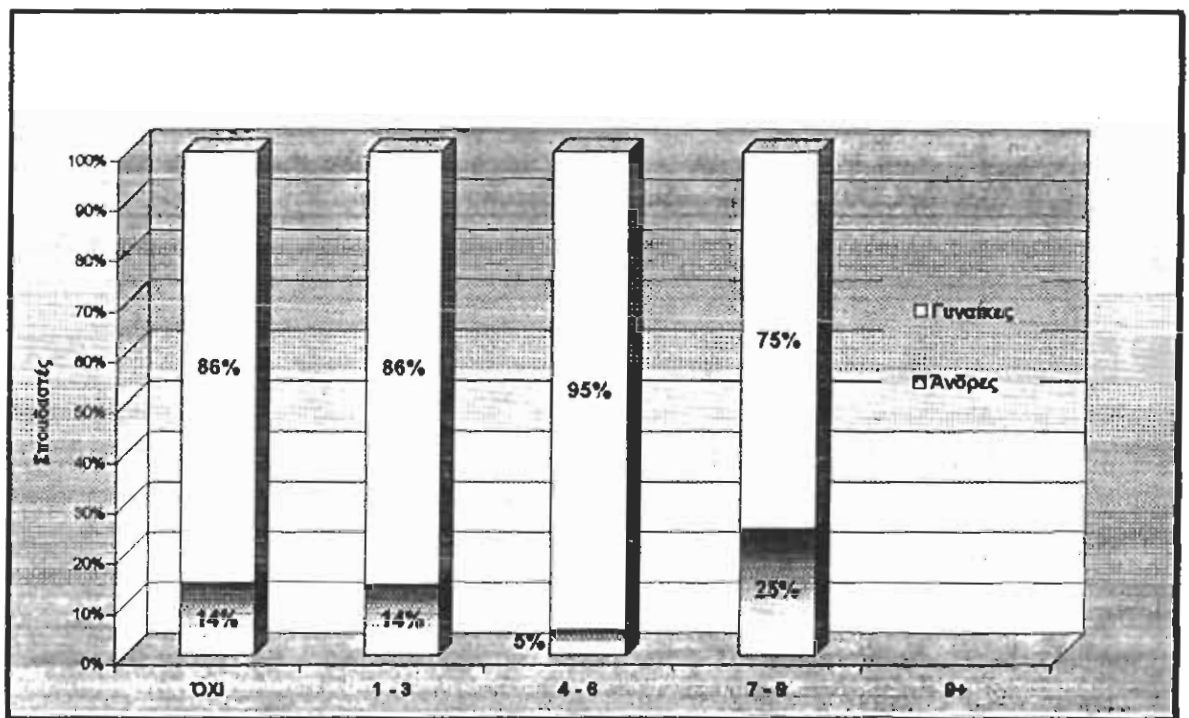

Σε σύνολο 90 ατόμων οι 75 απαντούν αρνητικά για το αν ασχολούνται με τη ζωγραφική. Οι υπόλοιποι ασχολούνται με τη ζωγραφική ως επί το πλείστον 1-3 ώρες την εβδομάδα.

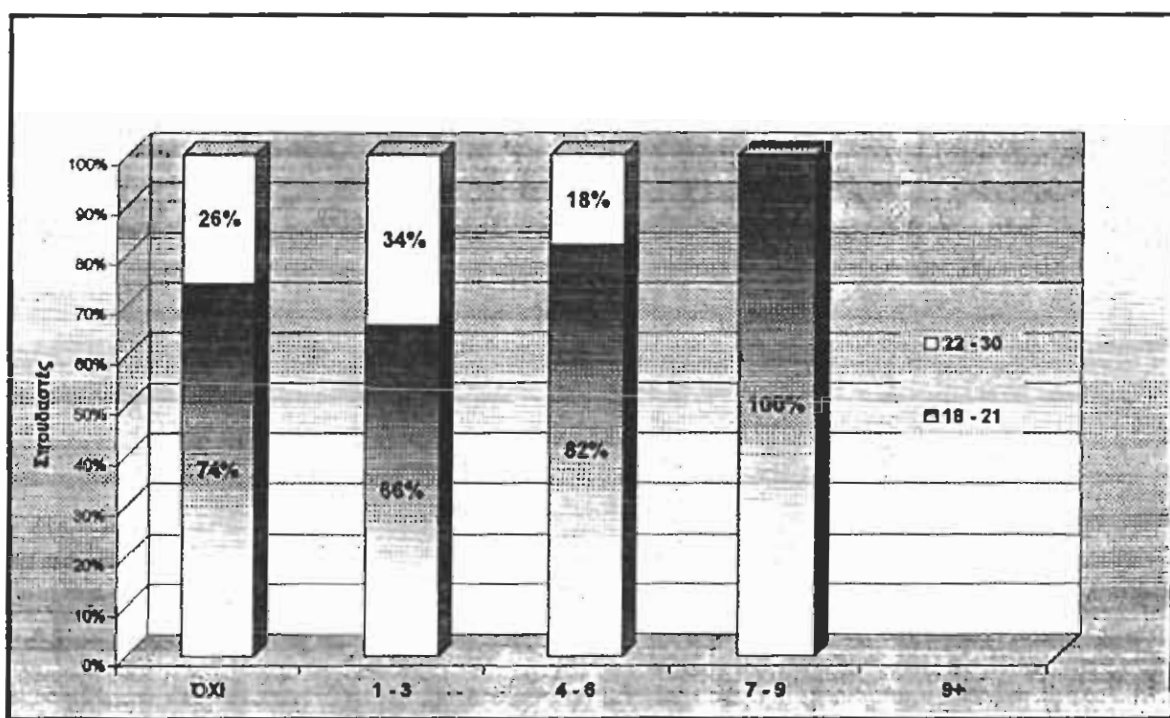
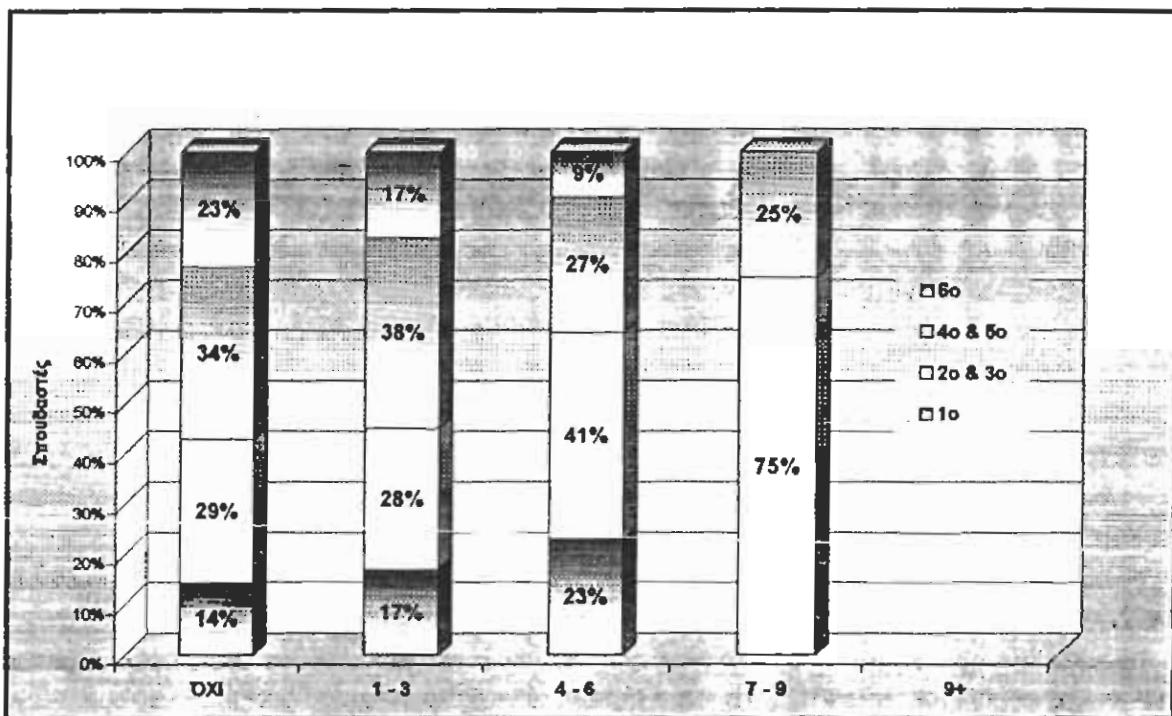

Σημαντικό είναι ότι σε σύνολο 75 ατόμων οι 56 που δεν ασχολούνται με τη ζωγραφική είναι άτομα ηλικίας 18-21 ετών.

12.1.54. Απασχόληση στο σπίτι

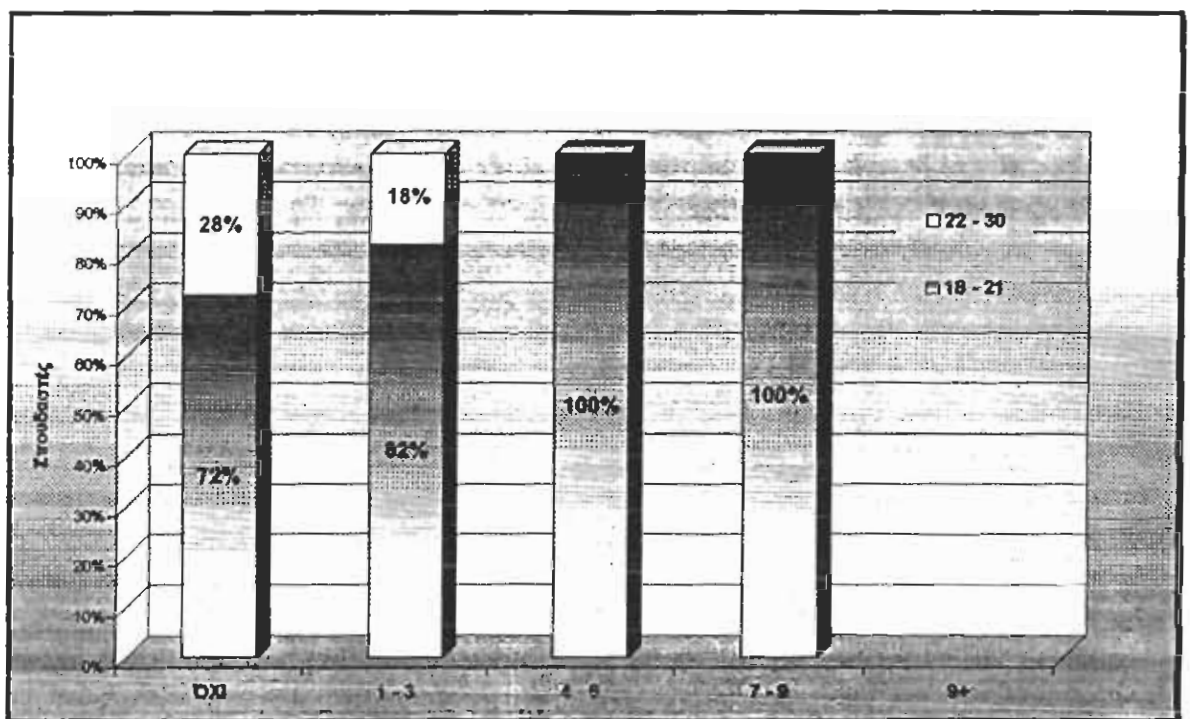

Σε σύνολο 90 ατόμων οι 35 δεν προτιμούν να απασχολούνται στο σπίτι τους κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους.

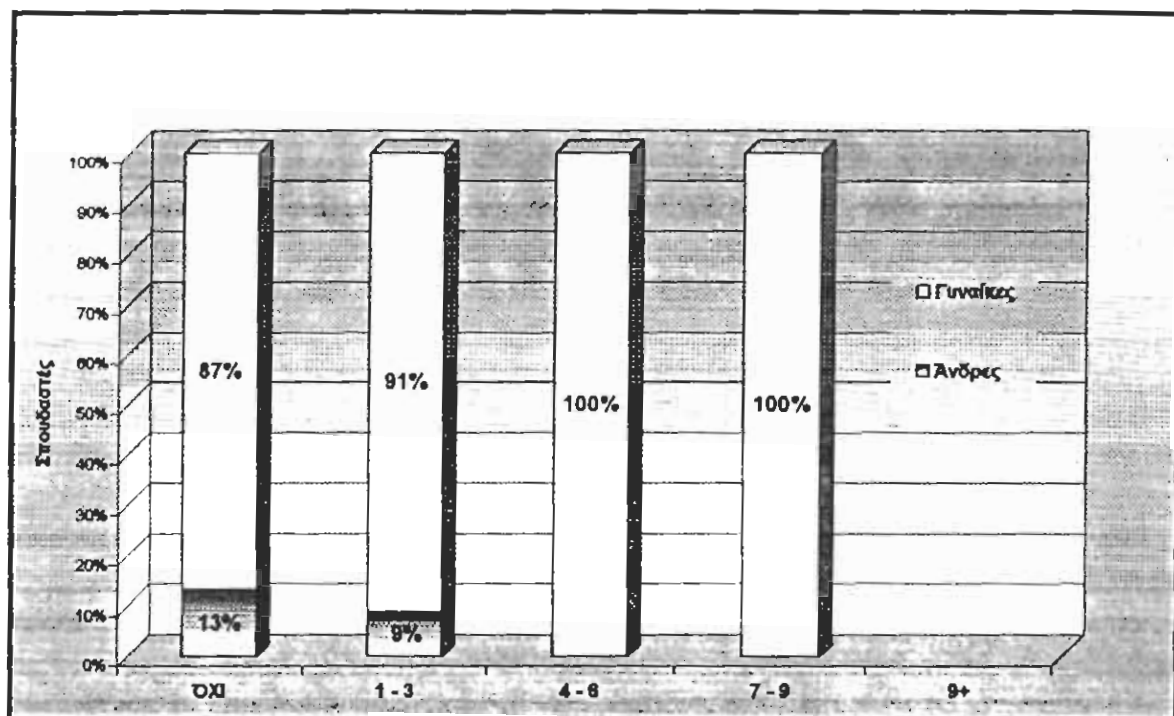

Αναφορικά με το εξάμηνο σπουδών αυτό που παρατηρείται είναι ότι στο Β', Γ', Δ', Ε' εξάμηνο οι σπουδαστές προτιμούν ν' απασχολούνται στο σπίτι, περισσότερο απ' ό,τι στο Α' και ΣΤ' εξάμηνο. Συγκεκριμένα, στο Β' και Γ' εξάμηνο 8 άτομα ασχολούνται στο σπίτι 1-3 ώρες εβδομαδιαίως, 9 άτομα 4-6 ώρες, και 3 άτομα 7-9 ώρες. Στο Δ' και Ε' εξάμηνο 11 άτομα ασχολούνται 1-3 ώρες εβδομαδιαίως στο σπίτι, 6 άτομα 4-6 ώρες, και 1 άτομο 7-9 ώρες. Από αυτούς που δεν προτιμούν να μένουν στο σπίτι για απασχόληση, οι 26 είναι άτομα ηλικίας 18-21 ετών, και οι 9 ηλικίας 22-30 ετών, σε σύνολο 35 ατόμων.

12.1.55. Παιχνίδια

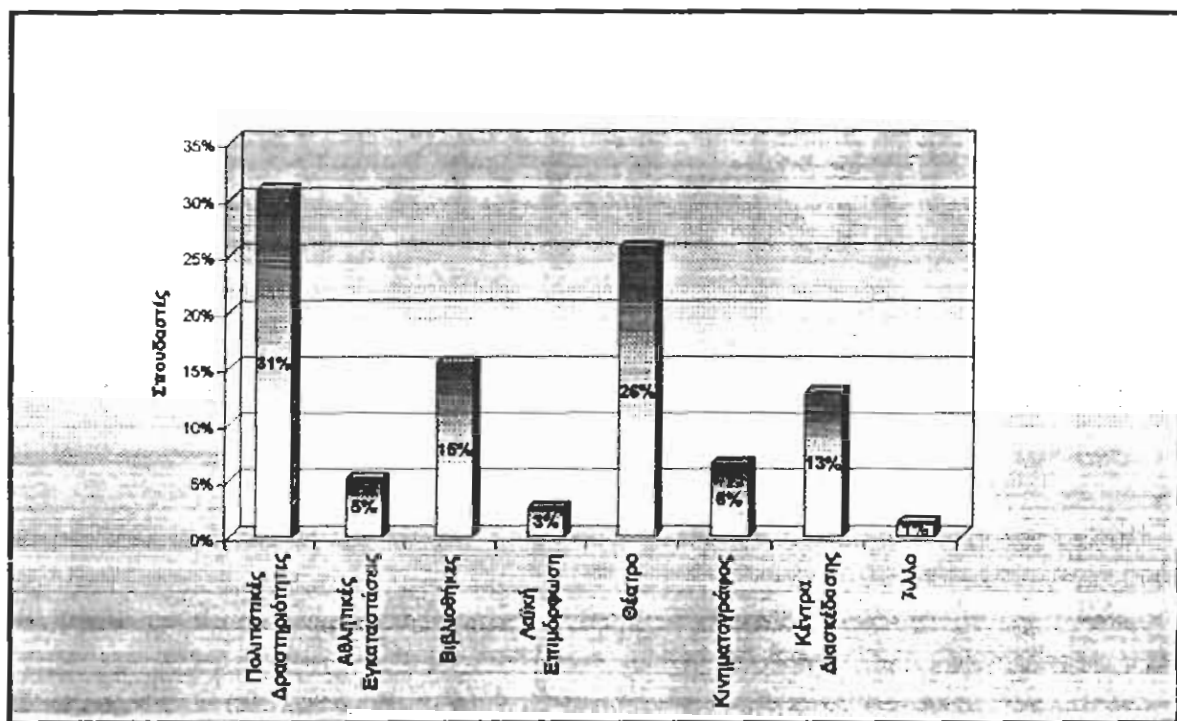

Σε σύνολο 90 σπουδαστών οι 75 απαντούν αρνητικά για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους σε παιχνίδια, εκ των οποίων οι 54 είναι άτομα ηλικίας 18-21 ετών και οι 21 άτομα ηλικίας 22-30 ετών.

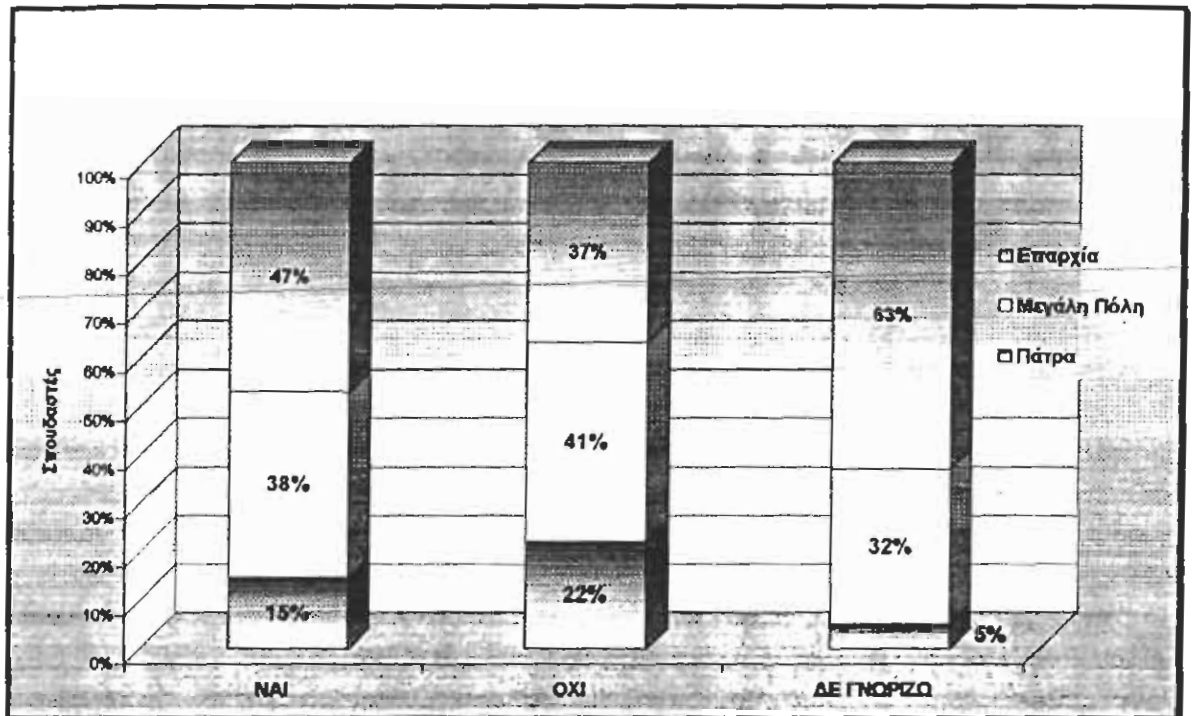
Από τους 11 άνδρες σημαντικό θεωρείται ότι οι 10 δεν προτιμούν να παίξουν παιχνίδια στον ελεύθερο χρόνο τους, και μόνο ένας απασχολείται 1-3 ώρες εβδομαδιαίως.

12.1.56. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου στην περιοχή της Πάτρας

Από το δείγμα των 90 σπουδαστών Κοινωνικής Εργασίας οι 12 απάντησαν ότι η περιοχή της Πάτρας δεν έχει ή δε γνωρίζουν αν έχει ελλείψεις για την επαρκή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους. Από τους υπόλοιπους 78, οι 27 απάντησαν ότι υπάρχουν ελλείψεις όσον αφορά τις πολιτιστικές δραστηριότητες της πόλης, οι 4 ελλείψεις σε αθλητικές εγκαταστάσεις, οι 12 σε βιβλιοθήκες, οι 2 αναφορικά με τη λαϊκή επιμόρφωση, οι 20 απάντησαν ότι υπάρχουν ελλείψεις σε θέατρα, οι 5 σε κινηματογράφο, οι 10 σε κέντρα διασκέδασης, και τέλος 1 άτομο απάντησε ότι υπάρχει έλλειψη σε κάτι άλλο, το οποίο δεν ανέφερε.

12.1.57. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου - Τόπος προέλευσης γονιών

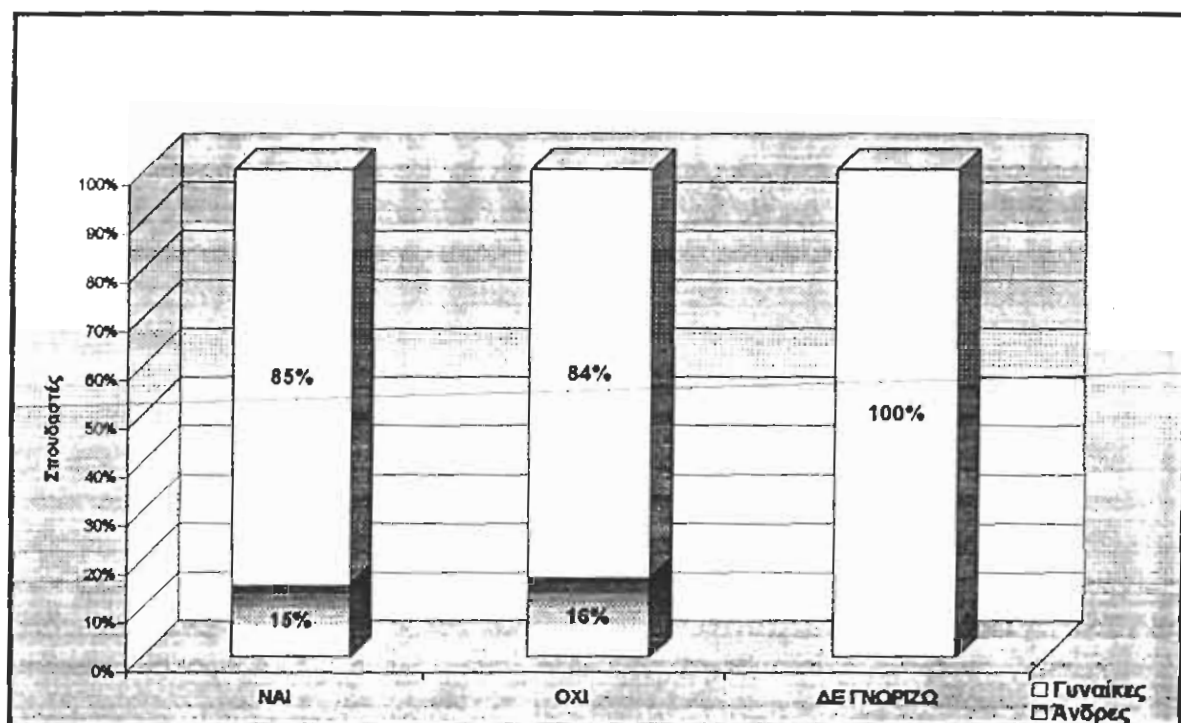

Σε σύνολο 14 σπουδαστών που οι γονείς τους κατοικούν στη Πάτρα, οι 5 θεωρούν ότι η περιοχή της Πάτρας προσφέρει επαρκή μέσα για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, οι 8 απαντούν αρνητικά και ο ένας δε γνωρίζει.

Σε σύνολο 34 σπουδαστών που οι γονείς τους κατοικούν σε άλλη μεγάλη πόλη, οι 13 θεωρούν ότι η περιοχή της Πάτρας έχει επαρκή μέσα αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου, οι 15 απαντούν αρνητικά και οι 6 δε γνωρίζουν.

Και, τέλος, σε σύνολο 42 σπουδαστών που οι γονείς τους προέρχονται από επαρχία, οι 16 θεωρούν ότι η περιοχή της Πάτρας προσφέρει επαρκή μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, οι 14 όχι και οι 12 δε γνωρίζουν.

12.1.58. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων - Φύλο

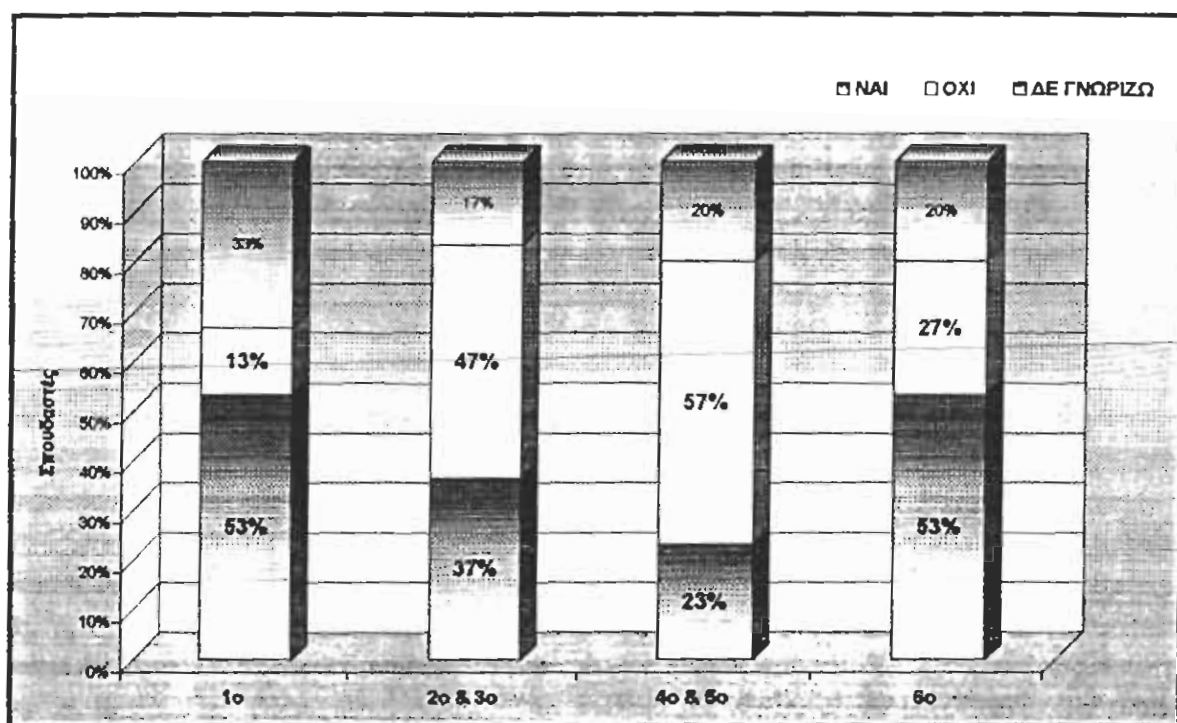

Σε σύνολο 34 ατόμων που θεωρούν ότι η Πάτρα διαθέτει επαρκή μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, οι 5 άνδρες και οι 29 γυναίκες.

Σε σύνολο 37 σπουδαστών που έχουν απαντήσει αρνητικά, οι 6 είναι άνδρες και οι 31 γυναίκες.

Σε σύνολο 19 ατόμων που απάντησαν πως δε γνωρίζουν αν υπάρχουν ελλείψεις στη περιοχή της Πάτρας και οι 19 είναι γυναίκες.

12.1.59. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων - Εξάμηνο

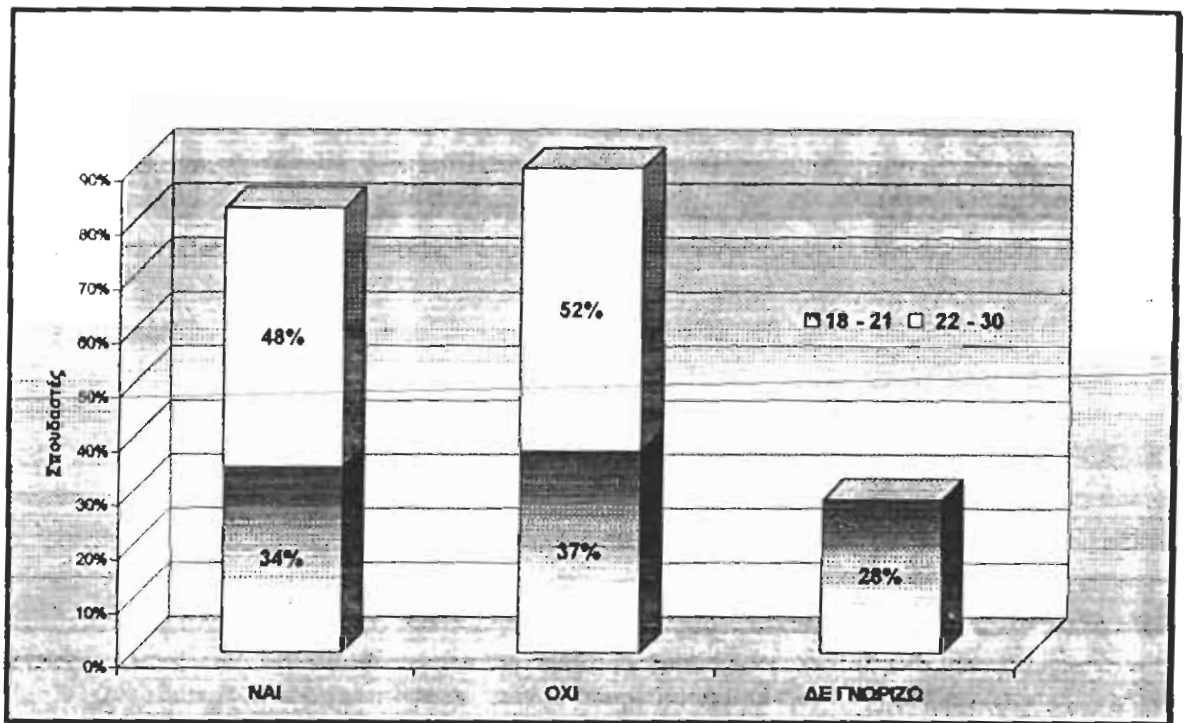
Από τους 15 σπουδαστές του 1^{ου} εξαμήνου οι 8 θεωρούν επαρκή τα μέσα αξιοποίησης που προσφέρει η περιοχή της Πάτρας, οι 2 όχι, ενώ οι 5 δε γνωρίζουν.

Σε σύνολο 30 σπουδαστών 2^{ου} και 3^{ου} εξαμήνου, οι 11 απάντησαν ότι θεωρούν επαρκή τα μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους, οι 14 όχι και οι 5 δε γνωρίζουν.

Σε σύνολο 30 σπουδαστών 4^{ου}-5^{ου} εξαμήνου, οι 7 απάντησαν ότι θεωρούν επαρκή τα μέσα που προσφέρει η περιοχή της Πάτρας, οι 17 όχι και οι 6 δε γνωρίζουν.

Τέλος, σε σύνολο 15 ατόμων του 6^{ου} εξαμήνου, οι 8 απάντησαν ότι θεωρούν επαρκή τα μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου στην περιοχή της Πάτρας, οι 4 απάντησαν όχι, και οι 3 δε γνωρίζουν.

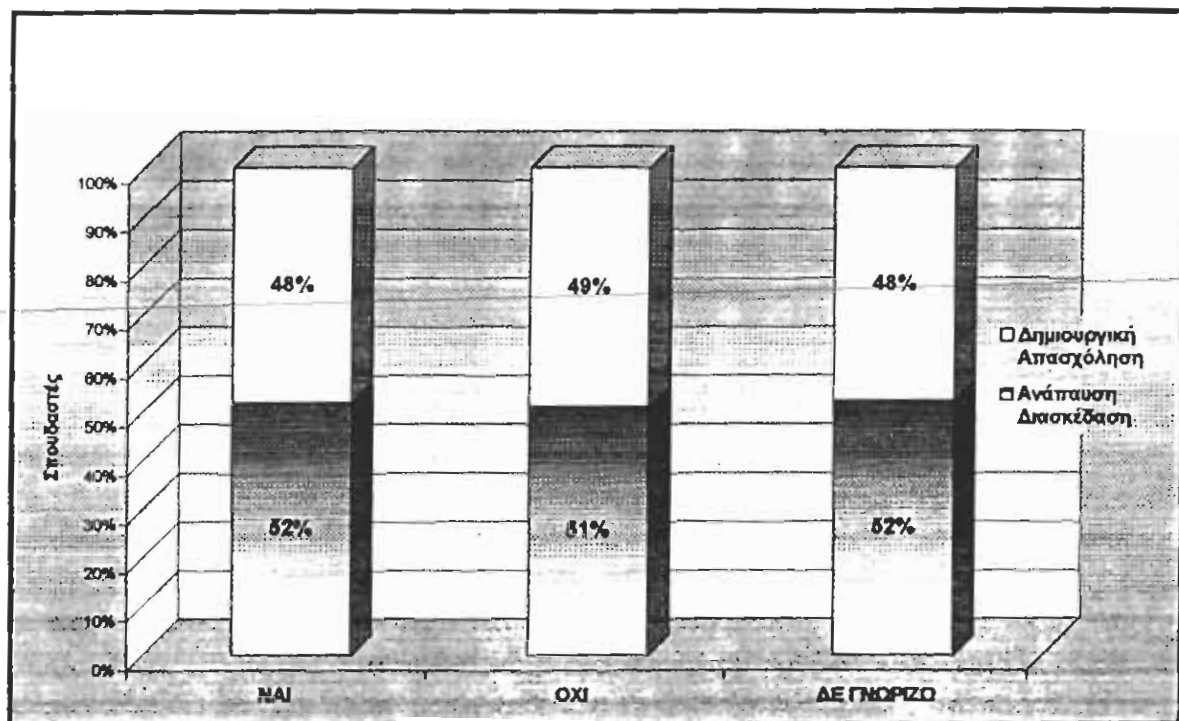
12.1.60. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων - Ηλικία

Σε σύνολο 67 ατόμων ηλικίας 18-21, οι 23 απάντησαν ότι θεωρούν επαρκή τα μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου στη περιοχή της Πάτρας, οι 25 όχι, και οι 19 δε γνωρίζουν.

Επίσης, σε σύνολο 23 ατόμων ηλικίας 22-30, οι 11 απάντησαν καταφατικά και οι 12 αρνητικά.

12.1.61. Ύπαρξη ή μη επαρκών μέσων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου - Ερμηνεία ελεύθερου χρόνου

Σε σύνολο 59 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση, οι 26 θεωρούν ότι η περιοχή της Πάτρας παρέχει επαρκή μέσα για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους, οι 22 όχι, και οι 11 δε γνωρίζουν.

Σε σύνολο 55 ατόμων που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως δημιουργική απασχόληση, οι 24 θεωρούν ότι η περιοχή της Πάτρας προσφέρει επαρκή μέσα, οι 21 όχι, και οι 18 δε γνωρίζουν.

13. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

13.1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ. ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

13.1.62. Περίληψη έρευνας

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να μελετηθεί ο ελεύθερος χρόνος και οι τρόποι της πολιτιστικής αυτομόρφωσης των σπουδαστών/στριών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, όλων των εξαμήνων του Τ.Ε.Ι. Πάτρας. Το ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε 90 άτομα όλων των εξαμήνων, τα οποία κλήθηκαν να απαντήσουν σε 21 συνολικά ερωτήσεις.

Εκτός από τα δημογραφικά στοιχεία που συλλέχθηκαν από τις πρώτες ερωτήσεις, θεωρήσαμε σημαντικό να καταγράψουμε πώς ερμηνεύουν οι ίδιοι οι σπουδαστές τον ελεύθερο χρόνο καθώς και την πολιτιστική αυτομόρφωση, όπως επίσης και πόσο ελεύθερο χρόνο διαθέτουν σε εβδομαδιαία βάση.

Ακόμα μας ενδιέφερε να μάθουμε ποια μέσα χρησιμοποιούν οι σπουδαστές/στριες για την πολιτιστική τους αυτομόρφωση, αλλά και να εντοπίσουμε κάποιες ελλείψεις μέσων στην περιοχή της Πάτρας.

13.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα σπουδαιότερα γενικά συμπεράσματα έρευνας είναι:

- Όσον αφορά το διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο και το φύλο, οι περισσότεροι άνδρες διαθέτουν λιγότερο ελεύθερο χρόνο απ' ό,τι οι γυναίκες.
- Στη σχέση ερμηνείας ελεύθερου χρόνου και εξαμήνου σπουδών σημαντικό είναι ότι οι σπουδαστές/στριες των Β', Γ', εξαμήνων

ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση. Στις προτιμήσεις, δηλαδή, των σπουδαστών/στριών πρωτεύει η ανάπαυση-διασκέδαση σχετικά με τη δημιουργική απασχόληση. Και πιο συγκεκριμένα, τόσο τα άτομα που διαθέτουν λίγο ελεύθερο χρόνο επιλέγουν την διασκέδαση από τη δημιουργική απασχόληση, όσο και τα άτομα που διαθέτουν τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

- Οι σπουδαστές/στριες με τόπο κατοικίας των γονιών τους, την Πάτρα διαθέτουν πολύ λιγότερο ελεύθερο χρόνο από τα παιδιά που ο τόπος κατοικίας των γονιών τους είναι άλλη μεγάλη πόλη ή επαρχία.
- Οι σπουδαστές/στριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας ηλικίας 22-30 ετών, διαβάζουν εφημερίδες πολύ περισσότερο από τους σπουδαστές/στριες ηλικίας 18-21 ετών. Επίσης λίαν σημαντικό στατιστικώς στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι σπουδαστές/στριες του Β΄ και Γ΄ εξαμήνου διαβάζουν εφημερίδες σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό απ΄ όλα τ΄ άλλα εξάμηνα.
- Οι σπουδαστές/στριες της Κοινωνικής Εργασίας που προτιμούν να αναπαύονται ή να διασκεδάζουν στον ελεύθερο χρόνο τους επιλέγουν το διάβασμα των περιοδικών σε μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς/ες που εκφράζουν προτίμηση στη δημιουργική απασχόληση.
- Οι σπουδαστές/στριες που η εκπαίδευση των γονιών τους είναι ανώτερη ή ανώτατη, προτιμούν να διαβάζουν βιβλία λογοτεχνίας/γενικής μόρφωσης, σε αντίθεση με αυτούς που οι γονείς τους είναι κατώτερης μόρφωσης (απόφοιτοι δημοτικού).
- Όσον αφορά την παρακολούθηση τηλεόρασης οι περισσότεροι σπουδαστές/στριες είναι τηλεθεατές και ειδικά τηλεθεατές που καταναλώνουν αρκετό χρόνο από τον ελεύθερό τους.
- Οι σπουδαστές/στριες Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση καταναλώνουν περισσότερο χρόνο στο άκουσμα ραδιοφώνου συγκριτικά

με τα άτομα που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως δημιουργική απασχόληση.

- Σχεδόν οι μισοί σπουδαστές/στρίες από το δείγμα μας (90) δεν παρακολουθούν κινηματογράφο.
- Όλο το ανδρικό δείγμα (11) άτομα δεν παρακολουθεί θέατρο κατά την διάρκεια του ελεύθερου χρόνου του.
- Τόσο οι σπουδαστές/στρίες που ερμηνεύουν τον ελεύθερο χρόνο ως ανάπαυση-διασκέδαση, όσο και αυτοί που τον ερμηνεύουν ως δημιουργική απασχόληση, ακούνε μουσική αρκετές ώρες εβδομαδιαίως από clubs, κονσέρτα ή κέντρα διασκέδασης και ιδιαίτερα άτομα ηλικίας 18-21 ετών, παρά άτομα ηλικίας 22-30 ετών.
- Οι σπουδαστές/στρίες Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας δεν παρακολουθούν εκθέσεις, ενώ ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό δεν παρακολουθεί ούτε διαλέξεις, συζητήσεις, και ιδιαίτερα άτομα του Α' και Στ' εξαμήνου.
- Οι διάφορες συλλογές δεν αποτελούν μέρος των ενδιαφερόντων των σπουδαστών/στριών κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, αλλά ούτε η χειροτεχνία και η ζωγραφική, καθώς επίσης ούτε και τα παιχνίδια.
- Οι σπουδαστές/στρίες που διαβάζουν περισσότερο, είναι εκείνοι που οι γονείς τους έχουν τελειώσει Πρωτοβάθμια ή Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Οι σπουδαστές/στρίες του Β', Γ', Δ' και Ε' εξαμήνου, προτιμούν ν' απασχολούνται σπίτι τους απ' ό,τι αυτοί του Α' και Στ' εξαμήνου.
- Οι σπουδαστές/στρίες Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας δήλωσαν ότι η περιοχή της Πάτρας έχει ελλείψεις στα μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου και ειδικότερα σε πολιτιστικές δραστηριότητες, σε βιβλιοθήκες και θέατρα και λιγότερο σε αθλητικές εγκαταστάσεις.

13.3. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ- Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη και βασιζόμενοι στις ελλείψεις τις οποίες εντοπίσαμε στην περιοχή της Πάτρας, θεωρούμε σκόπιμο να κάνουμε κάποιες εισηγήσεις με ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού, με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κάλυψη των μέσων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου όχι μόνο των σπουδαστών, αλλά και ολόκληρου του πληθυσμού της περιοχής.

Βασικό ρόλο σε αυτόν τον τομέα έχει να διαδραματίσει ο Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης της εκάστοτε περιοχής. Ο νόμος 1416 του 1984 «για την ενίσχυση της αποκέντρωσης και την ενδυνάμωση της Τ.Α.», υιοθέτησε και διεύρυνε τις συντρέχουσες αρμοδιότητες των Ο.Τ.Α. και μάλιστα έδωσε τη δυνατότητα για τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις συντρέχουσες στις αποκλειστικές. Ανάμεσα σε άλλα, λοιπόν, ο νόμος προβλέπει για τις αρμοδιότητες του Ο.Τ.Α.:

- Ίδρυση παιδικών, βρεφικών, βρεφονηπιακών σταθμών και άλλων νομικών προσώπων για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, όπως κέντρων ψυχαγωγίας και αναψυχής για τους ηλικιωμένους, βρεφοκομεία, ορφανοτροφεία, γηροκομεία, κέντρα ανοικτής περίθαλψης ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ), και φροντίδα για τη λειτουργία τους.
- Ίδρυση και φροντίδα για τη λειτουργία πολιτιστικών και πνευματικών κέντρων, όπως βιβλιοθήκες, μουσεία, πινακοθήκες, φιλαρμονικές, θέατρα, ανάληψη της ευθύνης για επίσκεψη και συντήρηση παραδοσιακών ή ιστορικών κτιρίων που παραχωρούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς ή φυσικά πρόσωπα για να χρησιμοποιηθούν για κοινωνικές λειτουργίες και σε συνεργασία με τους αρμόδιους δημόσιους φορείς συντήρηση και φροντίδα της λειτουργίας αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων της περιοχής.

- Προώθηση πολιτιστικών, ψυχαγωγικών και αθλητικών δραστηριοτήτων με την ίδρυση κέντρων διδασκαλίας μουσικής, χορού, ζωγραφικής, αθλημάτων, σχολών γονέων, σχολών λαϊκής τέχνης και επαγγελματικού προσανατολισμού. (Δαουτόπουλος, 1995, σελ. 71-72)

Ο κοινωνικός σχεδιασμός σε τοπικό επίπεδο αποτελεί μαζί με την κοινωνική εργασία ένα σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής πολιτικής της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ενώ η κοινωνική εργασία ασχολείται με τη «μεσίτευση» των κοινωνικών παροχών, ο κοινωνικός σχεδιασμός ασχολείται με το σχεδιασμό και την οργάνωση της κοινωνικής υποδομής και των κοινωνικών υπηρεσιών. Ενώ η κοινωνική εργασία ασχολείται με ομάδες στόχου, ο κοινωνικός σχεδιασμός «σκέπτεται σε γεωγραφικές - τοπικές κατηγορίες». Η κοινωνική εργασία με κοινότητα συνδέει την κοινωνική εργασία με τον κοινωνικό σχεδιασμό, διότι αντιμετωπίζει διάφορες ομάδες στόχου στο γεωγραφικό και κοινωνικό τους περίγυρο. (Ζωγράφου, 1997, σελ. 123)

Ο ρόλος, λοιπόν, του κοινωνικού λειτουργού στην Τ.Α., και αναφορικά με την ανάπτυξη μέσω αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου των πολιτών, επικεντρώνεται σε αυτόν τον/ καταλύτη, με στόχο την ενεργοποίηση, συνειδητοποίηση και κινητοποίηση των ενδιαφερομένων.

Προσφέρει υπηρεσίες διαμεσολάβησης ανάμεσα στους πολίτες και στα διάφορα όργανα εξουσίας και μπορεί να αποτελέσει μέλος της διεπιστημονικής ομάδας κάνοντας προτάσεις για την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Ιδιαίτερα όσον αφορά τον ελεύθερο χρόνο των σπουδαστών/στριών της Κοινωνικής εργασίας προτείνουμε τα εξής:

- Το πρόγραμμα σπουδών, επειδή κρίνεται βεβαρημένο, πρέπει να τροποποιηθεί έτσι που ο ελεύθερος χρόνος των σπουδαστών ν' αυξηθεί

και η πολιτιστική τους αυτομόρφωση να γίνει πιο καρποφόρα.

- Πρέπει οι σπουδαστές/στρίες να μην είναι κλεισμένοι στον εαυτό τους κάτι που τους οδηγεί σε μοναχική καθήλωση, αλλά αντίθετα να επικοινωνούν με τους συνανθρώπους τους, να συνδιαλέγονται, να διαφωνούν. Και πώς θα γίνει αυτό; Με το να δημιουργηθούν χώροι αθλοπαιδιών για τη φυσική τους εκτόνωση, χώροι πνευματικών κέντρων για τις πνευματικές τους ανάγκες, πολιτιστικά κέντρα, κέντρα νεότητας, ψυχαγωγικές αίθουσες, πολυαίθουσες επιμορφωτικού χαρακτήρα π.χ. αίθουσες με INTERNET, τόσο με πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης, όσο και με ιδιωτική πρωτοβουλία.

Το 1973, ο καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης έγραφε: «Συνήθως τα επί μέρους προβλήματα της Παιδαγωγικής του ελεύθερου χρόνου αντιμετωπίζονται αποσπασματικώς υπό της πολιτείας. Γίνεται λόγος περί μορφώσεως και Επιμορφώσεως Ενηλίκων και Λαϊκών Πανεπιστημίων και διαφόρων ψυχαγωγικών προγραμμάτων των «εργατικών εστιών» κττ., χωρίς ταύτα να υπάγονται εις ωρισμένην ανωτέραν συντονιστικήν αρχήν εθνικής πολιτικής επί του τομέως του ελεύθερου χρόνου καθόλου. Είπερ ποτέ και άλλοτε σήμερον πράγματι είναι περισσότερο αναγκαίον από όσον φαίνεται, να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα ταύτα υπό ειδικού ανωτάτου φορέως κατά τρόπον ενιαίον και λαμβανομένων υπ' όψιν των εμφανιζόμενων επί μέρους αναγκών εντός των πλαισίων του εθνικού προγραμματισμού».

Σήμερα, ύστερα από ένδεκα χρόνια, μπορούμε να πούμε ότι πολλές από τις προτάσεις αυτές έχουν γίνει πραγματικότητα. Η ΚΕΛΕ και οι ΝΕΛΕ του Υπουργείου Παιδείας αναπτύσσουν θαυμάσιες δραστηριότητες. Ουσιαστική οργάνωση χρειάζεται ακόμα ο τομέας του ελεύθερου χρόνου των νέων. Σε αυτόν τον χώρο της μόρφωσης πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειές τους οι αρμόδιοι του Υπουργείου Παιδείας, σε συνεργασία με άλλα Υπουργεία και

μάλιστα εκείνου της Νέας Γενιάς. Βασικά, χρειάζεται η σχετική νομοθεσία, όπως γίνεται εδώ και χρόνια σε πολλές χώρες. Η Γαλλία, από το 1936, έχει δημιουργήσει αρμόδια υπηρεσία. Σε πολλές χώρες λειτουργούν Κέντρα Νεότητας με διάφορα ονόματα, όπως: «Εστίες και οίκοι νεότητας», «Παιδικές αίθουσες», «Χωριά νέων», «Λέσχες και Κέντρα Νεότητας», «Κέντρα ανοικτά για όλους», «Μορφωτικά κέντρα», κ.ά. Στη χώρα μας, η δραστηριότητα στο χώρο αυτό «ούτε πλήρης ούτε ποιοτικώς ικανοποιητική είναι δυνατόν να θεωρηθεί. Δεν είναι μόνον, ότι λείπουν επαρκείς χώροι, κατάλληλα κτίρια και εγκαταστάσεις, προ παντός δε επαρκώς κατηρτισμένον προσωπικόν, πολλάκις και τεράστια κτίρια υπάρχουν και αρκετοί χώροι και εν μέρει αξιόλογον προσωπικόν, αν μη τι άλλο, τουλάχιστον εργατικόν, φιλότιμον και πρόθυμον να αναλάβη την οργάνωσιν και εκτέλεσιν προγραμμάτων, αλλ' ελλείπει η εκ των άνω μέριμνα και το ενδιαφέρον, ελλείπει η πίστις, ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι λίαν σημαντική περιοχή του ανθρώπινου βίου, ελλείπει η οργανωτική τακτική»

Υστερα από αυτά, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι επιβάλλεται η ίδρυση κρατικών Κέντρων Νεότητας. Για την καλύτερη λειτουργία των Κέντρων αυτών προτείνουμε τα εξής:

1. Την οργάνωση, λειτουργία και εποπτεία των Κέντρων Νεότητας (Κ.Ν.) θα αναλάβει η ΚΕΛΕ του Υπουργείου Παιδείας σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Νέας Γενιάς. Την ευθύνη για την περιφερειακή οργάνωση θα έχουν οι ΝΕΛΕ, καθεμιά από τις οποίες θα θέσει σε λειτουργία όσα Κ.Ν. απαιτούνται σε κάθε πόλη και χωριό.
2. Ο τομέας αυτός της εκπαίδευσης πρέπει να χρηματοδοτείται επαρκώς από τον κρατικό προϋπολογισμό, ώστε να μην υπάρξουν οικονομικά εμπόδια στη λειτουργία του.
3. Η λειτουργία των Κ.Ν. πρέπει να ανατεθεί σε προσωπικό ειδικά

εκπαιδευμένο. Όπως ξέρουμε, στο εξωτερικό, στις πανεπιστημιακές Σχολές των Επιστημών της Αγωγής, γίνεται συστηματική ειδίκευση σε μεταπτυχιακό επίπεδο στη διά βίου εκπαίδευση και την Αγωγή των Ενηλίκων. Όσοι λαμβάνουν το Δίπλωμα της ειδικότητας αυτής μπορούν να εργασθούν ως επιμορφωτές ενηλίκων. Ίσως και τα δικά μας πανεπιστημιακά Παιδαγωγικά Τμήματα να αναλάβουν παρόμοιο έργο. Θα έχουμε τότε ειδικούς επιστήμονες σε κάθε Κ.Ν., για την καλύτερη οργάνωσή του και τη συστηματική επιμόρφωση των τροφίμων του. Πρέπει πια να πιστεύουμε ότι η πείρα σε άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης δεν αρκεί για την κάλυψη των υψηλών αναγκών του τομέα αυτού. Όσο κι αν ο ζήλος και οι εργατικότητα προσπαθούν να υπερικήσουν την έλλειψη ειδικών προσόντων, η επιστημονική κατάρτιση θα έχει το προβάδισμα.

4. Για να αποδώσει καλύτερα στο μορφωτικό του έργο, το Κ.Ν πρέπει να έχει μια σχετική αυτονομία. Ο διευθυντής και το διδακτικό προσωπικό πρέπει να αυτενεργούν σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας του κέντρου στο οποίο εργάζονται. Η σχετική νομοθεσία πρέπει να δίδει γενικές κατευθυντήριες γραμμές και να αφήνει τις λεπτομέρειες όλων των μορφωτικών διαδικασιών στο προσωπικό κάθε Κέντρου, το οποίο, αναμφίβολα, εργάζεται κάτω από συνθήκες και ανάγκες, που μόνο αυτό μπορεί να εκτιμήσει και να αξιολογήσει μέσα στα πλαίσια της υψηλής του αποστολής. Χρειάζεται, λοιπόν, μια ελαστική νομοθεσία, μια απλή κατευθυντήρια γραμμή, κι όχι λεπτομερειακή καθοδήγηση των Κ.Ν..
5. Κάθε Κ.Ν. πρέπει να περιλαμβάνει τα εξής τμήματα:
 - α. **Το πολιτιστικό:** Πλούσιες βιβλιοθήκες με κατάλληλα αναγνωστήρια, αίθουσες κινηματογράφου με μηχανήματα προβολής ταινιών, αίθουσες θεάτρου, συγκεντρώσεων, ομιλιών, παρακολούθησης τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών εκπομπών κ.τλ..
 - β. **Της φυσικής αγωγής και των σπορ:** Ειδικές αίθουσες με ανάλογο

σύγχρονο εξοπλισμό για την άθληση των νέων.

γ. Των εργαστηρίων, επιστημονικών και τεχνικών μαθημάτων:

Κατάλληλα εξοπλισμένες αίθουσες για εργαστηριακές ασκήσεις φυσικής, χημείας, σχεδίου, χειροτεχνίας, φωτογραφίας, δακτυλογραφίας κ.λπ..

δ. Της διασκέδασης: Οργανωμένες και επιπλωμένες ανάλογα αίθουσες μουσικής, χορού κλπ.

6. Επιπλέον, κάθε Κ.Ν. πρέπει να έχει στη διάθεσή του αναγκαία ποσά για την πραγματοποίηση μορφωτικών εκδρομών στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Ανάλογα ποσά πρέπει να διατίθενται επίσης κάθε χρόνο για την οργάνωση παραθεριστικών κέντρων νεότητας σε διάφορα μέρη της χώρας. Η παιδαγωγική σημασία του τομέα αυτού κρίνεται σπουδαιότερη.
7. Γενικά, σε κάθε Κ.Ν. οι νέοι πρέπει να βρίσκουν τις δυνατότητες για την πνευματική και κοινωνική τους ανάπτυξη.

Η μελέτη μας, μοναδική ίσως στο είδος της στη χώρα μας, θα φανεί ασφαλώς χρήσιμη σε αυτούς που θα αναλάβουν την οργάνωση πολιτιστικών Κέντρων Νεότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας θα τους βοηθήσουν να γνωρίσουν τα πολιτιστικά διαφέροντα των νέων και να τους βοηθήσουν στην προσπάθεια της αυτομόρφωσης τους, μέσα στα πλαίσια της δια βίου εκπαίδευσης. Αυτή ακριβώς είναι και η επιθυμία μας: να μπορέσουμε να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη του χώρου αυτού της ελληνικής εκπαίδευσης.

Πέρα όμως απ' όλα, θα θεωρηθούμε ευτυχείς, αν η εργασία μας αυτή μπορέσει να προκαλέσει το διαφέρον άλλων ερευνητών για ευρύτερη μελέτη των κοινωνικοπαιδαγωγικών προβλημάτων του ελεύθερου χρόνου και της πολιτιστικής αυτομόρφωσης.

14. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Φύλο
- Άνδρας
- Γυναίκα
2. Σχολή που φοιτάς:
1. Εξάμηνο σπουδών
2. Ηλικία 18-21 ετών
- 22-30 ετών
3. Οικογενειακή κατάσταση Άγαμος
- Έγγαμος
4. Μόρφωση των γονέων σας
- Πατέρας Μητέρα
- Δεν έχει τελειώσει το δημοτικό
- Έχει τελειώσει το δημοτικό
- Έχει τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Έχει τελειώσει ανώτερη σχολή
- Έχει τελειώσει ανώτατη σχολή

5. Τόπος κατοικίας γονιών σας

6. Ελεύθερος χρόνος για σας σημαίνει:

(επιλέξτε μέχρι και τρεις (3) απαντήσεις)

- α. να αναπαύεσαι
- β. να διασκεδάζεις
- γ. να ενημερώνεσαι
- δ. να μορφώνεσαι
- ε. να συμμετέχεις σε κοινωνικές εκδηλώσεις
- στ. να δημιουργείς
- ζ. άλλο
- η. όλα τα παραπάνω
- θ. τίποτα από τα παραπάνω

7. Πόσο ελεύθερο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα;

- 0,2 ώρες 2-5 ώρες
- 5-10 ώρες 10 - παραπάνω ώρες

8. Πολιτιστική αυτομόρφωση για σένα σημαίνει τη θεληματική αυτοανάπτυξη: (επιλέξτε μέχρι και τρεις (3) απαντήσεις)
- α. των γνώσεων σας
 - β. των αξιών που πρεσβεύετε
 - γ. των στάσεών σας
 - δ. της πνευματικής καλλιέργειάς σας
 - ε. άλλο
 - στ. όλα τα παραπάνω
 - ζ. τίποτα από τα παραπάνω
9. Θα μπορούσατε να μας πείτε εάν νιώθετε την ανάγκη για τη δική σας πολιτιστική αυτομόρφωση κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου σας;
- Ναι
 - Όχι

Αν ναι, πόσες ώρες διαθέτετε κάθε εβδομάδα για την πολιτιστική σας αυτομόρφωση (πάρτε σαν παράδειγμα την τελευταία εβδομάδο, αν κρίνετε πως είναι μια εβδομάδα σαν την πλειονότητα των άλλων εβδομάδων)

10. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για διάβασμα;

- Ναι
- Όχι

Αν ναι πόσο χρόνο διαθέτετε την εβδομάδα;

- 1-3 ώρες
- 3-5 ώρες
- 5 και άνω

α. για διάβασμα εφημερίδων:

β. για διάβασμα περιοδικών:

γ. για διάβασμα βιβλίων γενικής μόρφωσης (φιλοσοφία, παιδαγωγική, ψυχολογία, βιογραφίες, βιβλία Τεχνών, δοκίμια κ.λπ.).....

11. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για να βλέπετε τηλεόραση;

- Ναι
- Όχι

Αν ναι, πόσο χρόνο διαθέτετε την εβδομάδα

- 1-3 ώρες
- 3-5 ώρες
- 5 και άνω

12. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για να ακούτε ραδιόφωνο;

- Ναι
- Όχι

Αν ναι πόσο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα;

- 1-3 ώρες
- 3-5 ώρες
- 5 και άνω

13. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για να παρακολουθείτε κινηματογράφο;

- Ναι
- Όχι

Αν ναι πόσο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα

- 1-3 ώρες
- 3-5 ώρες
- 5 και άνω

14. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για να παρακολουθείτε θέατρο;

- Ναι
 Όχι

Αν ναι πόσο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα

- 1-3 ώρες
 3-5 ώρες
 5 και άνω

15. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για να ακούτε μουσική;

- Ναι
 Όχι

Ακούω μουσική	Ναι	Όχι	Ώρες κάθε εβδομάδα
1. Από ραδιόφωνο / κασέτες			
2. Από CD/δίσκους άλλα μέρη (Κονσέρτα, clubs, κέντρα διασκέδασης)			

16. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας να παρακολουθείτε εκθέσεις (μουσικά, γκαλερί κτλ.)

- Ναι
- Όχι

Αν ναι, πόσο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα

- 1-3 ώρες
 - 3-5 ώρες
 - 5 και άνω
-

17. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας να παρακολουθείτε διαλέξεις-συζητήσεις;

- Ναι
- Όχι

Αν ναι πόσο χρόνο διαθέτετε κάθε εβδομάδα

- 1-3 ώρες
- 3-5 ώρες
- 5 και άνω

18. Διαθέτετε κάποιο μέρος του ελεύθερου χρόνου σας για:

Χόμπι	Ναι	Όχι	Ώρες κάθε εβδομάδα
1. Σπορ-αθλητισμός			
2. Διάφορες συλλογές			
3. Χειροτεχνία			
4. Εκδρομές-ταξίδια			
5. Διάβασμα-γράψιμο			
6. Ζωγραφική			
7. Απασχόληση στο σπίτι			
8. Παιχνίδια			

19. Θεωρείτε ότι η περιοχή της Πάτρας προσφέρει, επαρκή μέσα αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου;

- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω

Αν όχι αναφέρατε τρεις (3) από τις σημαντικότερες ελλείψεις, κατά τη γνώμη σας, στην περιοχή της Πάτρας

1.
2.
3.

15. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γαρδίκη Ο. «Νέα διάθεση χρόνου, διαπροσωπικές σχέσεις», εκδόσεις Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, Αθήνα 1987
- Γρηγοριάδης Κ., Χ.Χ «Για τον ελεύθερο χρόνο, την ψυχαγωγία, τη νεολαία, τους εργαζόμενους» αντιτετράδια, σελ. 157-158
- Δαουτόπουλος Γ. «Κοινοτική-Τοπική Ανάπτυξη», αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 1995
- Ζαφείρης Α. «Για τον ελεύθερο χρόνο, την ψυχαγωγία, τη νεολαία, τους εργαζόμενους»
- Ζωγράφου Α. «Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα, Θεωρία-Πράξη-Προβληματισμοί», Πάτρα 1997
- Καργάκος Σ. «Προβληματισμοί-ένας διάλογος με τους νέους», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993
- Κάστορας Σ. «Ραδιόφωνο και τηλεόραση», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1994
- Κοσμόπουλος Α., Παϊζης Ν., Πετρόπουλος Π., Γεωργακάκος Στ. «Φοιτητική ζωή και νοοτροπία», Παιδαγωγική Επιθεώρηση 1995, τόμος 2^{ος}, σελ. 13-43
- Corinc M. «Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου», Αθήνα 1974
- Κρασανάκης Γ. «Κοινωνικοπαιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου», Αθήνα 1983
- Λυν Α. «Προσωπικότητα των φοιτητών των ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων», εκδόσεις Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, Αθήνα 1980
- Μαρκαντώνη Ι. «Ο ελεύθερος χρόνος εις τον αιώνα της τεχνικής», Αθήνα 1973
- Μπαδογιαννάκης Ι. «Ελεύθερος χρόνος: η μεγάλη πρόκληση», Αθήνα

1984

- Ουάϊρ Κ. Πάνικαρ Κ.Μ., Ρομείν Ι.Μ. « Η ιστορία της ανθρωπότητας», εκδόσεις ελευθεροτυπία, υπό την αιγίδα της UNESCO, Αθήνα, τόμος 2^{ος}, σελ. 7741
- Totti G. «Ο ελεύθερος χρόνος» εκδόσεις Μνήμη, Αθήνα 1985
- Φίλιας Β. «Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις», εκδόσεις σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1991
- Φίλιας Β. «Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994

Λεξικά

- Abercrombie Nicholas «Λεξικό Κοινωνιολογίας», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1991
- Σύγχρονο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1991
- Λεξικό της Δημοτικής, εκδόσεις Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1977
- Petit Robert I., εκδόσεις Robert, Καναδάς 1991
- Ελληνογαλλικό Λεξικό, εκδόσεις Βασιλείου, Αθήνα 1972

